

Редакційна колегія:
БОНДАР В.О. (голова)
ВОРОНОВА Л.В.
ГАЙДАР Є.Т.
ГЕЄЦЬ В.М.
ГРЕБЕНИК Н.І.
ГРУШКО В.І.
ДОМБРОВСЬКИ Марек
ІЛАРІОНОВ А.М.
КАНДИБКА О.М.
КІРЕЄВ О.І.
КРАВЕЦЬ В.М.
КРОТЮК В.Л.
ЛИСИЦЬКИЙ В.І.
МАТВІЄНКО В.П.
МОРОЗ А.М.
ОСАДЕЦЬ С.С.
ПАТРИКАЦ Л.М.
(зав. редакцією — головний редактор)
РАЄВСЬКИЙ К.Є.
САВЛУК М.І.
СТЕПАНЕНКО А.І.
ФЕДОСОВ В.М.
ЧЕРНИК І.П.
ШАРОВ О.М.
Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ
Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.
Відділ монетарної політики
Редактор відділу **ПАПУША А.В.**
Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків
та інформаційно-програмного забезпечення
Редактор відділу **КОМПАНІЄЦЬ С.О.**
Відділ валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків
Редактор відділу **БАКУН О.В.**
Відділ економіки, законодавчого забезпечення,
банківського нагляду
та комерційних банків
Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**
Відділ реклами і розповсюдження
Редактор відділу **В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**
Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**
Коректори
СІЛВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.,
ШАПОВАЛОВА І.Ф.
Комп'ютерний набір
ЛИТВИНОВА Н.В.
Фотокореспондент
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
Черговий редактор
КУХАРЧУК М.В.
Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-028, 252028, Україна
тел./факс: (044) 264-96-25
тел.: (044) 267-39-44
Реєстраційне свідоцтво KB № 691
Передплатний індекс 74132
Дизайн
Редакція періодичних видань НБУ
Комп'ютерна верстка
СЕРЬОДКІН В.К.
Дизайн 1-ї сторінки обкладинки
РЯБЕЦЬ В.М.
Кольороподіл і друк
Інженерно-технічний центр НБУ
Підписано до друку 25.05.1999 р.
Формат 60×90/8. Друк офсетний.
Умовн. друк арк. 8.0. Умовн. фарбовідб. 114.4.
Обл.-вид. арк. 2.86
При передруку матеріалів,
опублікованих у журналі, посилення на "Вісник
Національного банку України" обов'язкове.
Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення,
не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність
викладених фактів несе автор.
Редакція не несе відповідальності
за зміст рекламних матеріалів.
© Вісник Національного банку України,
1999

Вісник

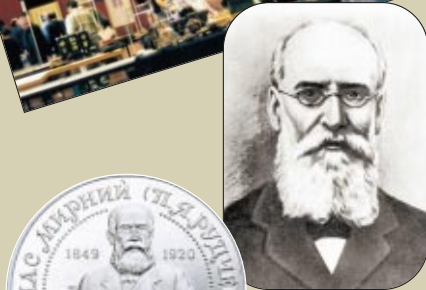
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України
Видається з березня 1995 року

№6 (40) **червень**
1999

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА	3	В.Лисицький	Реальність фіктивної вартості
	10	А.Скрипник	Який він, оптимальний рівень оподаткування?
	13	Д.Гладких	Вплив грошової маси на рівень інфляції і ціну кредитних ресурсів
ХРОНІКА	16		Він подарував нам крила
МОНЕТИ УКРАЇНИ	17	В.Терпило	Міжнародна монетна конвенція у Штутгарті
	19		Про введення в обіг пам'ятних монет "Потрійний стрибок" та "Паралельні бруси"
	19		Про введення в обіг ювілейної монети "Панас Мирний"
БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ	20	В.Кравець	Платіжні картки для всієї України
	22	О.Семенченко	Вдосконалюється нормативно-правова база міжбанківських розрахунків
СВІТОВА ЕКОНОМІКА	23	С.Михайличенко	Деякі аспекти російської кризи
		С.Кравченко	17 серпня 1998 року
ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ	30	Н.Кривошеєва	Запитання — відповідь
ВАЛЮТНИЙ РИНОК	34	О.Береславська	Від обмежень — до лібералізації
	37		Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за квітень 1999 року)
	38		Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за квітень 1999 року)
КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ	40	І.Жабська	Фінансовий стан комерційних банків України у першому кварталі 1999 року
	41		Структура активів комерційних банків України за I квартал 1999 року
	45		Структура пасивів комерційних банків України за I квартал 1999 року

- 49 Зміни і доповнення до “Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України”, внесені за період із 1 березня по 1 травня 1999 р.
- 51 Банки, вилучені з Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ у квітні 1999 р.

**ІНФОРМАЦІЙНЕ
ТА ПРОГРАМНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

- 52 С.Цокол,
І.Новак Проблема 2000 року
і банківська сфера України

**МІЖДЕРЖАВНІ
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

- 56 С.Круглик Чорноморський банк торгівлі
та розвитку запрошує до співпраці

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

- 57 Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та квітні 1999 р.
- 57 Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та квітні 1999 р.
- 58 І.Гумен Становлення ринку міжбанківських кредитів в Україні
- 61 Розміри діючої облікової ставки Національного банку України у 1999 р.
- 61 Темпи зростання грошової маси у січні — квітні 1999 р.
- 62 О.Мринська Роль банків у сфері лізингового бізнесу

ФОНДОВИЙ РИНОК

- 63 Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у квітні 1999 р.
- 63 Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень — квітень 1999 р.
- 63 Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 травня 1999 р.)

Реальність фіктивної вартості, або Скільки нам коштують взаємні борги

Ця публікація — продовження теми, розпочатої у “Віснику НБУ” № 3 статтею “Економіка фіктивної вартості”. Обстоюючи думку про те, що головні проблеми сьогодення криються в офіційній економіці, автор спробував окреслити підхід до оцінки значущості боргів, реальності фіктивної вартості.

СУТЬ ПРОБЛЕМИ

У суспільній свідомості превалує одностороннє, різко негативне ставлення до взаємних неплатежів як системи відносин — дивна, зрештою, позиція для громадян країни, яка з 1917 по 1991 рік зосереджено вивчала діалектику. Відтак, з одного боку, досить складно збагнути причини виникнення та розвитку цього явища, знайти ефективні шляхи його подолання. А з другого — така оцінка начебто дає моральне право у боротьбі з неплатежами діяти переважно силовими методами. Хоча, цілком зрозуміло, можна й ефективніше боротися із цим злом — рішучіше приборкувати неплатежі, відповідно поліпшуючи фінансове становище і державних органів влади, й економічних агентів. Для цього треба розібратися в механізмах виникнення та розвитку інституту фіктивної вартості, комплексно оцінити процеси примноження боргів, зауваживши, що вони відображають діалектику процесів становлення ринкової економіки України.

Безрезультатні спроби уряду вирішити проблему фіктивної вартості однозначно свідчать про наявність глибоких і потужних мотивацій до успішного розвитку цього воістину українського феномена. Зрозуміло, що подібна ситуація декому вигідна, хтось вбачає у вартості фіктивній вартість цілком реальну.

Якщо це так, то можна сподіватися, що суспільство готове усвідомити: борги мають не лише фіктивну (уявну) вартість, а й реально впливають на економіку держави. Фіктивна вартість має певну реальну вартість.

Наука і практика поки що не дали відповіді на запитання: скільки коштують взаємні борги для України? Річ, насамперед, у тім, що їх реальну (ринкову) вартість неможливо оцінити прямим (ринковим) шляхом, оскільки накопичені в результаті обміну борги поки що продаються у невеликих обсягах. Зокрема, сучасна методологія не враховує, що понад 40% товарообміну в офіційному сек-

торі економіки здійснюється без грошей, що кредитування боргами у кільканадцять разів перевищує обсяги кредитування грошми. Не виключено, що це — одна з вагомих причин гальмування оздоровлення фінансів та економіки в цілому.

У цій праці автор спробував окреслити підхід до оцінки значущості (реальної ваги) боргів, реальності фіктивної вартості, сподіваючись, що дослідження допоможе створити ефективніший заслін їх зростанню.

ПРО ЩО СВІДЧАТЬ ВІДОМІ ТЕОРІЇ?

Основою і ринкової, і фіктивної вартості є праця нації. З позицій класичної теорії можна спробувати оцінити фіктивну вартість шляхом розрахунку повних трудових витрат, накопичених у безоплатно спожитій продукції (її зміни визначають динаміку боргів у цілому). Однак мусимо сказати, що з ряду причин розрахунок повних трудових витрат, акумульованих у матеріальних благах,¹ не матиме практичної ваги для обох секторів (і ринкової, і фіктивної) вартості. Зазначимо найсуттєвіші із цих причин.

У секторі ринкової вартості за певних, досить суворих, умов співвідношення ринкових цін матеріальних благ можна було б вважати достатніми для оцінки акумульованих у цих благах трудових витрат. Річ у тім, що в секторі ринкової вартості обсяги трудових витрат у тій чи іншій пропорції визнаються ринком через продаж-купівлю матеріальних благ. Прирівнювання трудових витрат до загального еквівалента — грошей — є утворюючим елементом цього сектора. Точніше кажучи, в умовах стабільних ринкових цін, ліберального ціноутворення, ліберального курсоутворення, необмеженого руху капіталу та робочої сили, поміркованого втручання держави у перерозподіл створеної доданої

¹ Такі спроби робилися за часів Союзу РСР.

Віктор
Лисицький

Керівник групи економічних радників
Голови Національного банку України.
Кандидат економічних наук

вартості співвідношення цін товарів справді було б віддзеркаленням повних трудових витрат. На жаль, незадовільне виконання в нашій державі двох останніх із перелічених умов не дає можливості застосувати цей підхід щодо сектора ринкової вартості. Однак фактично він не прийнятний і для сектора фіктивної вартості. І не лише тому, що існують значні перешкоди для руху капіталу та робочої сили, а публічна влада надто енергійно втручається у перерозподіл створеної доданої вартості. Головним аргументом проти використання такого підходу є те, що борги не купуються і не продаються у масштабах, які б дали змогу оцінити реальність фіктивної вартості. Принагідно зазначимо, що великі дисконти за векселями (60—70—85%) свідчать про те, що лише невелика частка віддзеркаленого у балансах підприємств обсягу фіктивної вартості є ринковою (реальною). Оскільки вексельний обіг відносно незначний, потужної прозорості (біржової) торгівлі векселями у нас не налагоджено, використовувати ці дисконти для оцінки реальності фіктивної вартості щодо національної економіки в цілому було б некоректно.

ГРОШІ В ОБІГУ ТА БОРГИ У БАЛАНСАХ

Якщо виходити з досить поширеного уявлення, що “нестача” грошей — це чи не головна причина значних обсягів заборгованості в офіційній економіці, то пошук реальної ціни фіктивної вартості навряд чи увінчається успіхом. Нас переконують, що пропозиція матеріальних благ перевищує платоспроможний попит. Нібито попит є, але бракує грошей для його задоволення. І якби мали їх більше, заборгованість стала б меншою. Обстоюючи цю позицію, можна було б розрахувати обсяги грошей, необхідних для погашення заборгованості і вийти на оцінку реальності

фіктивної вартості. Зрозуміло, що така модель мала б містити і розрахунки щодо посилення інфляційних процесів у результаті зростання грошової пропозиції. Та, як ми вже неодноразово зазначали, велика кількість індикаторів свідчить про необґрунтованість такого підходу. Зокрема, тривале (кілька років поспіль) і відчутне перевищення пропозиції матеріальних благ над попитом мало б викликати зниження оптових цін вітчизняних підприємств. Але ціни в Україні, навпаки, постійно зростають. Отже, пропозиція товарів у фізичному вимірі навряд чи істотно перевищує платоспроможний попит. **Борги не є наслідком “нестачі” грошей в економіці.**

Справедливість такої тези підтверджує й аналіз статистичних даних за період із грудня 1991 по грудень 1998 року (85 спостережень). Побудована на їх основі двофакторна модель описує взаємозв'язок між кумулятивними індексами кредиторської заборгованості $(Pa, i)^2$, з одного боку, та кумулятивними індексами грошей для розрахунків $(M1i)$ та реальних грошей $(M1r, i)$, з другого:

$$\begin{aligned} \ln Pa, i &= 1.05698 + 1.275(\ln M1i) - \\ &- 0.227(\ln M1r, i). \end{aligned} \quad (1)$$

$$R^2 = 99.4\%$$

З аналізу моделі випливає, що кредиторська заборгованість **позитивно пов'язана** зі зростанням кількості грошей для розрахунків. Це досить дивно, адже зростання кількості грошей у обігу на тлі майже безупинного зниження реальних обсягів виробництва мало б викликати зменшення боргів.

Коефіцієнт при $(\ln M1i)$ суттєво перевищує одиницю ($=1.275$), що викликає ще більший подив. Схоже, кредиторська заборгованість накопичується значно швидше, ніж примножуються гроші для розрахунків. Причому більшим значенням грошей для розрахунків відповідає інтенсивніше зростання індексу кредиторської заборгованості. Виникає запитання: **якщо зі збільшенням обсягу грошей у обігу прискорюється накопичення боргів, то чому б не вирішити проблему їх накопичення, просто призупинивши зростання грошової пропозиції?** Очевидна абсурдність такої думки зайвий раз переконує у **негрошовій природі накопичених боргів.**

Кредиторська заборгованість має **негативний зв'язок** зі зростанням реальних грошей, яке викликає зменшення боргів (у номінальному вимірі). Це підтверджує відому істину (не усвідомлену багатьма спеціалістами), що у ма-

Графік 1. $\ln$ середньорічних кредиторів як функція частки чистих податків на виробництво та імпорт $(\ln(Pa, av) = f(ntax))$ (Період 1990–1998 рр.)

кросабільному економічному середовищі — **кращі умови для приборкання неплатежів.** Інакше кажучи, тривале зростання кількості грошей у реальному вимірі є одним із важливих індикаторів досягнення макростабільності, забезпечення низької інфляції. А тому цей “мінус” **не змінює** нашого переконання, що борги мають негрошову природу³. **Борги зменшуються за умов досягнення стабільності, внаслідок чого зростають реальні гроші.**

ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РЕАЛЬНОСТІ ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ

Оскільки прямими та ринковими методами визначити реальність фіктивної вартості неможливо, доцільно використати непрямі, скориставшись аналізом логіки взаємодії економічних тенденцій. Саме такий опосередкований підхід і взято за основу при спробі оцінити реальність фіктивної вартості. **Вона обумовлюється наявністю таких причинно-наслідкових зв'язків.**

1. Фіктивна вартість і податки.

Товарообмін є дієвим механізмом захисту виробництва від надмірних апетитів публічної влади (борги дають змогу уникнути надмірного оподаткування — економічні агенти монополюють, без участі держави, використовують частку створеної доданої вартості).

2. Фіктивна вартість та інфляція.

Розвиток товарообміну веде до створення боргових заміників грошей і в такий спосіб стимулює інфляційні процеси або принаймні збереження цін на зави-

сокому для платоспроможного споживання рівні. Цей вплив є діалектично протилежним тому, про який мовиться у наступному, третьому, пункті. Водночас “предтеча” боргів — **бартер** — зберігає базу розподілу виробничих витрат. Відтак тактично зменшується тиск виробництва на ціни та збільшується — на інфляцію.

3. Фіктивна вартість і реальний ВВП.

Розвиток товарообміну дає змогу протягом короткого часу (тактично) сповільнити темпи падіння реального ВВП та до певної міри приборкати зростання цін (зберігаючи базу розподілу виробничих витрат), хоча водночас спричиняється до швидкого накопичення боргів. Однак **прискорення інфляції** (див. попередній пункт) **не може не справляти негативного впливу на динаміку реального ВВП**, який проявляється протягом тривалого часу (стратегічно). Співвідношення потужності різноспрямованих впливів дає загальний результат, який і треба визначити. Цей синтез різноспрямованих впливів необхідно оцінювати з точки зору змін у реальному ВВП.

РЕАЛЬНІСТЬ ПЕРША: ВЗАЄМНІ ЗАБОРГОВАНІСТЬ ПОРОДЖЕНІ НАДМІРНИМ РІВНЕМ ОПОДАТКУВАННЯ

У попередній публікації⁴ автор цих рядків висунув гіпотезу, що накопичення заборгованостей віддзеркалює розростання фіктивної (або уявної) вартості. Головною активною складовою цієї фіктивної вартості у зазначеній статті було названо **вартісні фантазії публічної влади** щодо нараховувань до заробітної плати та до собівартості для виконання її (публічної влади) зобов'язань. Простіше кажучи, публічна влада забагато вимагає від товаровиробників — творців доданої вартості. І тому приріст заборгованостей в основному складається з приросту невиконаних (з огляду на їх нереальність) зобов'язань публічної влади. Якщо це так, то має спостерігатися досить щільна позитивна залежність між рівнем оподаткування та боргами. Тобто, як і будь-яка гіпотеза, висунуте нами припущення щодо існування фіктивної вартості потребує доказів. Звернемося до фактів, а саме — до рівня оподаткування і запасу фіктивної вартості. Регресійний аналіз статистичних даних за 1990–1998 роки засвідчив: гіпотеза залежності заборгованостей від рівня оподаткування має

² Pa — перші літери англійського слова “payables” — кредиторська заборгованість.

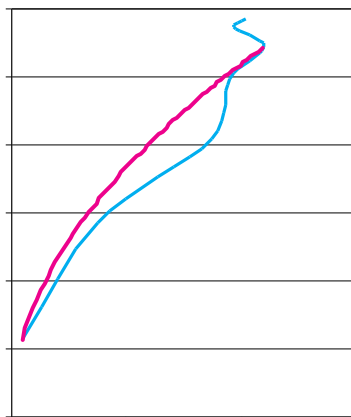
³ Раніше ми зазначили, що їх виникнення не пов'язане з нестачею номінальних грошей для розрахунків.

⁴ Лисицький В. Економіка фіктивної вартості // Вісник НБУ. — 1999. — № 3. — С. 3–6.

право на існування. Ми дослідили вплив чистих податків на кредиторську заборгованість. **Чому відібрано саме ці параметри?** Для економічного агента важлива не так абсолютна сума вилучень, як їх частка у загальному обсязі створеної доданої вартості. Саме тому як незалежну змінну ми взяли частку чистих податків на виробництво та імпорт у загальному обсязі ВВП ($ntax$). Зазначимо також, що податки є регулюючим параметром економіки, тоді як, скажімо, борги, ВВП — регульованими. Тобто, змінюючи податковий тягар, держава може впливати на перебіг економічних процесів, на регульовані параметри. Як залежну змінну було взято середньорічну кредиторську заборгованість (усього кредитори, Pa , av). Ми її класифікували як середній запас фіктивної вартості. Вона є регульованим, вихідним параметром економіки. За логікою, можна прогнозувати наявність позитивного зв'язку між податками та кредиторами: зростання податкового преса понад певну межу повинно було б стимулювати товаровиробників до розширення товарообмінних операцій із наступним неминучим зростанням кредиторської заборгованості — запасу фіктивної вартості.

Слід зауважити таке методичне ускладнення: чисті податки збираються протягом року — це потік вартості. Запаси ринкової вартості (гроші) і фіктивної вартості (кредитори) фіксуються на певну дату. Суттєво те, що запаси взаємодіють із потоком протягом усього періоду його формування — упродовж року. Саме тому, аби забезпечити порівнюваність результатів (потік вар-

Графік 1.1. $\ln$ середньорічних кредиторів як функція частки чистих податків на виробництво та імпорт ($\ln(Pa,av) = f(ntax)$) (Період 1992—1998 рр.)

Таблиця 1. Чисті податки на виробництво та імпорт (частка у ВВП) та середньорічна кредиторська заборгованість

Рік	Чисті податки на виробництво та імпорт (частка у ВВП) $ntax$, %	Середньорічні кредитори Pa,av	$\ln Pa,av$
1990	8.38	0.286	-1.250
1991	-3.68	0.463	-0.771
1992	0.97	10.381	2.340
1993	7.56	299.5	5.702
1994	17.37	3 474.0	8.153
1995	19.07	20 393.0	9.923
1996	21.92	53 078.6	10.880
1997	19.35	93 866.6	11.450
1998	20.42	121 735.7	11.710

тості — чисті податки із запасами — кредитори), ми взяли середньорічну кількість кредиторів. Статистичні дані для розрахунків наведено в таблиці 1.

У підсумку залежність середньорічних кредиторів (середніх запасів фіктивної вартості) для періоду 1990—1998 років описується таким рівнянням:

$$\ln(Pa,av) = 49.688(ntax) + 0.3117. \\ R^2 = 0.8008 \quad (2)$$

Рівняння (2) має непогані апроксимуючі якості ($R^2 = 0.8008$). Цей факт зміцнює нашу впевненість, що чисті податки справляють значний позитивний вплив на кредиторську заборгованість (на запас фіктивної вартості) — спостерігається пряма позитивна залежність між часткою чистих податків на виробництво та імпорт і натуральним логарифмом кредиторської заборгованості.

Однак, розглядаючи графік 1 (побудований за даними таблиці 1), пересвідчуємося, що спостереження 1990 та 1991 років помітно відхиляються від загальної тенденції (чисті податки у 1991 році взагалі мають негативне значення). Вважаємо це абсолютно логічним: то були останні роки існування планово-розподільчої системи, яка мала іншу якість регулювання, ніж трансформаційна економіка (1992—1998 роки). Вилучення цих років зі спостережень є виправданим не лише з точки зору статистики, а й з огляду на суттєву відмінність 1990—1991 років від наступного періоду.

За такого підходу отримуємо модель, яка мало не однозначно свідчить про високу залежність розвитку запасів фіктивної вартості від рівня оподаткування — частки чистих податків на виробництво та імпорт у ВВП (див. графік 1.1). Отже, для періоду 1992—1998 років залежність середньорічних кредиторів (середніх запасів фіктивної вартості) описується таким рівнянням (3), яке з високим ступенем достовір-

ності ($R^2 = 0.9668$) розкриває зв'язок між чистими податками ($ntax$) та натуральним логарифмом середньорічної кредиторської заборгованості $\ln(Pa,av)$. Показник ступеня при ($ntax$) є позитивним; це свідчить, що зі зростанням частки чистих податків кредиторська заборгованість збільшується. І хоча цей показник менший від одиниці ($=0.5045$), що вказує на поступове зниження швидкості зростання кредиторської заборгованості, його значення є досить високим і суттєво впливає на накопичення кредиторської заборгованості.

$$\ln(Pa,av) = 23.251 \text{ } ntax)^{0.5045}. \\ R^2 = 0.9668 \quad (3)$$

Отже, причинно-наслідкові зв'язки між рівнем оподаткування (у нашому прикладі — чисті податки на виробництво та імпорт) і обсягами заборгованості мають досить надійне статистичне підтвердження.

Однак з'ясована нами тісна позитивна залежність між рівнем оподаткування та запасами фіктивної вартості — важливий, та все ж проміжний результат. Річ у тім, що породжена надмірним оподаткуванням фіктивна вартість невдовзі, так би мовити, починає жити власним життям. Вона відіграє активну роль у формуванні і цін, і ВВП.

РЕАЛЬНІСТЬ ДРУГА: ЗРОСТАЮЧІ ЗАБОРГОВАНІСТІ СПРІЯЮТЬ РОЗВИТКУ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Аби забезпечити безперебійність виробничого процесу, товаровиробникові потрібна певна кількість платіжних засобів. Найкраще — коли йому вдається використовувати як платіжні засоби тільки гроші. Втім, рештою готівки він повинен покривати відносно невеликі витрати, отже, вимога використовувати гроші для розрахунків не є нездоланим бар'єром. Вод-

ночас у безготівкових розрахунках можна скористатися взаємним товарним кредитом. Однак із розширенням цих кредитів (взаємних боргів — інституту фіктивної вартості) обов'язково змінюється ставлення товаровиробника до грошей як засобу розрахунків.

1. Під впливом інфляційних та девальваційних очікувань він прагнутиме якомога швидше їх витратити. Додаткове прискорення інфляції (або призупинення зниження цін) за таких обставин є неминучим.

2. У разі незначних інфляційних очікувань (за період незалежності України їх спостерігали не часто) перевалює прагнення уникнути оподаткування. Взаємне кредитування дає змогу зробити це ефективно. Однак, знову ж таки, гроші витрачаються не у найкращому режимі:

- їх, по-перше, переводять у тінювий сектор економіки (обсяги грошей поза банками і номінально, і реально зростають). Загальноекономічні негативні наслідки цього добре відомі⁵;

- або, по-друге, використовують у прискореному режимі, оскільки, затримуючи гроші у безготівковій формі, їх власники наражаються на небезпеку стати об'єктом пильної уваги податкових органів. Це також викликає зростання цін;

- однак, по-третє, фіктивна вартість опосередковано стримує підвищення цін. Річ у тім, що умовно-постійні виробничі витрати розподіляються не лише на товари, продані за гроші, а й на ті, які надійшли шляхом бартерного обміну. Це — значна частка виробничих витрат (40% і більше від повної собівартості).

Отже, темпи інфляції (наприклад, споживчих цін — CP) залежать не лише від темпів розвитку пропозиції грошей для розрахунків (M1), а й від темпів розвитку фіктивної вартості (Pa). Цей висновок у загальному вигляді можна записати так:

$$d(CP)/dt = f_1(dM1/dt) + f_2(dPa/dt). \quad (4)$$

За допомогою рівняння (4) розглянуто дані за період із грудня 1991 р. по грудень 1998 р., які налічують 85 спостережень. До базового періоду (грудень 1991 року) були розраховані кумулятивні індекси:

1. Інфляції споживчих цін (CPI);
2. Грошей для розрахунків (M1,i);
3. Кредиторської заборгованості (Pa,i).

Після статистичного аналізу цих індексів удалося побудувати двофак-

торну регресійну модель (5).

$$\begin{aligned} \ln(CPI) &= 0.3228 + 0.872(\ln M1,i) + \\ &+ 0.269(\ln Pa,i) \\ R^2 &= 99.1\%, \end{aligned} \quad (5)$$

$$\text{або} \quad CPI = 1.381(M1,i)^{0.872}(Pa,i)^{0.269} \quad (5.1)$$

Апроксимуюча спроможність моделі є надзвичайно високою ($R^2 = 99.1\%$), що спонукає до кількох важливих висновків.

1. Розвиток кредиторської заборгованості сприяв зростанню споживчих цін. На це вказує позитивний коефіцієнт при натуральному логарифмі кумулятивного індексу інфляції, який дорівнює +0,269 (тут і далі подано округлені значення);

2. Збільшення кредиторської заборгованості досить відчутно впливає на кумулятивний індекс інфляції споживчих цін. Розрахунки засвідчили, що протягом тривалого часу кумулятивний індекс інфляції на 28—30% визначався розвитком кредиторської заборгованості (див. також графік 2);

3. При подальшому дослідженні важливо пам'ятати, що прискорення інфляції негативно впливає на реальний ВВП. Вище ми зазначали: розширення товарообміну (бартерних операцій) сприяє уповільненню темпів падіння ВВП. Однак це — далеко не повна характеристика впливу бартеру на реальний ВВП. Зростаючи, бартер прискорює інфляцію і діє зовсім інакше, справляючи негативний вплив на динаміку реального ВВП. Спробуємо з'ясувати, як балансуються ці впливи.

РЕАЛЬНІСТЬ ТРЕТЯ: СУПЕРЕЧЛИВА ЄДНІСТЬ ВЗАЄМНИХ БОРГІВ ТА РЕАЛЬНОГО ВВП

Характер взаємодії боргів та реального ВВП залежить від тривалості аналізованого періоду. З позицій тактики можна констатувати, що у відносно короткі проміжки часу борги позитивно діють на реальний ВВП. Стратегічно ж цей вплив можна однозначно оцінити як негативний. Кінцевий результат залежить від співвідношення потужності обох цих впливів, яке й необхідно визначити.

Розглянемо тактичні аспекти порушеного питання. Їх два.

Перший аспект — запобігання зниженню обсягів виробництва. Позначимо його (t,prod+). Взаємні борги (і як потік, і як запас фіктивної вартості) у натуральному вигляді складаються із поставлених та спожитих матеріальних благ. Та насамперед про їх появу сигналізує

бартер. Нагадаю: частка бартерних (безоплатних) поставок у загальному обсязі реалізації продукції лише у промисловості становила 42.4% у 1997 р. та 42.5% у 1998 р. У реальному ВВП ці бартерні обсяги виробництва враховуються.⁶ В обліку бартерні поставки відображають у взаємних боргах. Отже, раптова адміністративна заборона бартерного товарообміну викликала б стрімке падіння обсягів реального ВВП, хоча й борги перестали б накопичуватися. Таким чином, із точки зору тактики заборгованість сприяє збереженню обсягів реального ВВП.

Другий аспект — зниження тиску виробничих витрат на ціни — позначимо (t,cost+). Вище вже йшлося про цей причинно-наслідковий ланцюжок, тому зробимо лише деякі докладніші пояснення. Уявімо, що підприємство має підкріплену контрактами можливість випустити 100 одиниць продукції. Припустимо, що ринкова ціна одного виробу — 10 грн., а передбачуваний загальний обсяг реалізації — 1000 грн. Повні виробничі витрати становлять 800 грн., у тому числі умовно-постійні — 400 грн. Відтак повна собівартість одиниці продукції — 8 грн. Однак підприємство може реалізувати за гроші лише 60% продукції — 60 одиниць. Якщо бартер буде заборонено, собівартість одиниці продукції, що продаватиметься за гроші, дорівнюватиме 13.33 грн. (400 грн. прямих витрат + 400 грн. умовно-постійних витрат)/60 = 800/60 = 13.33 грн. Тобто на кожному проданому за гроші виробі підприємство втрачатиме 3.33 грн. Цілком природно, що промисловець підвищить ціни, а отже, виробничі витрати створюватимуть інфляційний тиск. Реалізуючи 40% продукції за бартером, підприємство матиме підстави розподілити всі умовно-постійні витрати на 100 одиниць продукції. Її собівартість становитиме 8 грн. Інфляційного тиску виробничих витрат на ціни не спостерігатиметься. Тобто фіктивна вартість чинить також опосередкований стримуючий вплив на зростання цін. Завдяки розвитку інституту фіктивної вартості умовно постійні виробничі витрати справляють менший (приблизно в 1.8 раза) тиск на ціни товарів, які продаються за гроші.

Стратегічних аспектів досліджуваного питання теж два.

Перший — прискорене використання грошей для розрахунків (розглянуте вище) підштовхує ціни вгору. Позначимо його (s,infl-). Формується такий передаваль-

⁵ Ющенко В., Лисицький В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні. — К.: Скарби, 1998. — С. 105—108.

⁶ Напрошується висновок, що адміністративне припинення бартерних операцій призвело б до стрімкого падіння (на десятки відсотків) реального ВВП.

ний механізм, побудований на добре відомих підходах:

збільшення бартеру і боргів $\Rightarrow$ прискорення витрачання грошей для розрахунків $\Rightarrow$ обертання грошей для розрахунків $\Rightarrow$ зростання цін $\Rightarrow$ підвищення відсоткової ставки за кредитами $\Rightarrow$ скорочення інвестицій у виробництво $\Rightarrow$ зниження реального ВВП.

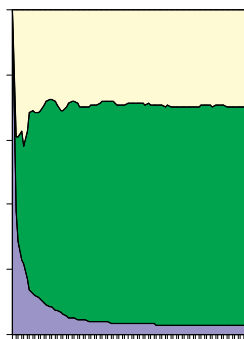
Ланцюжок досить довгий і спрацює протягом тривалого часу. Саме тому вплив боргів на реальний ВВП ми розглядаємо у стратегічно довгому періоді.

Завдяки другому аспекту — розвитку товарообміну — до певної міри вдається зберігати виробництво. Отже, є надія, що, забезпечивши необхідні макроекономічні умови та відповідні інституційні зміни, ми відновимо економічне зростання. Позначимо цей аспект ($s, job+$) і доповнимо характеристику взаємодії кількома спостереженнями.

Споживча вартість отриманих у результаті обміну матеріальних благ прийнятна для пересічного українського економічного агента. Він стає активним учасником численних товарообмінних (бартерних) операцій, досить успішно й у великих обсягах здійснюваних у нашій державі. Інакше цей процес просто згорнувся б, а отже, не накопичувалися б і борги. Зауважимо: обмінюються матеріальні блага з якісно різними споживчими вартостями. Отже, існує певний загальний еквівалент, якась спільна одиниця виміру реальної вартості. Цим загальним еквівалентом є **одностайне прагнення товаровиробників зберегти робочі місця**. Адже з розвитком інституту фіктивної вартості протягом принаймні певного часу **не руйнуватимуться** окремі виробництва, цілі виробничі комплекси, не скорочуватимуться **робочі місця**, що нині надзвичайно важливо для нашої економіки.

Передбачаю закид прибічників радикального реформування: а чи варто, мовляв, зберігати уламки застарілого виробничого комплексу? Однозначної відповіді немає. Імовірно, переважну

Графік 2. Вплив грошей для розрахунків (M1) та кредиторської заборгованості (Pa) на інфляцію споживчих цін (CPI)
(Період: грудень 1991 р. — грудень 1998 р.)
 $\text{Ln}(\text{CPI}) = 0.3228 + 0.872(\text{LnM1}) + 0.269(\text{LnPa}, i)$

Значення кумулятивного індексу інфляції споживчих цін на 28—30% зростали за рахунок збільшення кредиторської заборгованості

більшість робочих місць, яку зберігають у такий спосіб, із часом доведеться радикально оновлювати. Хоча, зберігаючи робочі місця в умовах шалених боргів, харчова та легка галузі промисловості сьогодні реально поліпшують стан справ. Зрозуміло, що раптово переорієнтувавши галузі на випуск товарів, яким гарантовано грошову оплату, ми втратили б бартерне завантаження і мали б натомість сплеск безробіття. Вірогідно, економічні, соціальні та політичні наслідки були б різко негативними. Звісно, ефект від збереження робочих місць відчуватиметься лише з часом.

Оцінюючи тактичні (короткострокові) та стратегічні (середньо- й довгострокові) передавальні механізми впливу розвитку фіктивної вартості на реальний ВВП, можна простежити **рекурсивні (циклічні) залежності між ними**, які досить складно розрахувати. Тому спро-

буємо оцінити кінцевий результат шляхом статистичного аналізу спостережень, використовуючи модель, у якій були б враховані всі проміжні результати.

МОДЕЛЬ ВПЛИВУ БОРГІВ НА РЕАЛЬНИЙ ВВП

Вибираючи модель дослідження, ми ставили за мету:

- визначити знак зв'язку (+ або —) між запасами фіктивної вартості (боргами) та реальним ВВП;
- отримати кількісну оцінку впливу боргів на реальний ВВП.

Тобто, якщо простежується **позитивний** зв'язок боргів із реальним ВВП, і його кількісна оцінка є статистично достовірною, можна стверджувати таке:

1. Із розвитком товарообміну та боргів **позитивні тенденції зростання реального ВВП** (призупинено зниження обсягів виробництва ($t, prod+$), приборкано інфляцію ($t, cost+$) і збережено робочі місця ($s, job+$)) **переважають тенденцію його зниження у зв'язку із прискоренням інфляції ($s, infl-$)**;

2. Кількісна оцінка цього впливу (напевне, якийсь коефіцієнт) і є ціною боргів (реальною граничною вартістю).

Якщо ж між боргами та реальним ВВП зв'язок **негативний** і його кількісна оцінка статистично достовірна, висновки будуть такими:

1. Розвиток товарообміну здебільшого негативно впливає на реальний ВВП $\Rightarrow$ тенденція прискорення падіння реального ВВП через зростання інфляції ($s, infl-$) превалює над тенденцією приборкання інфляції завдяки зниженню інфляційного тиску виробничих витрат ($t, cost+$) і призупиненню падіння рівня ВВП ($t, prod+$), а також завдяки збереженню робочих місць ($s, job+$);

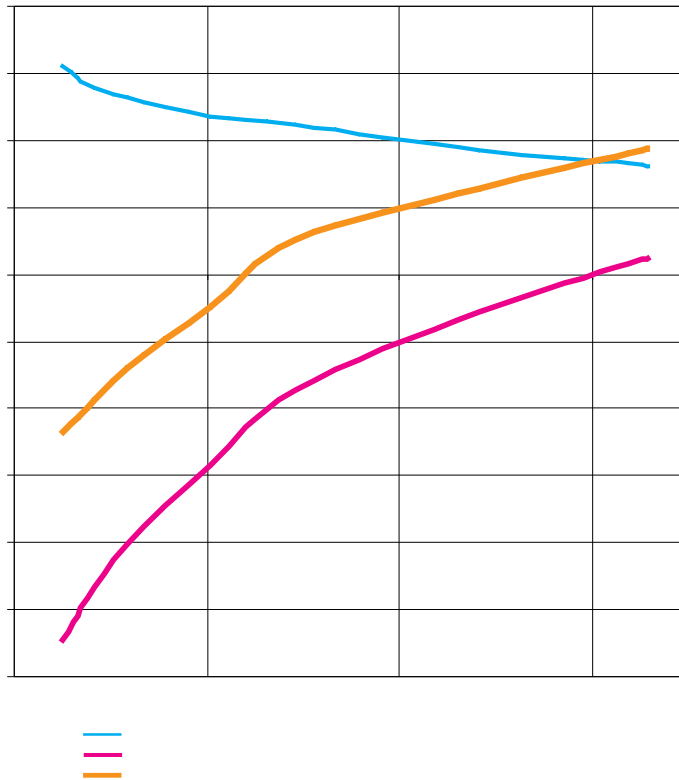
2. Негативне значення коефіцієнта при запасах фіктивної вартості — це та ціна, яку сплачує суспільство за при-

Таблиця 2. Реальний ВВП та головні чинники його формування з боку активів

Роки	Індекс реального ВВП, %, GDP <i>r</i> , i	Середньорічний попит на гроші для здійснення укладених угод (індекс споживчих цін грудня 1998 р. = 100%), M1 <i>r</i>	Середньорічні кредитори, Pa,av	Реальна ставка кредитування комерційних банків, %, i
1990	109.51	90 001	0.286	-12.8
1991	100.00	84 809	0.463	-89.0
1992	90.10	48 568	10.381	-2070.0
1993	77.31	29 026	300	-9925.8
1994	59.53	11 886	3 474	149.3
1995	52.50	8 617	20 393	-58.3
1996	47.25	7 615	53 079	39.9
1997	45.83	9 879	93 867	39.0
1998	45.05	10 332	121 736	40.4

Примітка. Дані 1990—1991 років виведено з урахуванням експертних оцінок.

Графік 3. Вплив реальних грошей (M1r) та кредиторів (Pa) на реальний ВВП (GDP_r). (Період 1990–1998 рр.)

Зростаючий позитивний вплив реальних грошей на динаміку реального ВВП поглинається більш потужним негативним впливом наростаючої кредиторської заборгованості.

множення боргів, за отримання тимчасової вигоди у вигляді, наприклад, збереження робочих місць. Фактично у такий спосіб оцінено стратегічні втрати суспільства, спричинені бажанням отримати тактичні позитивні результати, розвиваючи товарообмін.

Формалізований запис сказаного.

Позитивний вплив боргів на реальний ВВП:

$$(t, \text{prod}+) + (t, \text{cost}+) + (s, \text{job}+) > (s, \text{job}+).$$

Негативний вплив боргів на реальний ВВП:

$$(t, \text{prod}+) + (t, \text{cost}+) + (s, \text{job}+) < (s, \text{job}+).$$

Але, зрозуміло, було б некоректно виводити такі оцінки, розглянувши лише однофакторну модель: Реальний

ВВП = f (запас фіктивної вартості). Тобто не слід аналізувати зв'язок між боргами та реальним ВВП, ігноруючи інші фактори формування реального ВВП:

$$\text{GDP}_r = f(\text{Pa}). \quad (6)$$

Річ у тім, що довгострокове економічне зростання (або занепад) має принаймні три джерела: приріст капіталу (F), робочої сили (N) та зміна технологічного рівня виробництва (A). Гадаємо, немає необхідності йти саме цим шляхом для визначення реальності фіктивної вартості, оскільки слід враховувати такі обставини:

1. Незалежність України здобула відносно недавно, і тому ми аналізуємо

середньостроковий період, коли зміни у джерелах суттєво не впливають на динаміку реального ВВП;

2. Йдеться про перехідну економіку. Її фундаментальною рисою є формування капіталу як системи суспільних відносин. Одне слово, наші основні та оборотні засоби тільки-но набувають рис капіталу — вартості, яка створює (або знищує) додану вартість;

3. Існують істотні обмеження у використанні робочої сили — її кількість та професійний рівень мало позначаються на динаміці реального ВВП.

Вище ми зазначали, що **головні макроекономічні показники нині формуються на тлі конкуренції боргів та грошей: реального ВВП та інфляції**. Загальновідомо, що динаміка реального ВВП (Y) та попиту на гроші (L — на реальні грошові залишки) за умов інших рівних має позитивний зв'язок, який коригується реальною відсотковою ставкою за кредитами комерційних банків (i)⁷:

$$L = kY - h i, \quad k, h > 0. \quad (7)$$

Видається цілком коректним розширити це рівняння за рахунок кредиторської заборгованості (Pa):

$$L = kY - h i - z Pa, \quad k, h, z > 0. \quad (8)$$

Економічний зміст доповнення (zPa) такий: зростання кредиторської заборгованості (Pa) скорочує з еластичністю (z) попит на гроші (L).

На основі рівняння (8) можна записати так:

$$Y = (L + h i + z Pa) / k, \quad k, h, z > 0. \quad (9)$$

А тому, використовуючи дані таблиці 2, можна побудувати трифакторну економіко-статистичну модель (10) індексу реального ВВП (GDP_{r,i}):

$$\begin{aligned} \text{GDP}_{r,i} &= \\ &= 0.663 + 0.0302 \text{Ln}(\text{M1r}_{av}) - \\ &- 0.0421 \text{Ln}(\text{Pa}_{av}) + \\ &+ 0.000411 \text{Ln}(I). \end{aligned} \quad (10)$$

$R^2 = 99.45\%$.

АНАЛІЗ МОДЕЛІ

Моделі притаманні високі апроксимуючі якості, відтак є підстави зробити ряд ґрунтовних висновків:

1. Множник (коефіцієнт) при середній кредиторській заборгованості (Pa_{av}) має від'ємне значення (-0.0421). Таким чином, зростання кредиторської заборгованості однозначно негативно позна-

Таблиця 3. Оцінка впливу на реальний ВВП зниження кредиторської заборгованості на 1%				
Роки	ВВП за умов зниження кредиторів на 1%	Фактичний ВВП	Приріст ВВП до 1990 року	Приріст ВВП до значення поточного року
1996	47.92	47.250	0.674	1.43
1997	46.33	45.833	0.502	1.10
1998	45.39	45.053	0.334	0.74

⁷ Dornbush R., Fisher S. Macroeconomics. Fourth edition P. 130

Таблиця 4. Результати розрахунків за моделлю (10)

Роки	GDP _r за моделлю, %	Const	0.0302 Ln M1 _r	0.0421 Ln Pa _{av}	0.000411i	Частка компоненти 0.0302Ln(M1 _r ,av) у GDP _r за моделлю, %	Частка компоненти— 0.0421Ln(Pa _{av}) у GDP _r за моделлю, %	Сума, %
1990	105.9	0.663	0.344	0.053	-0.00005	32.5	5.0	37.5
1991	103.7	0.663	0.342	0.032	-0.00037	33.0	3.1	36.1
1992	88.1	0.663	0.326	-0.098	-0.00851	37.0	-11.2	25.8
1993	69.2	0.663	0.310	-0.240	-0.04083	44.8	-34.7	10.1
1994	60.3	0.663	0.283	-0.343	0.00061	46.9	-56.9	-9.9
1995	51.8	0.663	0.273	-0.417	-0.00024	52.8	-80.6	-27.8
1996	47.5	0.663	0.270	-0.458	0.00016	56.8	-96.4	-39.6
1997	45.9	0.663	0.278	-0.482	0.00016	60.5	-105.1	-44.5
1998	44.9	0.663	0.279	-0.493	0.00017	62.1	-109.7	-47.6

часться на реальному ВВП — він знижується, якщо зростає кредиторська заборгованість.

2. Вище ми зазначали, що розвиток товарообміну тактично призупиняє падіння ВВП, а стратегічно — навпаки, прискорюючи інфляційні процеси, сприяє його зниженню. Необхідно було встановити, з яким знаком формується остаточний вплив. Модель показала: зі знаком “мінус”. Отже, зрештою негативний вплив інфляційних процесів ($s, \text{infl}-$) виявився потужнішим, ніж позитивний вплив розвитку товарообміну (бартеру) та накопичення боргів через збереження обсягів виробництва ($t, \text{prod}+$), приборкання інфляції ($t, \text{cost}+$) та збереження робочих місць ($s, \text{job}+$).

3. Розрахунки показують, що негативний вплив зростання кредиторської заборгованості на реальний ВВП є досить відчутним $\Rightarrow$ еластичність реального ВВП стосовно кредиторської заборгованості висока. Наприклад, у 1998 році зниження кредиторської заборгованості на 1% викликало б збільшення реального ВВП на 0.74% (див. таблицю 3). Ще кращі результати ми мали б у попередні роки (1996 — майже 1.43%, 1997 — 1.1%).

4. Важливо те, що зі зниженням обсягів виробництва негативний вплив боргів на динаміку реального ВВП зростає, відповідно послаблюючи позитивний вплив реальних грошей (див. таблицю 4 та графік 3).

Аналіз трьох передостанніх колонок таблиці 4 свідчить, що зростання впливу реальних грошей на динаміку реального ВВП (із 32.5% у 1990 р. до 62.1% у 1998 р.), починаючи з 1992 року, було поглинуте зростаючим негативним впливом кредиторської заборгованості (із 11.2% у 1992 р. до —109.7% у 1998 р.). Зрештою їх сумарний вплив швидко знизився із 37.5% у 1990 р. до —47.6% у 1998 р.

5. Множник (коефіцієнт) при попиті на гроші M1_r (реальних грошових запасах) — позитивний (0.0302). І це приємно, оскільки підтверджує, що Україна — не виняток, не лише їй притаманний такий ланцюжок макроекономічних причинно-наслідкових зв'язків: зростають реальні гроші $\Rightarrow$ зростає реальний ВВП. Це ще раз нагадує: без тривалої макроекономічної стабілізації не досягти реального економічного зростання.

6. Множник (коефіцієнт) при реальних відсотках за кредитами комерційних банків (I) — негативний (—0.000411): зростає реальна відсоткова ставка за кредитами комерційних банків $\Rightarrow$ знижується реальний ВВП. Негативний зв'язок між цими двома показниками цілком відповідає базовим ідеям сучасної економічної теорії (і тут ми, хвалити Бога, не є унікальними!). Однак ця складова моделі ($h1 = 0.000411 \times I$) є статистично незначною. Так, 1998 року її абсолютне значення становило 0.00017 одиниці, або 0.017%, тобто лише 0.04% від розрахованого за моделлю поточного значення реального ВВП (44.9%). Низький рівень впливу реальної відсоткової ставки на реальний ВВП свідчить про існування потужних інституційних обмежень, які нівелюють позитивний вплив цього регулятора на економіку України.

ВИСНОВКИ, АДРЕСОВАНІ НАУКОВЦЯМ ТА ПОЛІТИКАМ

1. Фіктивна вартість, тобто накопичені взаємні заборгованості — це масштабний за обсягами інститут української економіки. Ринкові трансформації у країні не будуть ефективними та енергійними, якщо ми його всебічно не вивчимо. Більше того, наше буття у всіх його проявах хочуть пізнати розвинуті ринкові суспільст-

ва, на співпрацю з котрими розраховує Україна.

2. Інститут фіктивної вартості динамічно розвивається. Обсяги заборгованостей зростають шаленими темпами, справляючи потужний негативний вплив на економічні тенденції в Україні, а також надаючи їм певної унікальності. Однак економічна наука (принаймні вітчизняна) належно не вивчає цей “винахід”. Немає цілісної теорії проблеми, не зроблено комплексної аналітичної оцінки ролі інституту неплатежів (фіктивної вартості) у сучасній економіці держави. Аналізові розвитку фіктивної вартості треба приділяти більше уваги у макроекономічних дослідженнях.

3. Зростання фіктивної вартості є результатом надмірного податкового тиску, а також ефективним засобом ухилення від нього. Удосконалення оподаткування — надзвичайно актуальна проблема нашого сьогодення.

4. Стабільне функціонування потужного сектора товарообмінних операцій свідчить про те, що **дебітори-кредитори, крім фіктивної (уявної) вартості, мають також реальну вартість** — вони певною мірою замінюють гроші у безперервному виробничому процесі.

5. Лише досягнувши макроекономічної стабільності, вдасться сповільнити темпи нагромадження боргів. Сталість у економіці — одна з умов оздоровлення фінансів.

6. Борги не дають змоги знизити темпи інфляції. “Конкуруючи” з грішми для розрахунків, вони підштовхують угору ціни.

7. Борги нівелюють позитивний вплив зростаючих у реальному вимірі грошей для розрахунків, погіршують динаміку реального ВВП. Тактичний вииграш безслідно поглинуто стратегічним програшем.

8. Борги стали потужним фактором зниження реального ВВП — це головний економічний і політичний наслідок розвитку інституту фіктивної вартості. □

Який він, оптимальний рівень оподаткування?

У статті розглядаються параметри податкової політики, які можуть забезпечити максимальні надходження до бюджету при мінімальному ризику його недовиконання.

Однією з головних функцій держави є перерозподіл доходів. В ідеалі це досягається завдяки заходам, які не шкодять ефективності функціонування підприємств різних форм власності, орієнтованих на створення матеріальних благ. Головним інструментом, за допомогою якого можна зберегти стабільність у суспільстві, є оподаткування. Цьому процесові завжди притаманні суперечності, які пом'якшуються досягненням компромісів між прагненням до справедливості (егалітаризмом) і достатністю податкових надходжень.

Рівень економічного добробуту — ключова ознака ефективності роботи уряду. Його важко досягнути лише шляхом вільної конкуренції, оскільки ринок навряд чи може ефективно функціонувати без втручання з боку держави.

Розглянемо функцію добробуту суспільства як суму окремих складових, які є функціями корисності окремих індивідуумів. Найбільш прийнятним виглядом функції корисності для окремого індивідуума є [1]:

$$U_i = (1 - a) \ln(Y_i - T_i) + a \ln G,$$

де Y_i — дохід даного індивідуума;
 T_i — податки, які сплачує індивідуум;
 a — коефіцієнт, який виражає зацікавленість індивідуума у збільшенні урядових витрат G .

Оскільки існує значна різниця у зацікавленості індивідуумів, які належать до різних верств суспільства, за a слід обирати коефіцієнт, який можна віднести до медіанного індивідуума. Тоді функція добробуту суспільства матиме вигляд:

$$S = \int_0^\infty U(Y) dF(Y),$$

де $F(Y)$ — інтегральна (кумулятивна) функція розподілу населення за рівнем доходів.

З другого боку, бюджет країни значною мірою визначається розміром спла-

чених податків:

$$I = \int T(Y) dF(Y).$$

Вважається, що розмір сплачених податків є функцією отриманих прибутків. Для країн із високорозвинутою економікою найважливішою метою є максимізація S (тобто поліпшення добробуту суспільства); для країн, які роблять перші кроки на шляху становлення ринкової економіки в умовах гострого бюджетного дефіциту, найважливішою метою є наповнення запланованого бюджету. Отже, якщо в першому випадку необхідно максимізувати S , то у другому — I .

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Досвід останніх років свідчить про значну різницю між запланованими і реальними надходженнями до бюджету. Як правило, це співвідношення від'ємне і вказує на те, що процес збору податків не є детермінованим, що постійно існує імовірність недовиконання бюджету.

Мета даної праці — встановити основні параметри, які визначають вірогідність недовиконання бюджету. Ключовим є питання про те, яка податкова політика забезпечить на певному часовому проміжку найбільші надходження до бюджету при мінімальному ризикові його недовиконання.

Розглянемо середню ставку оподаткування як суму двох складових:

$$T(i) = T_0 + t(i),$$

де T_0 — стала складова,
 $t(i)$ — випадкова складова, яка залежить від потреб країни на i рік.

Розглянемо також економічний цикл, що триває M років, протягом якого необхідно досягти значного прогресу в економіці. Нехай на цьому проміжку сума тимчасових складових оподаткування дорівнює нулю:

$$\sum_{i=1}^M t_i = 0.$$

Надходження $S(i)$ до бюджету за i рік дорівнюють:

$$S(i) = Y(i) \times T(i),$$

де $Y(i)$ — валовий внутрішній продукт (ВВП).

Якщо перейти до відносних величин, то, у свою чергу, Y є спадною функцією T . Зауважимо, що вплив T на Y відбувається із певним запізненням m . Тобто якщо Y є лінійною функцією від T , то її можна подати у вигляді:

$$Y(i) = Y_0 + b(T_0 + t(i - m)), \quad (1)$$

де $b = dY/dT$ — від'ємний коефіцієнт, який можна розглядати як мультиплікатор податків від ВВП.

Розмір надходжень має вигляд:

$$S(i) = Y_0 + b(T_0 + t(i - m)) \times (T_0 + t(i)). \quad (2)$$

Розмір надходжень за M років дорівнює сумі $S(i)$:

$$I = \sum_{i=m+1}^M S(i) = \sum_{i=m+1}^M (Y_0 T_0 + Y_0 t(i) + bT_0^2 + bT_0 t(i) + bT_0 t(i - m) + bt(i) t(i - m)). \quad (3)$$

ВИПАДОК НУЛЬОВОГО ЗАПІЗНЕННЯ

Зазначимо, що зміна оподаткування за i рік впливає також на ВВП цього року.

Отже, нехай $m = 0$. Тоді отримаємо:

$$I = Y_0 T_0 M + bM T_0^2 + b \sum_{i=1}^M t^2(i). \quad (4)$$

Проаналізуємо залежність I від сталої на проміжку часу величини T_0 , а також від статистичних характеристик $t(i)$. Оскільки останній член у цьому

Андрій
Скрипник

Доцент Українського
фінансово-економічного інституту.
Кандидат фізико-математичних наук

виразі від'ємний, умови максимальних надходжень на проміжку M будуть такими:

$$\begin{cases} \frac{\partial Y}{\partial T_0} = 0 \\ \sum_{i=1}^m t^2(i) = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} T_0 = -\frac{Y_0}{2b} \\ t(i) = 0 \end{cases} \quad (5)$$

Якщо величини Y_0 та b відомі, умова дає змогу отримати оптимальну величину сталої складової для рівня оподаткування. Другою умовою передбачено: чим менша дисперсія випадкової складової, тим більші надходження до бюджету (у кращому разі існує лише стала складова ставки оподаткування).

Тоді розмір максимальних надходжень до бюджету буде таким:

$$I_m = \frac{MY_0^2}{4|b|}.$$

За міру ризику візьмемо стандартну похибку величини I_m . Вона залежить від стандартних похибок визначення Y_0 і b .

Причому зміщення T_0 призводить до зменшення податкових надходжень. Імовірність недовиконання бюджету на величину ΔI дорівнює імовірності відповідних похибок розрахунків b і Y_0 . Ризик недовиконання бюджету зростає, якщо не існує стабільної довгострокової податкової політики.

ВИПАДОК ОДИНИЧНОГО ЗАПІЗНЕННЯ

Розглянемо випадок запізнення на 1 рік впливу оподаткування на ВВП ($m = 1$). У такому разі оптимальне оподаткування розраховується на проміжку $M-1$, а вираз (3) має вигляд:

$$I = Y_0 T_0 (M-1) - Y_0 t(1) + b(M-1) T_0^2 - b T_0 t(1) - b T_0 t(M) + b(M-1) \sigma_t^2 \rho(1) = (Y_0 + b T_0) (T_0 (M-1) - t(1)) + b(M-1) \sigma_t^2 \rho(1) - b T_0 t(M). \quad (6)$$

Використаємо співвідношення:

$$\sum_{i=2}^M t(i) = -t(1); \quad \sum_{i=2}^M t(i-1) = -t(M);$$

$$\rho(1) = \frac{\sum_{i=2}^M t(i) t(i-1)}{(M-1) \sigma_t^2};$$

$$\sigma_t^2 = \frac{\sum_{i=2}^M t_i^2}{(M-1)}.$$

Перший доданок у виразі (6) завжди додатний, оскільки виконується умова $t(i) < T_0$; другий вираз додатний, якщо $b \times \rho(1) > 0$, це можливо лише за умови, що $\rho(1) < 0$; останній вираз додатний, якщо $b t(M) < 0$, це можливо за умови, що $t(M) > 0$.

Отже, розрахунковий проміжок краще розпочинати зі зниження податків. Їх зниження і підвищення повинні чергуватися; в останній рік податки вищі, ніж річні податки в середньому.

Тепер знайдемо оптимальне значення середнього рівня оподаткування T_0 за умови, що $dI/dT_0 = 0$:

$$Y_0 (M-1) + 2b(M-1) T_0 - b(t(1) + t(M)) = 0;$$

$$T_0 = Y_0 (M-1) - b(t(1) + t(M)) / (-2b(M-1)) = -(Y_0 / 2b) + (t(1) + t(M)) / (2(M-1)). \quad (7)$$

Останній вираз наближається до виразу (5), але з поправкою, зумовленою рівнем податків у першому й останньому роках циклу.

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ ОПОДАТКУВАННЯ ВІД ГРАНИЧНОЇ СХИЛЬНОСТІ ДО СПОЖИВАННЯ C ТА Y_0

Щоб знайти середній рівень оподаткування T_0 , необхідно визначити величину, яку можна розглядати як мультиплікатор податків від ВВП.

Мультиплікатор податків v можна виразити через граничну схильність до споживання c [2]:

$$v = -c / (1 - c + cT_0),$$

де $0 \leq c \leq 1$, $0 \leq T_0 \leq 1$.

У рівнянні (1) Y є відносним значенням ВВП при рівні податків T .

Y_0 — це відносне значення ВВП при нульовому рівні податків ($0 \leq Y_0 \leq 1$). За одиницю береться рівень ВВП повної зайнятості, коли використовуються всі виробничі потужності, а виробничий потенціал збільшується за рахунок інвестицій. У наступному періоді Y_0 , на нашу думку, належить проміжку $(0,3; 0,6)$. Якщо вважати, що

$$T = T_0 (t_i = 0; i = 1, 2, \dots, n)$$

і підставити значення у вираз (4), то отримаємо:

$$I = M (Y_0 T_0 - \frac{cT_0^2}{1-c+cT_0}).$$

Необхідна умова існування екстремуму:

$$\frac{I}{M} \frac{dI}{dT_0} = Y_0 - \frac{2T_0 c}{1-c+cT_0} + \frac{c^2 T_0^2}{(1-c+cT_0)^2} = 0. \quad (8)$$

Вона перетворюється на вираз:

$$T_0^2 + \frac{2(1-c)}{c} T_0 + \frac{y_0}{y_0-1} \frac{(1-c)^2}{c^2} = 0.$$

Додатний корінь цього рівняння, для якого виконується достатня умова існування максимуму, є таким:

$$T_0 = \frac{1-c}{c} \sqrt{\frac{1}{1-y_0}} - 1. \quad (9)$$

Рівень оптимального оподаткування є спадною функцією граничного споживання c та зростаючою функцією Y_0 . Якщо Y_0 наближається до 1 (перегрів економіки), податки слід підвищувати, якщо Y_0 наближається до 0 (занепад економіки) — знижувати. При низькому рівні життя (c прямує до 1) відсутні накопичення, а отже, інвестиції, тому рівень оподаткування також має наближатися до 0.

ВИЗНАЧЕННЯ М-ЧАСОВОГО ІНТЕРВАЛУ ПЛАНУВАННЯ РІВНЯ ОПОДАТКУВАННЯ

Якщо існує значна часова залежність, то ВВП краще подати у такому вигляді:

$$Y(i) = A \times e^{ji} \times e^{\alpha T(i-m)}, \quad (10)$$

де $i = 1, 2, \dots, M$ виконує функцію часу. Коефіцієнти A, j, α можна знайти загальним методом із рівняння лінійної регресії:

$$\ln Y_i = \ln A + ji + \alpha T(i-m) + E(i). \quad (11)$$

Щоб знайти A, j, α , використовується проміжок часу, на якому $Y(i)$ і $T(i)$ відомі. Розв'язання рівняння (11) дає змогу шляхом варіації параметра m знайти m , при якому оцінки параметрів регресії (коефіцієнти детермінації, Фішера тощо) будуть найкращими. Для спрощення розрахунків вважаємо, що $m = 0$.

Тоді надходження за M років буде таким:

$$I = \sum_{i=1}^M Y(i) T(i) = A \sum_{i=1}^M e^{ji} e^{\alpha T_0 + \alpha t(i)} \times (T_0 + t(i)) = AT_0 e^{\alpha T_0} \sum_{i=1}^M e^{ji} e^{\alpha t(i)} + A e^{\alpha T_0} \sum_{i=1}^M e^{ji} e^{\alpha t(i)} \times t(i). \quad (12)$$

Розклавши функцію e^x у ряд, одержимо наближення:

$$e^{ji} \approx 1 + ji, e^{\alpha(i)} \approx 1 + t(i). \quad (13)$$

Підставивши (13) у (12), отримаємо:

$$\begin{aligned} I &= AT_0 e^{\alpha T_0} \sum_{i=1}^M (1 + ji) (1 + \alpha t(i)) + \\ &+ Ae^{\alpha T_0} \sum_{i=1}^M (1 + ji) (1 + \alpha t(i)) t(i) = \\ &= AT_0 e^{\alpha T_0} (M + j \sum_{i=1}^M i + \alpha j \sum_{i=1}^M i t(i)) + \\ &+ Ae^{\alpha T_0} (\alpha \sum_{i=1}^M t^2(i) + j \sum_{i=1}^M i t(i) + \\ &+ \alpha j \sum_{i=1}^M i t^2(i)). \end{aligned} \quad (14)$$

Враховуючи, що $|\alpha| < 1$, $|j| < 1$, $t(i) < 1$, вираз (14), нехтуючи малими складовими, можна подати так:

$$I = AT_0 e^{\alpha T_0} (M + j \frac{M(M+1)}{2}).$$

Якщо економіка знаходиться у стані спаду, то $j < 0$. Отже, можна розрахувати оптимальний проміжок M для планування податкових надходжень:

$$\partial I / \partial M = AT_0 e^{\alpha T_0} (1 + jM + j/2). \quad (15)$$

Звідси випливає, що

$$M \approx 1/j + 1/2. \quad (16)$$

У такому випадку виникає умова для максимуму надходжень:

$$\begin{cases} \frac{\partial^2 I}{\partial M^2} = j < 0 \\ \frac{\partial I}{\partial M} = 0 \end{cases}.$$

Таблиця 1. Дані спостережень за ВВП та рівнем оподаткування упродовж 1992 — 1997 років

Рік	Y1(t ⁰)	Y2(t ⁰)	T(i)
1992	90.1	90.1	24.6
1993	85.8	77.3	33.5
1994	77.1	59.6	43.5
1995	87.8	52.3	38.0
1996	90	47.1	37.1
1997	96.8	45.6	30.4

Y1(t⁰) — ВВП у відсотках щодо попереднього року.
Y2(t⁰) — ВВП у відсотках щодо 1992 року.
T(i) — загальна процентна ставка оподаткування; i = 1, 2, ..., 6.

Використовуючи загальний метод МНК, отримаємо (якщо $t = 0$) такі оцінки: $\ln A = 0.0347$; $j = -0.1215$; $\alpha = -0.1377$, що узгоджується із залежністю ВВП від виразу: $Y(i) = 1.04 e^{-0.1215i} e^{-0.147i}$. Звідси випливає, що оптимальний період, на який слід розраховувати рівень оподаткування, дорівнює 8—9 рокам.

Таблиця 2. Розмір оптимального рівня оподаткування $T_0(\%)$, розрахований залежно від граничної схильності до споживання $c(\%)$ та $Y_0(\%)$

c \ Y ₀	30	35	40	45	50	55	60
75	6.5	8.0	9.7	11.6	13.8	16.3	19.4
80	4.9	6.0	7.3	8.7	10.4	12.3	14.5
82*	4.3	5.3	6.4	7.6	9.1	10.8	12.8
85	3.4	4.2	5.1	6.1	7.3	8.7	10.3
90	2.2	2.7	3.2	3.9	4.6	5.5	6.5

* Дані щодо c — за 1996 р.

Як випливає з порівняльного аналізу даних таблиць 1 і 2, реальна процентна ставка оподаткування перевищує оптимальний рівень оподаткування, що справляє негативний вплив на економіку.

Щоб знайти числове значення M , визначимо коефіцієнти j і α рівняння (11), використовуючи дані спостережень за динамікою ВВП та податків упродовж 1992 — 1997 років (див. таблицю 1).

ВИСНОВКИ

Якщо розглядати загальну ставку оподаткування як суму двох складових (середньої і тимчасової), котра залежить від потреб країни на наступний рік, можна знайти певні умови, за яких податкові надходження упродовж економічного циклу будуть максимальними. При цьому завжди існує ризик недовиконання бюджету або недоотримання максимальних надходжень через неправильні розрахунки оптимальної загальної ставки оподаткування.

Отримані результати свідчать, що податкову політику в умовах постійного спаду економіки краще прогнозувати на триваліший термін. Аналіз періоду з 1992 по 1997 рік дає підстави стверджувати, що для України оптимальний рівень оподаткування слід розраховувати на 8—9 років. Дисперсія відхилень від середнього рівня оподаткування має бути мінімальною, оскільки зміни в ньому, викликані поточними потребами, справляють негативний вплив на наповнення бюджету в цілому. Якщо ці зміни необхідні, то розрахунковий проміжок краще починати зі зниження податків. Зниження і підвищення податків слід чергувати. В останній рік обраного періоду їх можна зроби

ти вищими від середнього рівня. Розмір середнього рівня належить розраховувати з урахуванням кількості оцінки граничної схильності до споживання c , а також стану економіки, який характеризується відносним рівнем ВВП Y_0 . Дані розрахунків, по-

дані в таблиці 2, свідчать про значну різницю оптимального і фактичного рівнів оподаткування. Стосовно ж питання про точність оцінки головних параметрів c і Y_0 , які визначають оптимальний рівень оподаткування, то події останніх місяців свідчать, що розмір граничної схильності до споживання c повинен перевищувати 90%, а Y_0 прямує до нижньої межі розрахункового проміжку.

Щодо ефективності урядових витрат. За розрахунками, наведеними у статті В.Ющенка та В.Лисицького [3], надмірне споживання спричиняється до надзвичайно високої вартості грошей, що у свою чергу веде до підвищення номінальної ставки за кредитами. Прагнення до збалансованого бюджету призводить до підвищення рівня оподаткування (враховуючи прямі та непрямі податки) окремого індивідуума. Це зменшує обидва доданки функції корисності (збільшення T_i), а також знижує a (зацікавленість індивідуума у збільшенні урядових витрат). Причому коефіцієнт a залежить від рівня доходів індивідуума (у людей із низьким рівнем доходів зацікавленість у зростанні державних витрат більша, ніж у людей заможних). Із підвищенням податків зменшується зацікавленість у збільшенні урядових витрат для широких верств населення, що стимулює зростання тіньової економіки і призводить до експоненціального зростання обсягу грошей поза банками.

Усе зазначене вище свідчить, що нині система державного регулювання економіки діє у площині, зміщеній (через надмірні урядові витрати) щодо точки рівноваги. Наслідок цього — надмірний податковий тиск.

Література.

1. Ентони Б. Аткинсон, Джозеф Э. Стиглиц. Лекции по экономической теории государственного сектора: Учебник. — М: Аспект Пресс. — 1995. — 832 с.
2. Гальперин В.М., Гребенников П.И и другие. Макроэкономика: Учебник. — Санкт-Петербург: Изд. С.-ПГУ экономики и финансов. — 1997. — 718 с.
3. В.Ющенко, В.Лисицький. Надмірне державне споживання — головний фактор фінансової нестабільності України. // Вісник НБУ. — 1998. — № 8. — С. 3—10.

Грошова маса /

Вплив грошової маси на рівень інфляції і ціну кредитних ресурсів

Ось уже впродовж кількох років в Україні точиться дискусія щодо ключових засад грошово-кредитної політики держави в умовах ринкової трансформації економіки. Чи достатньо для нормального господарювання наявного обсягу грошової маси? Оптимальним чи штучно завищеним (або заниженим) є валютний курс національної грошової одиниці? Кредитна рестрикція чи кредитна експансія потрібні нині кризовій українській економіці? Це лише частина питань, які конче потребують відповіді. З'ясувати деякі з них робить спробу автор цієї статті.

Перш ніж аналізувати вплив грошової маси на рівень інфляції і ціну кредитних ресурсів, визначимося з термінами.

Готівка (або гроші поза банками) утворює **грошову масу М0**. Разом із коштами на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті (так званими коштами до запитання) гроші поза банками становлять **грошову масу М1**. Сума готівки, коштів до запитання, строкових депозитів у національній валюті і всіх видів вкладів у іноземній валюті — це **грошова маса М2**. Сума готівки, всіх видів вкладів у національній та іноземній валютах, цінних паперів власного боргу та коштів клієнтів за трастовими операціями комерційних банків становить **грошову масу М3**.

Аналіз динаміки грошової маси в період із 1995 по 1998 рік (див. таблиці 1 і 2) дає підстави зробити такі висновки:

- обсяг грошової маси М3 за цей час збільшився у 2.27 раза;
- обсяг грошової маси М0 (готівки) зріс у 2.73 раза;
- на фоні збільшення абсолютної суми готівки в обігу спостерігалася стала тенденція до зростання питомої ваги готівки у структурі грошової маси М3 (за весь період — із 38 до 46%, а в 1997 році цей показник сягнув 49%);
- абсолютна сума коштів до запитання в національній валюті зростала відносно повільними темпами (на 54% за весь період);
- питома вага коштів до запитання в

національній валюті у структурі грошової маси М3, навпаки, стабільно зменшувалася протягом усього розглянутого періоду (з 30 до 20%);

- сума строкових депозитів у національній валюті та заощаджень у іноземній валюті зросла у 2.36 раза, проте питома вага цих коштів у структурі грошової маси М3 залишалася відносно сталою — амплітуда її коливань перебувала у межах від 27 до 32%;

- абсолютна сума трастових вкладів у національній валюті та цінних паперів власного боргу комерційних банків зросла у 3.4 раза, однак питома вага цих коштів у структурі грошової маси М3 залишалася незначною — амплітуда її коливань перебувала у рамках від 1 до 4%.

Щодо параметрів розміщення грошової маси (див. таблиці 3 і 4) протягом цього ж періоду проявилися такі тенденції:

- абсолютне зростання (в 1.51 раза) обсягу коштів суб'єктів господарювання у національній валюті (строкових депозитів і вкладів до запитання), тоді як питома вага цього показника у структурі грошової маси М3 знижувалася (з 31 до 20%);

- відносно стала питома вага (4% з амплітудою коливань від 3 до 5%) депозитів юридичних осіб у національній валюті в структурі грошової маси М3;

- зменшення (з 26 до 16%) питомої ваги коштів до запитання суб'єктів господарювання у національній валюті в структурі грошової маси М3. (Тут доречно зауважити, що зниження питомої ваги коштів суб'єктів господарювання у національній валюті в структурі грошової маси М3 відбувалося переважно за рахунок зменшення вкладів до запитання);

- абсолютне зростання (у 4.78 раза) суми строкових депозитів фізичних осіб у національній валюті, яке відбувалося одночасно зі збільшенням питомої ваги цього показника (з 4 до 8%) у структурі грошової маси М3;

- зростання (у 2.16 раза) суми коштів до запитання фізичних осіб у національній валюті (питома вага цього показника у структурі грошової маси М3 була стабільною — на рівні 4%);

- зростання (у 2.12 раза) абсолютної суми вкладів у іноземній валюті, тоді як відносне значення цього показника у структурі грошової маси М3 зменшувалося (з 23 до 21%), причому амплітуда коливань була значною (від 13 до 23%);

- збільшення (в 2.42 раза) обсягів трастових вкладів у національній валюті та цінних паперів власного боргу комерційних банків, хоча питома вага цього показника у структурі грошової

Таблиця 1. Наявна грошова маса в обігу

На кінець періоду, млн. грн.				
Грошові агрегати	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.
Гроші поза банками М0 (готівка)	2623	4041	6132	7158
Кошти до запитання у національній валюті	2059	2275	2918	3174
Грошова маса М1	4682	6315	9050	10331
Строкові депозити у національній валюті та валютні вклади	2164	2708	3398	5100
Грошова маса М2	6846	9023	12448	15432
Трастові вклади у національній валюті та цінні папери комерційних банків	84	341	93	286
Грошова маса М3	6930	9364	12541	15718

Таблиця 2. Питома вага деяких грошових агрегатів у грошовій масі М3

На кінець періоду, %				
Грошові агрегати	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.
Гроші поза банками М0 (готівка)	38	43	49	46
Кошти до запитання у національній валюті	30	24	23	20
Строкові депозити у національній валюті та валютні вклади	31	29	27	32
Трастові вклади у національній валюті та цінні папери комерційних банків	1	4	1	2
Грошова маса М3	100	100	100	100

Таблиця 3. Розміщення грошової маси

Показники	На кінець періоду, %			
	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.
Кошти суб'єктів господарювання у національній валюті, у тому числі:	2117	2257	2946	3193
строкові депозити	327	322	522	600
вклади до запитання	1789	1935	2424	2593
Кошти фізичних осіб у національній валюті, у тому числі:	3153	5049	7830	8982
готівка	2623	4041	6132	7158
строкові депозити	260	601	1088	1243
вклади до запитання	269	407	609	581
Валютні заощадження	1577	1718	1672	3340
Трастові вклади у національній валюті та цінні папери комерційних банків	84	341	93	203
Грошова маса М3	6930	9364	12541	15718

Таблиця 4. Розміщення грошової маси (питома вага в М3)

Показники	На кінець періоду, %			
	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.
Кошти суб'єктів господарювання у національній валюті, у тому числі:	31	24	23	20
строкові депозити	5	3	4	4
вклади до запитання	26	21	19	16
Кошти фізичних осіб у національній валюті, у тому числі:	45	54	62	57
готівка	38	43	49	46
строкові депозити	4	6	9	8
вклади до запитання	4	4	5	4
Валютні заощадження	23	18	13	21
Трастові вклади у національній валюті та цінні папери комерційних банків	1	4	1	1
Грошова маса М3	100	100	100	100

маси М3 залишалася незначною — на рівні 1%.

Серед основних позитивних і негативних факторів, які формували розглянуту динаміку грошової маси, слід зауважити передусім розширення тіньового сектора економіки. Саме цей чинник, на мою думку, прискорив темпи зростання як абсолютних, так і відносних показників готівки у структурі грошової маси М3.

Цей же фактор, вірогідно, є основною причиною зменшення питомої ваги коштів до запитання у національній валюті в структурі грошової маси М3. Зазначені процеси (збільшення обсягу готівки і зменшення обсягу коштів до запитання) протягом розглянутого періоду розвивалися у протилежних напрямках: питома вага готівки зросла на 8% (з 38 до 46%), залишки на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті зменшилися на 10% (із 30 до 20%). Незважаючи на всі заходи держави, спрямовані на регулювання і легалізацію грошового обігу, частина економічних суб'єктів, очевидно, все ж знаходить лазівки для переведення коштів на розрахункових і поточних рахунках у готівку.

Іншим негативним фактором ди-

наміки грошової маси є девальвація національної грошової одиниці. На мою думку, цей чинник значною мірою стимулював зростання питомої ваги суми строкових депозитів і валютних вкладів у структурі грошової маси М3. Як відомо, валютні вклади у балансах українських банків відображаються у гривневому еквіваленті. Тож в умовах девальвації гривні поверховий аналіз балансу комерційного банку може підвести до хибного висновку про нібито зростаючий обсяг вкладів у іноземній ва-

Таблиця 5. Загальний індекс цін споживчого ринку (індекс інфляції)	
Період	Індекс інфляції, %
1996 р.	139.7
1997 р.	110.1
1998 р.	120.0

люті. Насправді ж протягом 1995—1998 років їх загальна сума була незначною (щоправда, доволі сталою) і коливалася в межах 900—1000 млн. доларів США.

Слід зазначити, що, незважаючи на негативний вплив девальвації гривні, політика держави, спрямована у цей період на обмеження інфляції, сприяла розвитку позитивної тенденції зміцнення довіри населення країни до націо-

нальної грошової одиниці. Це підтверджується, зокрема, даними щодо збільшення абсолютної суми строкових депозитів як юридичних, так і фізичних осіб.

Щоб дослідити вплив грошової маси на інфляційний процес, необхідно передусім проаналізувати цінову динаміку.

За даними Держкомстату України (див. таблицю 5), *із кінця 1995 по 1998 рік загальний індекс цін споживчого ринку* (або рівень інфляції), який обчислюється з урахуванням цін на продовольчі та непродовольчі товари, а також на платні послуги, *зріс в 1.85 рази* ($1.397 \times 1.101 \times 1.2 = 1.85$). *При цьому, як уже зазначалося, грошова маса М3 за відповідний період зросла у 2.27 рази, а грошова маса М0 (готівка) — у 2.73 рази.*

Ціноутворення на будь-якому ринку — процес багатофакторний: ціна на будь-який товар формується не лише під впливом кількості грошей в обігу (платоспроможний попит) і відповідної кількості товарних одиниць (пропозиція). Ціна залежить від особливостей конкуренції (вільна конкуренція, монополія, монополістична конкуренція, олігополія), внутрішніх (валютний курс національної грошової одиниці, вплив тіньової економіки тощо) і зовнішньоекономічних (кон'юнктура міжнародної торгівлі, додатне чи від'ємне експортно-імпортне сальдо держави, різноманітні кризи) факторів, ефективності механізму державного регулювання цін (податкове, валютне, митне законодавства, антимонопольна, кредитно-грошова, бюджетна політика, політика доходів та інвестицій, адміністративні заходи тощо). Одне слово, **грошова маса — не єдиний, хоча й надзвичайно впливовий, чинник інфляції.**

У складній взаємодії факторів, що породжують і розкручують інфляцію, грошовий чинник відіграє подвійну роль: пасивну (коли грошова маса ніби підлаштовується під чергову зміну цін, закріплюючи їх підвищений рівень) і активну (що проявляється у додатковій емісії грошових знаків або у прискоренні обігу грошової одиниці).

Не применшуючи ролі грошового фактора в інфляційному процесі, слід усе ж зробити два застереження. Перше. Якщо інфляцію тлумачити як феномен “суто грошового походження”, потрапимо у безвихідь, шукаючи відповіді на сакраментальне запитання: чому уряди багатьох країн, правильно діагностуючи причини “хвороби” і навіть застосовуючи жорстку рестрикційну грошово-кредитну політику, не завжди можуть утримувати інфляцію в бажаних межах? Виходить, справа не лише у грошовій масі, яку деякі економісти вважають

первинним імпульсом до зростання цін. У таких випадках, очевидно, слід шукати й інше джерело негараздів. І друге. Щоб розробити ефективну антиінфляційну політику, грошові й негрошові інфляційні фактори слід розмежовувати на такі, що інспірують цей процес, і на такі, що розвивають (поглиблюють) його. Без чіткого уявлення про це інфляційний процес важко стримувати, а вірогідність його подальшого розвитку дуже зростає.

Отже, збільшення грошової маси відіграє важливу, але не головну роль у механізмі інфляції, до того ж — це не єдиний його важіль. Зростання цін і знецінення грошової одиниці відбуваються також під впливом інших кредитно-грошових і негрошових факторів як у сфері виробництва, так і у сфері грошового обігу.

Абстрагуємося від дискусії про те, що є первинним — зростання грошової маси чи зростання рівня інфляції. Констатуємо лише незаперечний факт: **збільшення протягом тривалого періоду грошової маси неодмінно супроводжується загальним підвищенням цін.**

Розглянувши основні особливості впливу грошової маси на загальний рівень цін, торкнемося механізму впливу обсягу і структури грошової маси на ринок кредитних ресурсів, зокрема кредитних грошей.

Як зазначалося вище, ціноутворення на будь-якому ринку, в тому числі на ринку кредитних ресурсів, — процес багатфакторний. На ціну кредитних ресурсів, окрім інших чинників, суттєво впливають такі:

- платоспроможний попит на кредит;
- пропозиція вільних кредитних ресурсів;
- умови конкуренції між суб'єктами ринку кредитних ресурсів;
- обсяг і структура грошової маси;
- швидкість грошового обігу;
- динаміка рівня інфляції;
- інфляційні очікування економічних суб'єктів;
- динаміка валютного курсу національної грошової одиниці;
- стан виконання державного бюджету;
- норма прибутку і тенденції розвитку споріднених фінансових ринків (валютного, державних боргових зобов'язань, корпоративних цінних паперів);
- зовнішньоекономічні фактори;
- регулюючі заходи держави, зокрема:
 - а) рівень облікової ставки;
 - б) норми обов'язкового резервування;
 - в) розмір витрат комерційних банків

на сплату відсотків за користування коштами державного бюджету;

г) нормативи регулювання валютного ринку;

г) податкова політика держави щодо банківського сектора.

Обсяг і структура грошової маси відіграють надзвичайно важливу роль у процесі формування ціни кредитних ресурсів. Вплив цих чинників позначається на коливаннях:

- обсягу готівки (це формує платоспроможний попит населення і є фактором зростання або падіння ділової активності підприємств і підприємців, а отже — збільшення або зменшення **попиту** на кредити з боку позичальників);

- питомої ваги строкових депозитів і коштів до запитання у структурі залучених коштів комерційних банків (це впливає на **пропозицію** кредитних ресурсів, адже зростання строкових пасивів стимулює середньо- і довгострокове кредитування, і навпаки — зростання коштів до запитання за інших незмінних умов пригнічує процес кредитування);

- обсягу валютних вкладів на рахунках комерційних банків;

- валютного курсу гривні і прибутковості валютних операцій, яка змінюється одночасно зі зміною обсягу грошової маси (це є фактором переливання грошових коштів між ринком кредитних ресурсів і валютним ринком);

- дохідності державних цінних паперів (її зміни також спричиняють переливання ресурсів між ринком державних боргових зобов'язань і ринком кредитних ресурсів);

- рівня інфляції та інфляційних очікувань економічних суб'єктів (вони значною, а іноді й визначальною мірою залежать від обсягу і структури грошової маси);

- швидкості грошового обігу (він прискорюється або уповільнюється синхронно зі змінами рівня інфляції).

Розглянемо детальніше кожен із зазначених вище напрямів впливу грошової маси на ціну кредитних ресурсів.

Зростання обсягу готівки, яка перебуває поза банками, за інших незмінних умов є чинником підвищення споживчого **попиту**. Зростання попиту на товари і послуги з боку споживачів є позитивним макроекономічним фактором, який стимулює ділову активність економічних суб'єктів, що в свою чергу підвищує сукупний платоспроможний попит на кредит. Підвищення платоспроможного попиту на будь-який товар (у даному разі — на кредитні ресурси) за інших незмінних умов призводить до зростання його ціни.

Деякі особливості розміщення гро-

шової маси, передусім співвідношення строкових депозитів і вкладів до запитання, є чинником зменшення або збільшення **пропозиції** кредитних ресурсів. Механізм цього впливу діє так: зростання обсягу строкових депозитів у структурі залучених коштів комерційних банків значною мірою елімінує ризик несподіваних клієнтських платежів, страхує банки від раптового зменшення обсягу пасивів, тож дає змогу вивільнити ресурси для активних операцій. За таких умов сукупна пропозиція кредитних ресурсів зростає, що є фактором зниження їх ціни.

Слід зауважити, що **основним гальмом розвитку середньо- і довгострокового кредитування є не зловмисні дії комерційних банків, як дехто вважає, а майже цілковита відсутність у структурі залучених коштів середньо- і довгострокових депозитів.**

Збільшення чи зменшення обсягу валютних вкладів теж є фактором зміни **пропозиції** ресурсів, що за інших незмінних умов призводить відповідно до зниження або до зростання ціни кредитних ресурсів у іноземній валюті.

Зміна валютного курсу національної грошової одиниці спричиняється до підвищення прибутковості валютних операцій і стимулює надходження додаткових ресурсів на валютний ринок. Це призводить до того, що споріднені фінансові ринки (передусім кредитний) втрачають частку ресурсів, що зменшує їх сукупну **пропозицію** й провокує зростання ціни.

Як уже зазначалося, для споріднених фінансових ринків (кредитних ресурсів, валютного, корпоративних цінних паперів, державних боргових зобов'язань) характерне переливання ресурсів (капіталу) під впливом зміни норми прибутку, яка коливається залежно від багатьох чинників. Держава може з більшою чи меншою ефективністю регулювати цей процес лише адміністративними методами або опосередковано.

Зростання чи зниження прибутковості операцій із державними чи будь-якими іншими цінними паперами значною мірою впливає на ціну кредитних ресурсів.

Механізм впливу грошової маси на прибутковість операцій із державними цінними паперами доволі складний. Ринок державних боргових зобов'язань почав формуватися в Україні 1995 року, коли держава почала вживати антиінфляційних заходів, спрямованих, зокрема, на обмеження додаткової емісії. Зменшення емісії за умов розбалансованості державного бюджету сприяло зростанню дохідності операцій із державними цінними паперами (до рівня 70—

74% річних у другому кварталі 1998 року). Отже, *зменшення емісії та обмеження темпів зростання грошової маси на фоні збереження дефіциту державного бюджету стало фактором зростання дохідності операцій із державними цінними паперами*. Комерційні банки, маючи фінансовий інструмент (ОВДП) із дохідністю 70% річних, ясна річ, і власні кредитні портфелі формували, орієнтуючись на цей або навіть на вищий рівень дохідності.

В умовах інфляції і невизначених інфляційних очікувань банки змушені були страхувати себе на випадок прискорення темпів зростання цін, тому підвищували кредитні ставки. Найяскравішою ілюстрацією щодо цього є умови короткострокових кредитних угод 1993 року зі щомісячною сплатою відсотків за ставкою 500—600% річних.

І навпаки — сповільнення темпів інфляції є фактором зниження ціни кредитних ресурсів. Як приклад позитивного впливу обмеження інфляції на динаміку кредитних ставок розглянемо ситуацію на кредитному ринку в 1997 році. Річний рівень інфляції становив лише 10.1% (такий рівень вважається нормальним навіть у деяких економічно розвинутих країнах). Облікова ставка у березні була 25%, у травні — 21, у липні — 18, у серпні — 16, у листопаді — 17%. Дохідність короткострокових ОВДП у вересні становила близько 20%. Унаслідок сукупної дії цих факторів ринкова ціна кредиту для кінцевих позичаль-

ників у цей період уперше знизилася до рівня 25—30%. Як бачимо, *зростання темпів інфляції за інших незмінних умов призводить до підвищення ставок за кредитами і навпаки*.

Стосовно впливу швидкості грошового обігу на ціну кредитних ресурсів, то наявність такого впливу доведена ще Фішером у знаменитій формулі $MV = PQ$, згідно з якою підвищення рівня цін P може бути причиною або наслідком прискорення грошового обігу V . Слід також додати, що *зростаюча швидкість грошового обігу призводить до тих же наслідків, що й збільшення грошової маси*. Тому розглядати фактор грошової маси окремо, без урахування швидкості грошового обігу, некоректно.

Підіб'ємо підсумки:

1. Динаміка структури і розміщення грошової маси протягом 1995 — 1998 років відображає основні позитивні та негативні тенденції економічного розвитку держави у цей період (поступове обмеження інфляції, розширення тіньового сектора, девальвація національної грошової одиниці, дефіцит державного бюджету тощо).

2. Зростання протягом тривалого часу грошової маси неодмінно *супроводжується* зростанням загального рівня цін.

3. Вплив обсягу і структури грошової маси на ціну кредитних ресурсів відбувається шляхом коливання обсягу готівки, питомої ваги строкових депозитів і коштів до запитання, обсягу ва-

лютних вкладів у структурі залучених коштів комерційних банків, валютного курсу гривні і прибутковості валютних операцій, дохідності державних цінних паперів, рівня інфляції та інфляційних очікувань економічних суб'єктів, швидкості грошового обігу.

4. Щоб оптимізувати й оздоровити структуру грошової маси, особливу увагу слід приділяти:

- обмеженню темпів інфляції протягом тривалого періоду;
- досягненню довгострокової збалансованості державного бюджету;
- забезпеченню тривалої стабільності курсу національної грошової одиниці;
- здійсненню комплексних адміністративних та опосередкованих заходів держави, які б сприяли виходу з "тіні" економічних суб'єктів, зменшенню питомої ваги готівки у структурі грошової маси МЗ, забезпечували відповідний приріст залишків на розрахункових, поточних і особливо строкових депозитних рахунках суб'єктів господарювання, а також приріст валютних вкладів.

На мою думку, зазначені заходи є необхідною передумовою поживлення процесу кредитування і зниження ціни кредитних ресурсів у довгостроковому часовому інтервалі.

Дмитро Гладких,

заступник начальника відділу економічного аналізу П'ятої київської філії АППБ "Аваль", постійний позаштатний оглядач кредитного ринку "Вісника НБУ".

ХРОНІКА

Пам'ять /

Він подарував нам крила

Під час відкриття пам'ятника Вадиму Гетьману Патріарх Київський і всієї Русі-України Філарет відслужив молебень.

Минув рік після трагічної загибелі Вадима Гетьмана від руки найманого вбивці. Але біль від непоправної втрати не стихає. Далекоглядний політик, талановитий банкір, неординарна особистість, він міг би ще так багато зробити для України! Усім, хто знав Вадима Петровича, гостро не вистачає його мудрого слова, щирої поради. Багатьом із нас він подарував крила.

До роковин із дня смерті видатного фінансиста і громадського діяча на замовлення Української міжбанківської валютної біржі, Головою біржового комітету якої він був, підготовлено меморіальну книгу "Вадим Гетьман — громадянин, фінансист, політик". 22 квітня на могилі Вадима Петровича на Байковому кладовищі відкрито пам'ятник. Банкіри, політики, діячі культури ще раз вклонилися пам'яті людини, без якої нині важко уявити новітню історію України.

Фото В.Закусила.

**Валентин
Терпило**

Заступник Голови Правління
Національного банку України

Із перших вуст /

Міжнародна монетна конвенція у Штутгарті

10–11 квітня 1999 року делегація Національного банку України, очолювана заступником Голови Правління В.П.Терпилом, взяла участь у черговій міжнародній нумізматичній конвенції, що відбулася у Штутгарті (Німеччина). Цим започатковано вихід українських монет на вторинний нумізматичний ринок, зокрема західноєвропейський, інтеграцію України як виробника монет у європейський грошовий простір.

Про конвенцію, її специфіку розповідає Валентин Павлович Терпило.

У часті будь-якої держави у міжнародній нумізматичній конвенції має і політичне, й економічне, суто прагматичне значення. Вона не лише стверджує суверенітет країни на міжнародній арені, а й сприяє визначенню стратегії монетної політики держави на світовому нумізматичному ринку. Кожен такий захід має свою специфіку, дає змогу розв'язати конкретні завдання.

У січні нинішнього року Національний банк України гідно представив продукцію Монетного двору на міжнародному нумізматичному форумі у Базелі. Після цього необхідно було детальніше вивчити попит, пропозицію та інші цінні аспекти на вторинному нумізматичному ринку і головне — безпосередньо вийти на нього. Таку можливість надала Штутгартська монетна конвенція.

У ній взяли участь в основному дрібні дилери і дистриб'ютори вторинного ринку. Тож присутність тут виробника — Монетного двору НБУ — була дещо несподіваною. Проте ми свідомо пішли на це, оскільки ознайомити широкий світовий загал колекціонерів з усіма українськими монетами за посередництва великооптових дилерів практично неможливо, адже для свого бізнесу во-

ни, як правило, обирають монети лише кількох найменувань. Ми ж прагнули представити світові всю національну нумізматичну колекцію, тому й надали перевагу індивідуальній роботі з колекціонерами на вторинному ринку.

Безпосередня участь у Штутгартській конвенції, уважне спостереження за її роботою дали підстави для висновку, що вторинний нумізматичний ринок значно динамічніший, ніж первинний. Він швидше реагує на зміну кон'юнкту-

Інтеграція українського нумізматичного ринку в загальноєвропейський — один зі стратегічних напрямів діяльності Національного банку України

ри, миттєво адаптується до будь-яких структурних перетворень, легко сприймає різноманітні рекламні інструменти, які прискорюють процес збуту нумізматичної продукції. Значення вторинного нумізматичного ринку невпинно зростає, оскільки його маркетинговий інструментарій дає змогу ефективно популяризувати, розповсюджувати і продавати монети у всьому світі.

Продаж невеликих партій монет безпосередньо колекціонерам має низку

переваг. По-перше, нумізмати зацікавлені купувати монети безпосередньо у виробника, оскільки це їм обходиться дешевше. По-друге, виробник надає сертифікат якості на товар, а також, що особливо важливо для колекціонерів, інформацію про подальші перспективи випуску монет.

Правильність цих висновків підтвердила практика: за два дні роботи на Штутгартській конвенції делегацією НБУ реалізовано кілька сот срібних, мідно-нікелевих ювілейних монет. Особливо великим попитом користувалися срібні монети серій “Княжа Україна” та “Флора і фауна України”, а також монети, присвячені державній незалежності нашої країни.

Дрібні дилери зацікавилися також недорогими монетами з мідно-нікелевого сплаву, потенційними можливостями їх продажу на вторинному ринку.

Такий попит на українські монети серед учасників Штутгартської конвенції свідчить про відмінну якість і високий ідейно-художній рівень нашої нумізматичної продукції, що є найважливішими складовими її ринкової вартості. Зацікавленість монетними символами та емблемами — це зацікавленість історією й традиціями України, нашим

національним буттям. Водночас Європу цікавить і те, якою ми бачимо її, як уявляємо себе у загальноєвропейському контексті. З огляду на це доцільно було б започаткувати відповідну серію монет. Переконані: вона користувалася б великою популярністю. Причому і на внутрішньому, і на зовнішньому ринках, оскільки ця тематика цікава і зрозуміла як громадянам України, так і жителям інших європейських країн. Варто було б започаткувати серію монет для дітей, залучивши таким чином до колекціонування і цю категорію населення. Це важливо ще й тому, що монета — ефективний засіб виховання, за допомогою якого можна впливати на формування у молоді почуття патріотизму, поваги до історії, традицій і культури свого та інших народів.

Українська експозиція привернула увагу численних відвідувачів. Серед них — президент нещодавно заснованого акціонерного товариства “Міжнародний ярмарок грошей” А.М. Бек, заступник директора чеської фірми “Прогрес партнерс” Індриш Ірасек та інші відомі нумізмати і бізнесмени. Промовистим свідченням визнання України як професійного і повноправного партнера є те, що Національний банк заздалегідь запрошено взяти участь у Базельському міжнародному ярмарку грошей, який відбудеться 21—23 січня 2000 року. А Індриш Ірасек запросив НБУ до участі 10—12 вересня нинішнього року у міжнародному шоу монет і предметів колекціонування у місті Празі. Він упевнений, що українські монети зацікавлять чеських нумізматів.

У листопаді нинішнього року Національний банк України візьме участь у Берлінській нумізматичній конвенції.

Ми готуємося також до участі в міжнародних нумізматичних ярмарках, зокрема у Чиказькому, який відбудеться у серпні нинішнього року. Це дуже важливо для нас, оскільки на американському континенті постійно мешкає більше двох мільйонів українців — з української діаспори — потенційних покупців українських монет. Отож нині ми налагоджуємо контакти із канадськими дилерами та відповідними українськими періодичними виданнями. Ми прагнемо через участь у ярмарках встановити ділові контакти з провідними дистриб’юторськими фірмами Канади і США. Незабаром маємо розповсюдити електронний каталог колекційних монет України.

Участі у головному, найповажнішому на американському континенті форумі нумізматики — Міжнародній виставці грошей АНА 1999 у Чикаго — НБУ надає особливого значення. Розпочато

Учасники Штутгартської монетної конвенції на виставці-продажу українських монет.

популяризацію нашої продукції у західних засобах масової інформації. Зокрема, у тижневику “The Weekly”, який видає Українська Національна Асоціація у США, опубліковано статтю про українські пам’ятні та ювілейні монети. Готуємо телевізійну програму про Монетний двір Національного банку України, яку буде показано по одному із українськомовних телеканалів Сполучених Штатів. Головним завданням усіх цих маркетингових заходів є створення позитивного іміджу українських виробників нумізматичної продукції, а отже — і забезпечення її конкурентоспроможності на американському континенті загалом і на виставці АНА зокрема.

Участі у Штутгартській конвенції була важливою і для формування такої структури маркетингу монет, як інформаційне забезпечення, завданням якого є популяризація української нумізматичної продукції у світі. Так, делегація

Українські монети, представлені делегацією НБУ на міжнародній нумізматичній конвенції у Штутгарті, зацікавили багатьох її учасників

Національного банку провела переговори з представниками редакції журналу “Мюнцен рев’ю”, який користується великою популярністю серед нумізматів Німеччини, Австрії та Швейцарії. Авторитетне європейське видання має намір опублікувати низку статей про монети України.

Підсумовуючи результати участі української делегації у Штутгартській конвенції, зазначимо, що вона суттєво вплинула на формування маркетингової політики НБУ, зокрема на визначення її головних засад у найближчій перспективі. Ось деякі аспекти цієї політики:

♦ активна позиція Національного банку як виробника нумізматичної про-

дукції не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках; послідовна інтеграція національного ринку монет у європейський і світовий;

♦ участь у нумізматичних конвенціях на етапі освоєння Національним банком України міжнародного ринку — безальтернативна і найефективніша форма популяризації та реалізації українських монет;

♦ протягом перших двох-трьох років доцільно пропонувати на зовнішньому ринку, крім унікальних, якомога більше дешевих українських монет, аби максимально розширити коло потенційних покупців;

♦ використовуючи міжнародний і власний практичний досвід, а також зроблені на його основі висновки, розпочати масштабну кампанію щодо розвитку ефективного нумізматичного ринку в Україні, який має стати невід’ємною частиною ринку загальнодержавного;

♦ відобразити інтеграцію нашої держави у європейський простір відповідною міжнародною символікою та емблематикою на українських монетах;

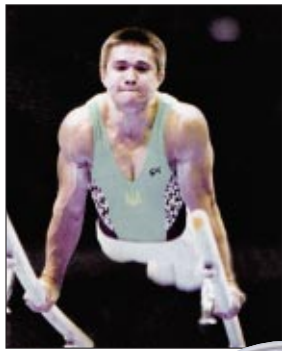
♦ для залучення до колекціонування українських монет юних нумізматів, а також із метою патріотичного виховання підрастаючого покоління започаткувати випуск монет для дітей.

Ще стародавні мудреці говорили: слово і метал можуть представити цілу країну. Переконали, монета здатна синтезувати ці два поняття воедино. Мовою знаків, символів, емблем вона розповідає про традиції, історію і сьогодення народу. Нині світ усе ширше відкриває для себе Україну — завдяки її миролюбній політиці, неповторній культурі й, серед іншого, завдяки монетам, які поступово, але впевнено займають дедалі міцніші позиції на світовому нумізматичному ринку.

□

Офіційні повідомлення /

Про введення в обіг пам'ятних монет “Потрійний стрибок” та “Паралельні бруси”

Національний банк України 30 квітня 1999 року ввів у обіг дві пам'ятні монети спортивної серії номінальною вартістю 10 гривень — “Потрійний стрибок” та “Паралельні бруси”, присвячені проведенню у Сідней (Австралія) XXVII літніх Олімпійських ігор 2000 року.

Монети виготовлено зі срібла 925 проби. Діаметр — 38.61 мм, вага дорогоцінного металу у чистоті — 31.1 г, якість виготовлення — “пруф”, тираж монет обох найменувань — по 15 000 штук.

На лицьовому боці обох монет (аверсі) на тлі розгорнутого полотнища розміщено малий Державний герб України та прямі написи у п'ять рядків: **УКРАЇНА, CITIVS ALTIUS FORTIVS, 10 ГРИВЕНЬ, 1999**, а також позначення дорогоцінного металу — **Ag**, його проба — **925** і вага у чистоті — **31.1**.

На зворотному боці (реверсі) монети “Потрійний стрибок” — зображення спортсменки, яка виконує потрійний стрибок, та прямі написи у п'ять рядків: **СІДНЕЙ 2000**,

XXVII ЛІТНІ ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ.

На зворотному боці (реверсі) монети “Паралельні бруси” — зображення гімнаста на паралельних брусах та прямі написи у п'ять рядків: **XXVII ЛІТНІ ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ, СІДНЕЙ 2000.**

Гурт обох монет — рифлений.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук, Віталій Козаченко.

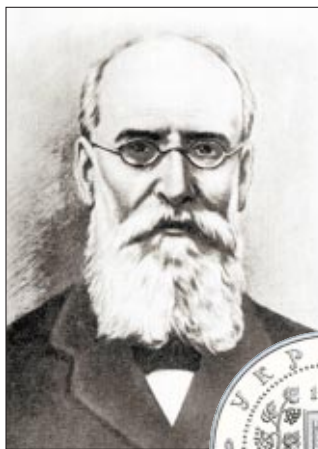
Скульптори — Володимир Дем'яненко, Роман Чайковський.

Пам'ятні монети номінальною вартістю 10 гривень “Потрійний стрибок” та “Паралельні бруси” є дійсними платіжними засобами України й обов'язкові до приймання за їх номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монети реалізуються в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Про введення в обіг ювілейної монети “Панас Мирний”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні діячі України”, 7 травня 1999 року ввів у обіг ювілейну монету номінальною вартістю 2 гривні, присвячену 150-річчю від дня народження видатного письменника-демократа Панаса Мирного (П.Я.Рудченка) — автора відомих літературних творів “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”, “Лимерівна”, “Голодна воля”, “Повія” та інших.

Монету виготовлено з нейзильберу підвищеної якості. Діаметр — 31.0 мм, тираж — 50 000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні гілок калини та стилізовані написи: **УКРАЇНА, 2 ГРИВНІ, 1999.**

На зворотному боці монети (реверсі) зобра-

жено портрет письменника, навколо якого — стилізований напис: **ПАНАС МИРНИЙ (П.Я.РУДЧЕНКО), 1849—1920** та його факсиміле.

Гурт монети — рифлений.

Художник — Олександр Івахненко. Скульптори — Володимир Атаманчук, Володимир Дем'яненко.

Ювілейна монета номінальною вартістю 2 гривні “Панас Мирний” є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень для всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монета реалізується в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Компетентно /

Платіжні картки для всієї України

Якісно нові системи електронних платежів — неодмінний атрибут сучасного світового фінансового ринку. Як свідчить журнал “Банковская практика за рубежом” (№ 2 за 1999 рік), 1996 року у 12 із 15 країн — членів ЄС функціонувало 24 системи багатопільових електронних грошей. Зрозуміло, Україна не може залишатись осторонь цього процесу. Автор публікації наголошує на необхідності збалансування інтересів усіх сторін, зацікавлених у створенні Національної системи масових електронних платежів.

Для української банківської системи поворотним став 1996 рік. Етап легкого заробляння грошей завершився періодом відносної стабілізації національної валюти. Банки перестали одержувати надприбутки від кредитування торговельних угод, операцій купівлі-продажу валюти тощо і почали шукати нових шляхів залучення коштів. Чимало з них змінили політику щодо приватних вкладників, прагнучи зацікавити їх якимись новими стимулами, адже гроші населення були й залишаються найдешевшим і найреальнішим кредитним ресурсом.

У зв'язку із цим стрімко зріс інтерес комерційних банків до сучасних технологій, зокрема, платіжних карток як важливого інструменту залучення коштів фізичних осіб. **Найпоширенішими в Україні** (не враховуючи спеціалізованих телефонних і проїзних у метро) є **ідентифікаційні картки з магнітною смугою — засіб доступу клієнтів ряду банків до депозитних рахунків.** Здебільшого це картки міжнародних платіжних систем Visa та Europay (їх емітують банки “Аваль”, Приватбанк, Промінвестбанк, Перший український міжнародний банк, “Україна”) та окремі локальні платіжні проекти — одеський, “Смарт-місто” в Славутичі та інші. Їх локальний характер пояснюється здебільшого нерозумінням того, навіщо взагалі потрібна комерційному банку система платіжних карток, а також вибором технології її побудови.

У розвинутих країнах платіжна картка — лише доповнення до комплексу банківських послуг приватному вкладнику. Там стала звичною розгалужена інфраструктура безготівкових платежів (функціонує мережа торговельних точок та установ, де за товари й послуги відвідувачі розраховуються за допомогою платіжних карток). Використання цього інструменту дає непоганий ефект, а отже, банкам вигідно бути учасником тієї чи іншої платіжної системи. Скажімо, велика фінансова структура VISA що-

року використовує 600 мільйонів кредитних карток, які приймають 15 мільйонів організацій у всьому світі, проводячи операції на суму понад 1 трлн. доларів США.

В Україні немає ні досвіду у цій справі, ні загальнодержавної системи безготівкових платежів. Тому наші банки у своїх перших спробах побудувати систему електронних платежів та вибрати раціональні підходи до вирішення цієї проблеми часто є досить оригінальними.

На думку авторитетних спеціалістів, українська банківська система, де нині в обігу вже понад 500 тисяч платіжних карток, — чудовий полігон для запровадження карткових технологій. Самі банкіри дедалі більше усвідомлюють важливу роль цього нового для нас виду послуг. Адже зі створенням єдиного в країні ринку платіжних карток банківські установи зближаться зі своїм клієнтом, стануть йому необхідними, надаючи можливість скористатися послугами того чи іншого банку будь-коли і будь-де.

Водночас мусимо визнати, що ряд комерційних банків, який поставив за мету розвиток власних платіжних систем, не досяг бажаного успіху і згорнув або “заморозив” свої проекти. Деякі системи вижили й існують, але, обмежені рамками одного банку, вони не розвиваються. На жаль, у галузі електронної комерції не налагоджено ніяких клірингових чи локальних міжбанківських зв'язків, а відтак не вдається ефективно поєднати розвиток карткового бізнесу в банку та в організаціях з інфраструктури. Окремі банківські установи наполягають на впровадженні занадто дорогих зарубіжних проектів. А ті, хто вже спробував власні сили і зауважив позитивні риси власних проектів, побудованих на використанні міжнародних платіжних систем, пропонують асоційовану участь у втіленні цих проектів, обмежуючи таким чином розвиток банків-учасників.

Віктор Кравець

Директор департаменту
платіжних систем
Національного банку України

Тобто сьогодні в Україні немає єдиного бачення проблеми електронних грошей. Досі чітко не скоординовано вітчизняний картковий ринок, відтак використовуються зовсім не поєднані платіжні технології. Існування кількох не сумісних платіжних систем, по-перше, дезорієнтує і відштовхує масового користувача цих послуг, по-друге, суттєво гальмує розвиток ринку банківських платіжних карток. Врешті зменшується прибуток, і доводиться вкладати значно більші інвестиційні кошти. Втім, тенденції використання електронних грошей і динаміка цього процесу свідчать про те, що кооперація платіжних систем неминуча.

Створити реальну основу для ширшого використання так званих мережових грошей (розрахунків ними ведеться за допомогою пластикових карток) покликані єдині стандарти для платіжних карток в Україні і технології розрахунків, які розробляє НБУ. Одночасно створюється уніфіковане програмно-технічне забезпечення, узагальнені протоколи взаємодії процесингового банку, центрального процесингового центру системи та прийнятна для всіх методологія розрахунків. З метою врегулювання зазначених питань НБУ готує проект Положення про порядок емісії платіжних карток і проведення розрахунків за операціями, де вони використовуються. Передбачається, зокрема, запровадити практику ліцензування емісії платіжних карток та операцій із ними, надання дозволу на поширення попередньо оплачених фінансових продуктів банків та інших фінансово-кредитних установ.

Національний банк України відіграє головну роль у створенні інтегрованого платіжного середовища. Готуються заходи, за допомогою яких регулюватиметься розвиток ринку платіжних карток: НБУ розробляє правила емісії банками платіжних карток, управління і контролю за операціями з ними; здійснює контроль та нагляд над операторами платіжних карток; відстежує ри-

зики системи і вживає заходів, аби звести їх до мінімуму; заохочує розбудову ринкових відносин та підтримує організації, зорієнтовані на вдосконалення сектора платіжних карток; визначає механізми впливу в разі порушення встановлених правил.

Центральний банк України залишив за собою право координувати спільні дії комерційних банків, спрямовані на створення Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Виконуючи функції розрахункового банку, він гарантуватиме безпеку та чіткість взаєморозрахунків між учасниками системи. Комерційні банки, які вже працюють із картками міжнародних платіжних систем, можуть інтегруватися в Національну систему з початком її дослідної експлуатації у рамках розробленої концепції (за умови отримання відповідної ліцензії НБУ); інші комерційні банки — лише отримавши ліцензію НБУ на право проведення операцій із використанням банківських платіжних карток.

Слід зазначити, що впровадження НСМЕП потребує серйозної підготовчої роботи. Насамперед надзвичайно важливо заручитися законодавчою підтримкою, тобто належить створити відповідну нормативну базу.

На етапі розробки загальнонаціонального проекту і в ході підготовки пілотних проектів не обійтися без значної фінансової підтримки, а також безпосереднього сприяння учасників системи масових електронних платежів.

Коштів потребують не так самі проекти в банках-емітентах, як точки роздрібного продажу товарів та послуг. Доведеться закупити необхідне для розрахунків платіжними картками інфраструктурне устаткування (карткові термінали, банкомати, автомати для оплати послуг із паркування автомашин тощо). Потрібні кошти також на перепідготовку персоналу, адже передбачається технічне переоснащення підприємств торгівлі та сфери послуг.

Запровадження НСМЕП буде успішним і дасть очікуваний ефект за умов:

- створення державної системи законодавчого та нормативного регулювання процесу безготівкових розрахунків із застосуванням банківських платіжних карток. (Зокрема, необхідно прийняти Закон України “Про переказ грошових коштів на території України”, внести зміни до Кримінального кодексу, інших чинних законодавчих актів);

- зниження оподаткування підприємств торгівлі та сфери послуг, які ведуть розрахунки у безготівковій формі;

- проведення аналізу з метою визначити, чи відповідає діючій нормативній базі НБУ, Державної податкової адміністрації України (ДПАУ) та Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі режим взаємовідносин учасників НСМЕП. (На підставі такого аналізу готуватимуться пропозиції щодо внесення змін до відповідних інструкцій та розпорядчих документів);

- узгодження з ДПАУ технології спільної роботи платіжних терміналів НСМЕП із різними торговельними системами. Так, необхідно законодавчо обґрунтувати, в яких випадках чек видавати клієнту необов'язково (скажімо, він скористався картою у громадському транспорті, зателефонував із таксофона тощо);

- визначення процедури розгляду можливих фінансових претензій замовників до постачальників програмного забезпечення і техніки та у процесі експлуатації системи масових електронних платежів;

- органічного взаємозв'язку із чинною практикою оподаткування, відповідності нормативам щодо залишку готівки;

- внесення змін до статті 24 Закону України “Про оплату праці”, в яких би наголошувалася пріоритетність виплат громадянам заробітної плати через установи банків.

Із метою вивчення організаційних, нормативних, технологічних, технічних та фінансових питань, а також подальшого використання набутого досвіду для поширення НСМЕП Національний банк України у рамках дослідницького проекту запланував уже **нинішнього року реалізувати два пілотних проекти щодо впровадження таких платіжних інструментів, як електронний чек та електронний гаманець**. Перший — у Києві за участю банків “Експрес”, “Інкомбанк-Україна”, “Еталон”; другий — у Харкові, до реалізації якого залучено Мегабанк та банк “Грант”. У Києві НБУ створить головний процесинговий центр, а в Харкові — регіональний. Пізніше до участі у проекті приєднаються Промінвестбанк та деякі інші фінансово-кредитні установи.

Сподіваємося, комерційні банки дуже швидко переконаються, що застосування пластикових карток як засобу платежу — річ вигідна. Масштабності ж у справі забезпечення платіжних процесів на основі карткових технологій в Україні можна досягти, лише збалансувавши інтереси всіх учасників розрахунків.

У чому сутність цих інтересів?

Держава зацікавлена у залученні до банківських установ коштів населення, оскільки це дає змогу:

- збільшити їхні кредитні можливості та спрямувати залучені гроші на розвиток економіки країни;

- скоротити державні потреби у готівці, а відтак зменшити витрати на її виготовлення та підтримку готівкового обігу;

- примножити надходження до бюджету, вдосконаливши оподаткування торгівлі та сфери послуг;

- підвищити довіру населення до банківської системи в цілому.

Зі створенням системи електронного обігу грошей швидко й ефективно вестимуться розрахунки населення у сферах торгівлі та послуг.

Інтерес **комерційних банків** полягає у:

- розширенні безготівкових розрахунків як усередині регіону, так і за його межами;

- поповненні кредитних ресурсів залученими на карткові рахунки коштами;

- появі нових клієнтів, зацікавлених новими банківськими послугами;

- зменшенні витрат, пов'язаних із готівковими розрахунками;

- підвищенні престижу банківської установи і завоюванні лідерства на вітчизняному ринку пластикових карток.

Свою вигоду мають тут також **підприємства торгівлі та сфери послуг**. Вони зацікавлені, по-перше, у збільшенні кількості клієнтів (а значить, і торговельного обороту); по-друге, із запровадженням електронних грошей зменшаться їхні витрати на здійснення касових операцій та обробку готівки.

Стосовно ж **фізичних осіб**, то для них НСМЕП — це зручність безготівкових платежів, швидке обслуговування, надійність зберігання грошей.

Гармонізувавши інтереси всіх сторін, зацікавлених у створенні Національної системи масових електронних платежів, можна буде значно скоротити термін її введення в дію, витрати на її створення, а також підвищити ефективність інтегрованого платіжного середовища в Україні. Централізований підхід до вирішення цього питання дасть змогу краще контролювати транзакції, швидко й оперативно керувати системою, забезпечити високий рівень захисту прав споживачів, які ведуть розрахунки за допомогою банківської платіжної картки. Треба докласти спільних зусиль, аби максимально використати нові можливості, вигідні для всіх — і для банків, і для їхніх клієнтів та ділових партнерів.

Проекту /

Вдосконалюється нормативно-правова база міжбанківських розрахунків

У Національному банку України триває робота над Інструкцією про міжбанківські розрахунки. Про необхідність розробки та актуальність появи нового нормативного документа — коментар спеціаліста.

Від того, наскільки чітко й надійно функціонує платіжна система, значною мірою залежить фінансово-економічний стан окремих суб'єктів господарювання і країни в цілому. Запорукою ефективної діяльності будь-якої платіжної системи є правила, що регулюють права, обов'язки та відповідальність учасників платіжного процесу, визначають порядок організації та здійснення міжбанківських розрахунків. Усі учасники розрахунків повинні знати ці правила і дотримуватися їх.

Основою правил, що регулюють міжбанківські розрахунки в Україні, є законодавча база з питань банківської діяльності та нормативно-правові акти НБУ, розроблені з урахуванням вимог банківського законодавства. Крім того, учасники розрахунків керуються також внутрішніми нормативними документами тієї чи іншої платіжної системи, де враховано її технічні можливості і технологічні особливості виконання розрахунків. Окремі питання розрахункового процесу регулюються також умовами договорів. Чіткі правила, стандарти і процедури виконання платіжного процесу сприяють прискоренню міжбанківських розрахунків, підвищенню ефективності платіжної системи.

Саме на таких засадах ґрунтується Положення про міжбанківські розрахунки в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України № 414 від 08.10.1998 року, — основний нормативний документ, яким регулюються взаємовідносини учасників міжбанківських розрахунків в Україні, умови та порядок їх виконання.

Проте з плином часу вдосконалюються механізми проведення безготівкових розрахунків, впроваджуються їх нові форми, змінюється методологічна та нормативно-правова база. Нині фахівці департаменту платіжних систем завершують роботу над проектом нового нормативного документа — Інструкція про міжбанківські розрахунки (надалі — Інструкція), положення якої визначають

порядок організації і виконання міжбанківських розрахунків у національній (глава I) та іноземній (глава II) валютах.

У першій главі проекту Інструкції, що стосується розрахунків між банківськими установами України у національній валюті, викладено правила встановлення кореспондентських відносин комерційних банків як із регіональними управліннями НБУ, так і з банками-кореспондентами, визначено порядок здійснення міжбанківських розрахунків через систему електронних платежів (СЕП), внутрібанківську платіжну систему, шляхом прямих кореспондентських відносин та за результатами клірингу.

Враховуючи, що за п'ять років експлуатації системи електронних платежів накопичено значний досвід роботи із СЕП, у проекті Інструкції докорінно змінено структуру розділу, присвяченого міжбанківським розрахункам через СЕП. Зокрема, вилючено опис структури системи електронних платежів, а натомість більше уваги приділено практичним питанням організації міжбанківських розрахунків із використанням цієї системи. У розділі висвітлено порядок переходу комерційного банку та його філій на роботу в СЕП за консолідованим кореспондентським рахунком, деталізовано порядок надання засобами інформаційно-пошукової системи НБУ даних стосовно проходження електронних розрахункових документів через СЕП на запити регіональних управлінь, структурних підрозділів НБУ та комерційних банків (філій) — учасників СЕП, а також державних органів, яким згідно з чинним законодавством надано таке право.

Постійний контроль за станом розрахунків у банківській системі свідчить, що банки нерідко порушують законодавчо визначений термін проходження платежів. Із метою поліпшення ситуації в окремому розділі проекту Інструкції викладено умови своєчасного виконання комерційними банками

Ольга Семенченко

Головний економіст
департаменту платіжних систем
Національного банку України

(філіями) міжбанківських розрахунків, визначено відповідальність за їх порушення.

Болючою темою для банків і регіональних управлінь НБУ є виконання безспірного стягнення коштів із кореспондентських рахунків банків та ухвал судів щодо арешту грошових коштів комерційних банків. Тому в проекті Інструкції значну увагу приділено технології виконання зазначених операцій, а також спрощенню та прискоренню погашення картотеки до кореспондентських рахунків банків.

Зокрема, проектом Інструкції не передбачено залишати на кореспондентському рахунку банку кошти у розмірі десяти відсотків від залишку понад встановлену Національним банком норму обов'язкового резервування при визначенні суми стягнення з коррахунку банку за станом на початок операційного дня.

Більшість комерційних банків із розгалуженою мережею філіалів працює за консолідованими кореспондентськими рахунками. Враховуючи це, у проекті Інструкції із порядку виконання безспірного стягнення вилючено механізм примусового поповнення кореспондентського рахунку банку-боржника (юридичної особи) коштами з коррахунків його філій шляхом перерахування цих коштів регіональними управліннями НБУ, в яких відкрито кореспондентські рахунки філій даного банку. Такі зміни пов'язані з тим, що більшість комерційних банків із розгалуженою мережею філіалів працює за консолідованими кореспондентськими рахунками. Водночас при наявності картотеки до кореспондентського рахунку банку-боржника порядком виконання безспірного стягнення передбачається використання визначеної частини поточних надходжень на цей рахунок протягом дня для виконання розрахункових документів безспірного стягнення. Це значно прискорить погашення картотеки.

У цьому розділі висвітлено також по-

рядок стягнення коштів із коррахунку банку у випадку, якщо виконавчими документами, виданими судами України, передбачено подальше їх конвертування в іноземну валюту.

Крім того, в новому нормативному документі містяться роз'яснення стосовно таких проблемних питань, як вилучення Національним банком з обігу фіктивних коштів, порядок переведення комерційного банку (філії) на обслуговування за кореспондентським рахунком до іншого регіонального управління НБУ тощо, які включено до проекту Інструкції окремими додатками.

У другій главі проекту Інструкції викладено порядок встановлення кореспондентських відносин, відкриття та ведення уповноваженими банками кореспондентських рахунків банків — ре-

зидентів і нерезидентів у іноземній валюті та коррахунків банків-нерезидентів у гривнях.

У цій главі також висвітлено питання, досі не визначені (або визначені недостатньо) нормативно-правовими актами НБУ. Йдеться, зокрема, про відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками у банках-нерезидентах та здійснення операцій за ними.

Зважаючи на численні запити клієнтів та звернення незалежних юридичних фірм, у проекті Інструкції передбачено порядок виконання безспірного стягнення коштів із кореспондентських рахунків банків — резидентів і нерезидентів у іноземній валюті та банків-нерезидентів у гривнях, відкритих в уповноважених банках України, а також порядок виконання останніми ух-

вал судових та правоохоронних органів щодо арешту грошових коштів на цих кореспондентських рахунках.

Розробляючи проект Інструкції про міжбанківські розрахунки, ми прагнули врахувати всі істотні зміни в організації усієї платіжної системи, а також конкретні питання щоденної практики, що виникали як у безпосередніх виконавців міжбанківських розрахунків, так і в інших причетних до цього осіб.

Щоб якомога повніше врахувати проблемні питання з організації міжбанківських розрахунків, проект Інструкції надіслано на розгляд усім учасникам міжбанківських розрахунків, департаменту НБУ, Асоціації українських банків. Слушні пропозиції буде враховано в нормативному документі. □

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Акценти /

Деякі аспекти російської кризи

17 серпня 1998 року

Сергій Михайличенко

Начальник управління прогнозування курсової політики департаменту валютного регулювання Національного банку України

Сергій Кравченко

Провідний економіст управління прогнозування курсової політики департаменту валютного регулювання Національного банку України

Російська валютно-фінансова криза 17 серпня 1998 року, справивши руйнівний вплив на економіку Російської Федерації, стала детонатором негативних процесів в інших країнах, у тому числі в Україні. Спільні риси економічних систем України та Росії, схожість проблем і поточної ситуації спонукають до вивчення особливостей російської кризи з метою запобігання подібного розвитку подій у нашій країні.

У статті розглядаються основні причини кризи, її головні наслідки, а також найважливіші заходи, взяті для виходу із кризового стану та забезпечення стабілізації ситуації в Росії. Значна увага приділяється валютно-курсовим аспектам кризи, оскільки їхні негативні результати проявилися в першу чергу і найбільше вразили економіку.

ПРИЧИНИ

Державний борг. Серпнева російська криза 1998 р. — результат багатьох негативних тенденцій та обставин. Її основними передумовами були, *по-перше*, постійний спад виробництва (падіння реального ВВП у 1997 р. досягло порівняно з 1990 р. 41% [1] — див. графік 1); *по-друге*, значний дефіцит бюджету (1995 р. — 4.4% від ВВП, 1996 р. — 6.7%, 1997 р. — 5.8%, 1998 р. — 4.7% від ВВП); *по-третє*, великий зовнішній борг держави, який перед початком кризи становив близько 34% від ВВП, або 150 млрд. доларів США.

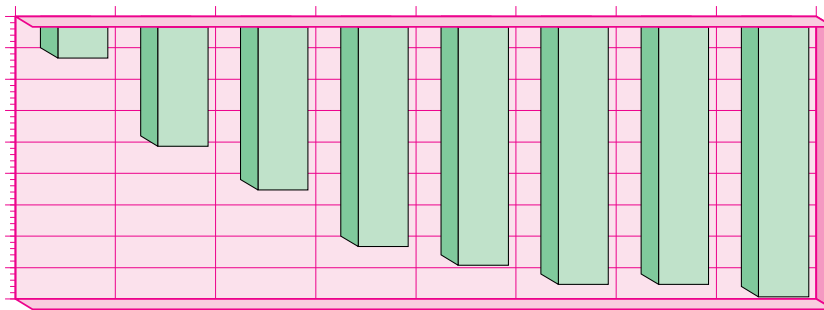
В умовах значної ризиковості бюджетних запозичень та неспроможності уряду забезпечити високий рівень доходності за власними цінними паперами фінансування такого значного дефіциту та зовнішнього боргу потребувало емісійних коштів центробанку або їх залучення із зовнішніх джерел. Як свідчить статистика, перевага все більше надавалася зовнішньому інвестуванню,

внаслідок чого питома вага зовнішніх джерел у загальному обсязі фінансування дефіциту бюджету зростала з 22.5% у 1996 р. до 35.6% у 1997 р. Обсяги середньоквартальних зовнішніх запозичень для фінансування бюджету в 1995 р. становили 1.3 млрд., у 1996 р. — 1.6 млрд., у 1997 р. — 2.3 млрд. доларів (див. графік 2).

Зі збільшенням зовнішнього боргу зростали й витрати на його обслуговування (див. графік 3): середньоквартальне від'ємне сальдо надходжень та виплат за поточним рахунком платіжного балансу (яке включає відсоткові платежі за держборгом) збільшилося з 0.8 млрд. у 1995 р. до 1.3 млрд. у 1996 р. та 2.1 млрд. доларів у 1997 р. (без урахування виплат за основним боргом).

Баланс зовнішніх надходжень та витрат. До 1998 р. джерелом значної частини платежів з обслуговування зовнішнього боргу (в тому числі виплат за основним боргом) було позитивне сальдо торговельного балансу, яке лише за товарами (без урахування послуг) у середньому за квартал становило: у 1995 р. — 5.1 млрд., у 1996 р. — 6.7

Графік 1. Росія: зменшення рівня реального ВВП порівняно з 1990 р.

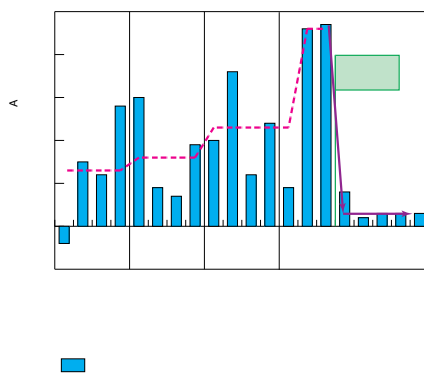

млрд., у 1997 р. — **4.9 млрд. доларів** (див. графік 4). Позитивне сукупне торговельне сальдо за товарами та послугами відповідно становило: у 1995 р. — **2.8 млрд.**, у 1996 р. — **4.3 млрд.**, у 1997 р. — **3.1 млрд. доларів** (див. графік 5).

Відносна рівновага між зовнішніми запозиченнями з різних джерел і надходженнями валюти від експорту, з одного боку, та платежами з обслуговування зовнішнього боргу і фінансування імпорту — з другого, зберігалася впродовж 1995—1997 років. У цей період вдалося зберегти відносну стабільність обмінного курсу, який слугував стримуючим чинником стосовно зростання цін. Девальвація курсу становила **67%** (1995 р. — 30.7%, 1996 р. — 19.8%, 1997 р. — 7.2%), тоді як інфляція зросла в **3 рази** (1995 р. — 197.4%, 1996 р. — 47.6%, 1997 р. — 14.6%).

Проте, починаючи вже з 1997 р., підтримувати стан рівноваги стало важче, тому що позитивне сальдо торговельного балансу лише за товарами за цей рік порівняно з 1996 р. скоротилось із 26.8 млрд. до 19.6 млрд., тобто на **7 млрд. доларів**, або на **27%**, а сукупне сальдо товарів та послуг — майже на **5 млрд. доларів**, або **28%**. Причому скорочення відбулося не за рахунок зменшення експорту, а внаслідок зростання імпорту товарів — із 15 млрд. за перший квартал до 20 млрд. доларів за четвертий

Графік 2. Росія: обсяги зовнішнього фінансування дефіциту бюджету в 1995—1998 рр.

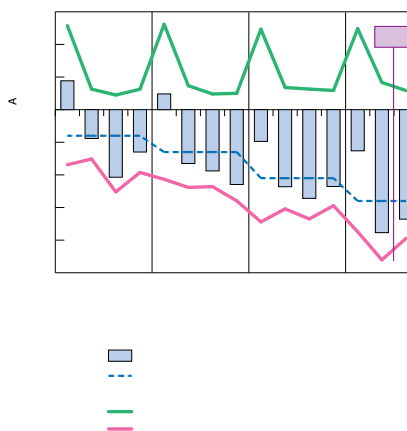

квартал 1997 р.

Ще кардинальніших змін торговельний баланс зазнав у 1998 р. зі зміною кон'юнктури на світових ринках і насамперед зі зниженням світових цін на нафту — один із головних експортних товарів Росії (за 1998 р. вони впали на 30% — із **17.1 до 12 доларів США за барель**). Унаслідок цього за перші два квартали 1998 р. торговельне сальдо лише за товарами зменшилося до 0.4 млрд. доларів за квартал, а сукупне сальдо за товарами та послугами взагалі стало від'ємним — у середньому **мінус 0.1 млрд. доларів** за квартал (див. графіки 4, 5).

Якщо за перші півріччя 1996—1997 рр. позитивне сальдо товарів та послуг становило **7—8 млрд. доларів**, то в 1998 р. воно стало від'ємним — **мінус 0.2 млрд. доларів**. Це призвело до втрати Росією важливого джерела зовнішніх надходжень і порушило відносну рівновагу між потоками припливу та відпливу валюти.

Графік 3. Росія: баланс надходжень та виплат за поточними доходами платіжного балансу в 1995—1998 рр.

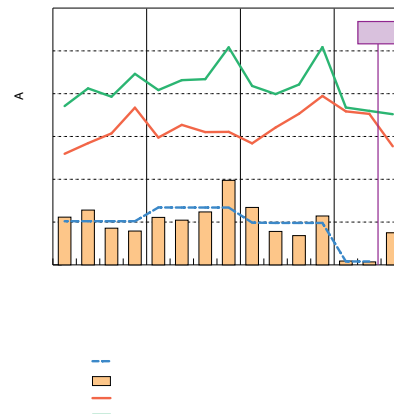
Відплив капіталів нерезидентів. Крім того, як відомо, дестабілізація азійських фінансових ринків у середині 1997 р. призвела в другій половині 1997 р. та у 1998 р. до відпливу капіталів нерезидентів із ринків, що розвиваються, до яких належить і Росія. Цей фактор наклався на фактор погіршення торговельного ба-

лансу, що негативно вплинуло на баланс припливу-відпливу валюти і призвело до підвищення попиту на іноземну валюту та зростання девальваційних очікувань. Унаслідок значно зменшилися можливості щодо запозичень на міжнародних ринках капіталу.

Ще одним негативним чинником було істотне **зростання зовнішньої заборгованості комерційних банків** (див. графік 6), великою мірою пов'язане з розвитком ризикових форвардних угод та їх хеджуванням. Від'ємне значення чистих зовнішніх активів (різниця між зовнішніми активами та пасивами) комерційних банків у 1997 — першій половині 1998 р. сягнуло **мінус 6—7 млрд. доларів**, що також потребувало відповідного фінансування в іноземній валюті.

Враховуючи значні обсяги обслуговування зовнішнього боргу, в умовах значного погіршення зовнішньої кон'юнктури, труднощів щодо залучення коштів на міжнародних ринках, зростання зовнішньої заборгованості комерційних банків та відсутності нових альтернативних джерел фінансування зовнішнього боргу уряд Росії на початку 1998 р. значно збільшив

Графік 4. Росія: торговельний баланс 1995—1998 рр.

зовнішні запозичення.

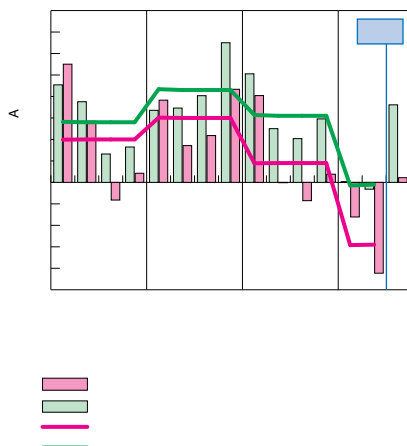
Загострення нестабільності. Питома вага зовнішніх джерел у загальному обсязі фінансування дефіциту бюджету зросла з **35.6%** у 1997 р. до **71%** у 1998 р. Відтак збільшилися й обсяги обслуговування зовнішнього боргу. Середньоквартальне від'ємне сальдо надходжень та виплат за поточними доходами платіжного балансу зросло з **мінус 2.1 млрд.** у 1997 р. до **мінус 3.8 млрд. доларів** у другому кварталі 1998 р. (напередодні кризи).

Зменшення торговельного сальдо та збільшення обсягів обслуговування зовнішнього боргу призвели до значного скорочення поточного рахунку платіжного балансу. Його середньоквар-

тальна динаміка була такою: 1995 р. — 2 млрд., 1996 р. — 3 млрд., 1997 р. — 0.9 млрд., перші два квартали 1998 р. — **мінус 2.9 млрд. доларів**, тобто загалом за перше півріччя 1998 р. — **мінус 5.8 млрд. доларів**.

В умовах загострення проблем із фінансуванням зовнішнього боргу, дефіциту бюджету, від'ємного поточного рахунку платіжного балансу, зовнішньої заборгованості комерційних банків, відпливу капіталів нерезидентів наприкінці травня — на початку червня 1998 р. з'явилися перші серйозні ознаки майбутньої кризи у вигляді дестабілізації російських внутрішніх ринків та значного зростання процентних ставок (див. графік 7). Це ще більше ускладнило серйозні проблеми на ринку держав-

Графік 5. Росія: поточний рахунок платіжного балансу та сальдо експорту-імпорту товарів і послуг в 1995–1998 рр.

них цінних паперів та з внутрішнім фінансуванням дефіциту бюджету.

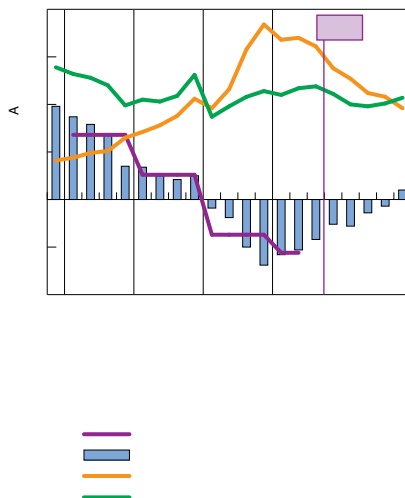
Зважаючи на політичну нестабільність, яка значно посилилася після зміни урядів і тертя у стосунках виконавчої і законодавчої гілок влади, що гальмувало співпрацю з МВФ, а отже, й надходження таких необхідних кредитів, ситуацію в Росії можна було оцінити як вельми складну.

Таким чином, у першій половині 1998 р. через ряд негативних зовнішніх та внутрішніх факторів значно погіршилися можливості фінансування дефіциту бюджету та обслуговування зовнішнього боргу. Більше того, в 1998 р. через погіршення торговельного балансу виникла необхідність фінансувати поточний рахунок платіжного балансу, що значно погіршило ситуацію, насамперед із внутрішніми джерелами покриття зовнішнього боргу. Саме тому середньоквартальні обсяги зовнішнього фінансування дефіциту бюджету з **2.3 млрд.** у 1997 р. збільшилися до **4.6 млрд. доларів** у другому кварталі 1998 р. Лише

за липень 1998 р., тобто безпосередньо перед початком кризи, було залучено **4.7 млрд. доларів**.

З огляду на кризовий стан економіки подальші запозичення у таких значних обсягах вочевидь стали неможливими, що й змусило уряд Росії 17 серпня 1998 р. оголосити про дефолт, тобто про неспроможність держави обслуговувати зовнішній борг.

Графік 6. Росія: динаміка обсягів зовнішніх активів та пасивів комерційних банків у 1995–1998 рр.

Підсумуємо основні негативні чинники, що сукупно визначили ситуацію в Росії на початку серпня 1998 р.

1). Зростання зовнішньої заборгованості та відплив капіталів:

- збільшення обсягів обслуговування зовнішнього державного боргу;
- збільшення зовнішньої заборгованості комерційних банків;
- відплив капіталів нерезидентів.

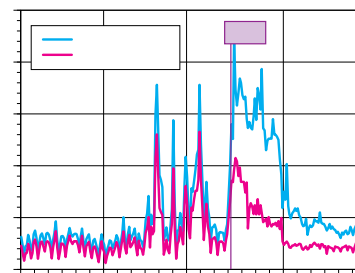
2). Неможливість фінансування зовнішньої заборгованості:

- обмеженість власних валютних резервів центробанку, які зменшилися із 24.5 млрд. доларів у липні 1997 р. до 14.6 млрд. доларів у червні 1998 р. (див. графік 8);
- зниження до нульового сальдо торговельного балансу;
- зростання від'ємного значення поточного рахунку платіжного балансу;
- порушення стабільних взаємовідносин із МВФ та втрата можливостей щодо систематичного фінансування від МВФ;
- украй обмежені можливості щодо зовнішніх запозичень на міжнародних фінансових ринках.

3). Внутрішня нестабільність:

- нестабільність виконавчої влади;
- загальна політична нестабільність;
- дестабілізація внутрішнього фінансового ринку.

Графік 7. Росія: динаміка міжбанківських процентних ставок за одноденними рублевими кредитами та депозитами в 1998 р.

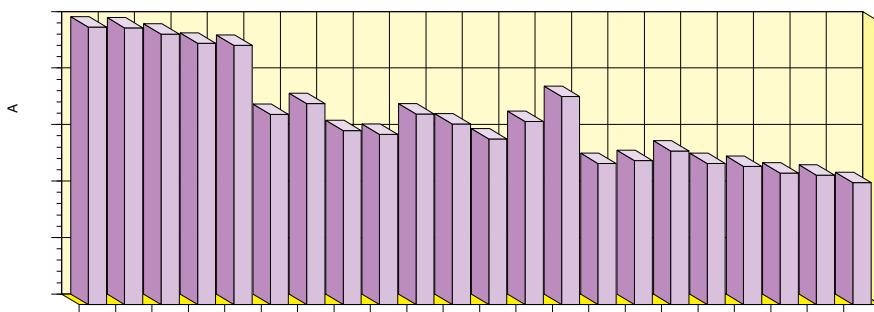
Однак оголошення дефолту не вирішило цих проблем. Навпаки, загострило їх, оскільки розраховувати на зовнішнє фінансування — як для держави, так і для більшості банків, інших економічних структур — у найближчій перспективі не доводилося. Виникли труднощі з фінансуванням дефіциту бюджету. Але **основні ризики прийнятих рішень були пов'язані зі значним підвищенням ажіотажного попиту на іноземну валюту та загрозою дестабілізації ринку, платіжної і банківської системи країни.**

ЗАХОДИ УРЯДУ

Стабілізація ситуації. Протягом першого кризового тижня уряд та Центральний банк Росії вжили низку заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації, а саме:

- із 17 серпня 1998 року оголошено мораторій терміном 90 днів на здійснення виплат резидентами РФ із повернення фінансових кредитів, отриманих від нерезидентів терміном понад 180 днів, на виплату платежів за кредитами, забезпечених заставою цінних паперів, та на виплати за терміновими контрактами;
- нерезидентам РФ заборонено вкладати кошти у рублеві активи з терміном погашення до одного року;
- зроблено заяву "Про умови погашення окремих видів цінних паперів" з умовами технічного переоформлення ДКО-ОФП;
- припинено торги з ДКО-ОФП із терміном погашення по 31 грудня 1999 року включно;
- щоб фінансувати дефіцит бюджету та створити для комерційних банків ліквідний ринок, уряд Росії пропонує для розміщення короткострокові облигації терміном один-два тижні;
- створено мобільні групи для перевірки діяльності підприємств із метою посилення контролю за дотриманням податкового законодавства;

Графік 8. Росія: зміна золотовалютних резервів (на перше число кожного місяця)

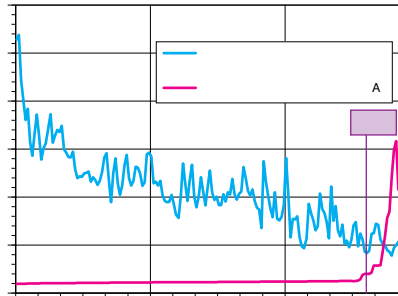

- ЦБ Росії встановив новий валютний коридор — 6—9.5 рубля за долар США;

- ЦБ Росії запровадив обмеження щодо спреда для комерційних банків на проведення операцій із готівковою валютою у розмірі 15 %;

- Московська міжбанківська валютна біржа почала проводити операції з купівлі-продажу доларів США за німецькі марки;

Графік 9. Росія: динаміка курсу рубля щодо долара США та залишків на коррахунках комерційних банків у 1998—1999 рр.

- для подолання кризи платіжної системи запропоновано створити пул із 12 банків (Ощадбанк, Зовнішторгбанк, Зовнішекономбанк, Онексбанк, Національний резервний банк, “Менатеп”, Мост-Банк, Інкомбанк, Банк Москви, “СБС-Агро”, “Російський кредит”). Умови надання кредиту ЦБ Росії для банків пулу — застава ДКО, що знаходяться у портфелі цінних паперів банку, та застава контрольного пакета акцій цих банків;

- ЦБ Росії оприлюднив заяву про намір надати 100-відсоткову гарантію на вклади населення, відкриті у кредитних організаціях Росії до 01.08.1998 року.

Монетарна політика. У цей період ЦБ Росії проводив надзвичайно жорстку грошову політику. Із 24 липня ставку

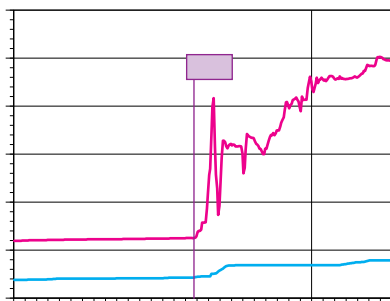
рефінансування було підвищено до 60% річних, ліквідність (залишки на коррахунках) комерційних банків зменшено до рівня у межах 20—30% відносно рівня початку року (див. графік 9), ставку кредитування овернайт із 17.08.1998 р. збільшено до 150%, а 50 найбільших комерційних банків зобов’язано надавати звіт про валютну позицію та щоденно закривати її.

Крім того, з 1 вересня 1998 року по 1 вересня 2000 року запроваджено диференційовану ставку за обов’язковими резервами:

- для банків, питома вага вкладень яких у ДКО-ОФП становить понад 40% від працюючих активів, — 5%;

- для банків, питома вага вкладень яких у ДКО-ОФП становить 20—40% від працюючих активів — 7.5%.

Графік 10. Динаміка обмінного курсу гривні та російського рубля щодо долара США в 1998—1999 рр.

Курсова політика. Проте ні рішення уряду та ЦБ РФ, ні жорстка монетарна політика не вберегли банківську систему та економіку Росії від найбільшого і найнебезпечнішого ризику, який загрожував у короткостроковій перспективі, — ризику неконтрольованого падіння обмінного курсу.

Перелічимо основні заходи ЦБ Росії того періоду у сфері курсової політики:

- із 17.08.1998 р., як уже йшлося, встановлено розширені межі валютного коридору — 6—9.5 рубля за долар США;

- із 19.08.1998 р. запроваджено обмеження щодо спреда для комерційних банків на проведення операцій із готівковою валютою у розмірі 15%;

- із 26.08.1998 р. припинено торги на ММВБ. ЦБ Росії оголосив про припинення інтервенцій для підтримки курсу (за інформацією агентства Рейтер, протягом липня — серпня 1998 р. ЦБ Росії витратив для інтервенцій 8.8 млрд. доларів) та запровадив СЕЛТ — Систему електронних лотових торгів валютою;

- із 02.09.1998 р. введено режим плаваючого курсу;

- із 03.09.1998 р. запроваджено нову процедуру встановлення курсу рубля за допомогою електронного фіксингу в СЕЛТ. **Фіксинг 03.09.1998 р. становив 13.4608, а міжбанківський курс — 17.00—17.50 рубля за долар США;**

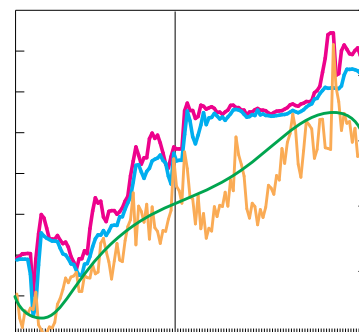
- із 09.09.1998 р. у зв’язку зі значною розбіжністю між курсами СЕЛТ і міжбанку встановлення фіксингу за допомогою СЕЛТ припинено та запроваджено практику визначення офіційного курсу з урахуванням курсу міжбанку;

- із 09.09.1998 р. запроваджено обов’язковий 50-відсотковий продаж валютних надходжень на користь резидентів від реалізації експортних контрактів, що дає змогу ЦБ Росії економіти резерви для підтримання курсу;

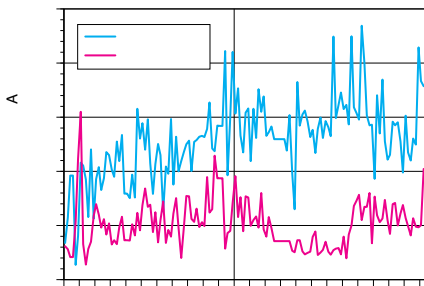
- із 18.09.1998 р. скорочено час торгів у СЕЛТ — із 11.00 до 16.00 (раніше вони тривали з 9.30 до 17.30) — та введено деякі тимчасові обмеження стосовно проведення торгів;

- 23.09.1998 р. ЦБ Росії та ММВБ оголошено про план запровадження окремої сесії в СЕЛТ для обов’язкового

Графік 11. Росія: обмінні курси в СЕЛТ та залишки на коррахунках комерційних банків

Графік 12. Росія: обсяги торгів у СЕЛТ

продажу експортної виручки.

Таким чином, значному ажіотажному попиту на долар, який виник одразу після оголошення дефолту 17 серпня 1998 р., протистояли:

- неадекватна пропозиція іноземної валюти (інтервенції за рахунок збіднілих резервів ЦБ Росії, обов'язковий продаж експортних надходжень та незначні власні зовнішні активи комерційних банків);
- жорстка монетарна політика (високі процентні ставки, ліквідність, доведена до мінімального рівня, підвищені норми резервування, контроль за валютною позицією, обмеження спреду за готівковим курсом);
- встановлення розширеного валютного коридору;
- відстрочка щодо сплати зовнішніх боргів уряду та комерційних банків;
- обмеження капітальних операцій нерезидентів;
- заходи щодо стимулювання довіри до економічної та монетарної політики.

НАСЛІДКИ

Обвал рубля. Проте ці заходи виявилися неефективними і не змогли втримати обмінний курс рубля від обвального падіння.

У період інтервенцій ЦБ Росії із 17 по 26 серпня 1998 р. курс знизився з 6.29 до 7.86 рубля за долар США (девальвація — 25%). Резерви ЦБ Росії за серпень зникли на 5.9 млн. доларів США. Після припинення інтервенцій — із 26 серпня по 2 вересня 1998 р. значення офіційного курсу три дні адміністративно трималося на рівні 7.86 (торги на ММВБ в цей час не проводились), а потім поступово знизилася до 9.3301 рубля за долар — усе ще перебуваючи в межах коридору. Після цього коридор було скасовано і запроваджено вільне плавання. Відтак курс за тиждень девальвував до 20.825 рубля за долар (на 09.09.1998 р.), а рівень девальвації із 17 серпня сягнув 331%. 15.09.1998 р. курс підвищився до 8.6707, проте 21.09.1998 р.

знову знизився до 16.3818 рубля за долар (див. графік 10).

До 09.09.1998 р. ЦБ Росії робив серйозні спроби втримати рубль від обвальної девальвації, включаючи його триденну адміністративну фіксацію. Але ажіотажний попит був таким великим, що активний вплив ЦБ Росії за рахунок інтервенцій та інших заходів став неефективним і виявився не в змозі збалансу-

Графік 13. Росія: обсяги грошової маси та готівки поза банками з липня 1998 р. по лютий 1999 р.

вати попит і пропозицію. Очевидно, саме через це Центральний банк Росії змушений був відмовитися від підтримання курсу та перейти до вільного курсоутворення, коли ринок емпірично визначає рівноважне значення курсу, яке відповідає економічній ситуації, що склалася. (Це лише аналітичні висновки — точні причини такої тактики ЦБ Росії в ситуації дестабілізації курсу наприкінці серпня — на початку вересня 1998 р. можуть пояснити тільки особи, відповідальні за прийняті рішення.)

Природа попиту і пропозиції. Вересень 1998 р. закінчився значною девальвацією курсу рубля — ринок сам визначив курс рівноваги між попитом та пропозицією. Для оцінки девальвації, що відбулася, важливо проаналізувати, який попит та пропозиція при цьому збалансовувалися.

Аналіз проблем обслуговування зовнішнього боргу, торговельного та платіжного балансів, зовнішніх активів комерційних банків тощо свідчить про надзвичайно низький рівень пропозиції іноземної валюти в економіці Росії. Попит же в той час, навпаки, був надмірним.

Крім потреби фінансування торговельних та зовнішніх фінансових операцій, термін виконання яких настав у серпні-вересні, неадекватно зріс ажіотажний попит, викликаний деформованими девальваційними очікуваннями та відсутністю пропозиції, в тому числі попит на фінансовий актив — іноземну валюту. Бажання її придбання обумов-

лювалося намаганням зберегти загальну вартість активів банків та клієнтів. Також, по можливості, банки прагнули отримати додаткові прибутки у період обвальної девальвації курсу національних грошей при здійсненні арбітражних операцій за власний рахунок.

Цілком зрозуміло, що попит на валюту, пов'язаний із торговельними та запланованими раніше фінансовими операціями, за цей короткий термін не міг би зрости до таких значних обсягів, здатних так катастрофічно девальвувати курс. Відтак, основними складовими попиту на іноземну валюту (який не могли стримати ні попереджувальні заходи уряду та ЦБ Росії, ні жорстка монетарна політика, ні значні інтервенції за рахунок міжнародних резервів Центрального банку, ні наднизька ліквідність, ні надвисокі процентні ставки та закрита валютна позиція) були попит на актив — іноземну валюту як засіб збереження вартості та арбітражна складова (це забезпечувало зростання доходів банкам, яким вдавалося здійснювати купівлю-продаж іноземної валюти за власний рахунок).

Саме можливості банків здійснювати операції **за власний рахунок** для означених вище цілей, очевидно, і були головною причиною обвального падіння курсу в серпні — вересні 1998 р. І саме їх не торкнулися обмеження уряду та ЦБ, спрямовані на забезпечення стабільності курсу рубля.

ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ

Обмеження ажіотажного попиту. Новим етапом у політиці курсоутворення ЦБ Росії стало оголошення 23.09.1998 р. та запровадження з 06.10.1998 р. двосесійного режиму роботи Системи електронних лотових торгів. Його особливості полягали у запровадженні спеціальної та денної торгових сесій.

Спеціальна торгова сесія [2]:

- торги відбуваються з 10.30 до 11.30 щоденно;
- торги відбуваються лише щодо долара США;
- попит та пропозиція формуються учасниками зовнішньоекономічної діяльності: експортери в обов'язковому порядку продають експортну виручку, а імпортери мають змогу купити валюту лише під імпортні контракти;
- торги здійснюються зі 100-відсотковим депонуванням як у доларах, так і в рублях;
- встановлено граничну межу відхилення курсу від середньозваженого значення курсу попереднього дня — 15%;
- за результатами спеціальної сесії встановлюється офіційний обмінний

Порівняльна таблиця наслідків кризи для Росії та України в 1998 р.

Показники	Росія	Україна
Девальвація національної грошової одиниці	246	80
Інфляція	84	20
Реальний ВВП	-4.6	-1.7
Промислове виробництво	-5.2	-1.5
Інвестиції в основні фонди	-6.7	4.8
Дефіцит бюджету до ВВП	4.7	2
Реальна заробітна плата	-34	-11
Заробітна плата в доларовому еквіваленті	-64	-41
Зовнішній борг у відсотках до ВВП:		
— до кризи	34	22
— після кризи	122	33

курс.

Денна торгова сесія [2]:

- торги відбуваються після закінчення спеціальної сесії;

- торги проводяться за всіма іншими валютами та існуючими інструментами;

- сальдуються торговельні угоди за інструментами, які належать до однієї торгової сесії і терміни яких збігаються;

- банки можуть продавати та купувати валюту як за власний рахунок, так і за дорученням клієнта.

Основною принциповою відмінністю запровадження спеціальної торгової сесії було те, що при визначенні офіційного обмінного курсу формально повністю усунуто можливість здійснення банками операцій за власний рахунок, а відтак — і ажіотажний попит. При визначенні офіційного курсу за результатами ранкової сесії почав враховуватися лише попит для торговельних угод щодо імпорту, з одного боку, а з іншого боку — пропозиція, що формується за рахунок обов'язкового продажу від експортних надходжень (частка якого підвищена до 75%) та інших джерел.

Співвідношення між попитом та пропозицією на спецсесії відображає в основному економічні категорії, пов'язані з **реальним виробництвом та рухом фінансових потоків**, динаміка яких у цій складній ситуації найбільш обґрунтовано відображає дійсну зовнішню вартість національних грошей та девальвацію їх обмінного курсу без врахування ажіотажного попиту з його руйнівною дією.

Проте вплив **арбітражної складової** не було повністю усунуто, оскільки завдяки існуванню денної торгової сесії та міжбанку у банків залишалася можливість проводити арбітражні операції за власний рахунок зі встановленням відповідного обмінного курсу, який може значно відрізнитись від курсу ранкової сесії (див. графік 11). Курс на денній сесії та міжбанку за попередній день слугує своєрідним орієнтиром для комерційних банків при заявках обмінного курсу на спецсесії і тим самим дещо впливає на офіційний курс.

Переваги нового режиму полягають

у тому, що денна сесія та міжбанк ще більшою мірою відчувають зворотний вплив спецсесії, обсяги торгів якої в 2—5 разів перевищують обсяги денної (див. графік 12). Вона дає реальні маяки щодо коливань курсу і не дозволяє ні клієнтам, ні іншим банкам-партнерам відхилятися від “ранкового” курсу на “розумну” величину, забезпечуючи тим самим певну стабільність курсу.

Таким чином, із **запровадженням дво-сесійного режиму роботи СЕЛТ у Росії реалізовано “м’який” варіант обмежувальної курсової політики** щодо усунення ажіотажного попиту при визначенні офіційного обмінного курсу. Завдяки цьому створено передумови стабілізації ситуації у сфері курсоутворення.

Якщо за перші три тижні після 17 серпня коливання курсу досягло **331%** (із 6.29 до 20.825 рубля за долар США), то за період після запровадження нового режиму в СЕЛТ із 06.10 по 31.12.1998 р. девальвація становила **30.7%** (з 15.79 до 20.65 рубля за долар США), або в середньому 0.43% за робочий день, а з 31.12.1998 р. по 30.04.1999 р. — **16.9%** (з 20.65 до 24.16 рубля за долар США), або 0.19% за робочий день.

Курсова політика. Девальвація, що відбулася, після 17.08.1998 р. мала певне позитивне значення для торговельного та платіжного балансу в цілому:

- імпорт із 19.7 млрд. за перший — четвертий квартали 1997 р. зменшився до 13.8 млрд. доларів у третьому кварталі 1998 р.;

- позитивне сальдо торговельного балансу лише за товарами збільшилося з 0.3 млрд. у другому кварталі до 3.7 млрд. у третьому кварталі 1998 р., а за товарами і послугами разом відповідно з від’ємного — мінус 0.3 млрд. — змінилося на позитивне — 3.6 млрд. доларів;

- сальдо поточного рахунку платіжного балансу змінилося з від’ємного (мінус 4.2 млрд. в другому кварталі) на позитивне — 0.2 млрд. доларів у третьому кварталі 1998 р.

Крім того, слід врахувати інші сприятливі фактори:

- у 2 рази зменшилася зовнішня за-

боргованість комерційних банків — із 18.4 млрд. у четвертому кварталі 1997 р. до 9.6 млрд. доларів у четвертому кварталі 1998 р., що перетворило їхні чисті зовнішні активи з від’ємної величини — мінус 6.9 млрд. у четвертому кварталі 1997 р. — до плюс 1 млрд. доларів у четвертому кварталі 1998 р.;

- у 1999 р. на 25% зросли світові ціни на нафту — з 12 доларів за барель наприкінці 1998 р. до 15 доларів за барель у середині квітня 1999 р.

Комплекс цих позитивних факторів, у тому числі виважена політика курсоутворення, поліпшення світової кон’юнктури (для Росії) та оздоровлення зовнішніх активів комерційних банків відкриває нові перспективи щодо поліпшення ситуації з валютними потоками та фінансування зовнішнього боргу Російської Федерації.

Саме тому в квітні та на початку травня в Росії спостерігалось навіть підвищення обмінного курсу: з 12.04 по 07.05.1999 р. курс зріс на 4.5% — з 25.12 до 24.04 рубля за долар США. **Збереження такої кон’юнктури і в подальшому створюватиме сприятливі перспективи щодо оздоровлення ситуації.**

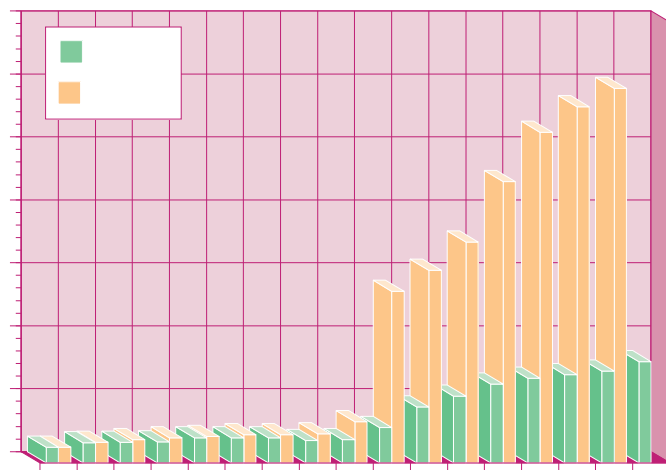
ПОТОЧНИЙ СТАН

Однак основні передумови виникнення кризи 17 серпня не усунуто, в тому числі — загальноекономічну кризу та падіння виробництва, а також значні обсяги дефіциту бюджету (незважаючи на запланований профіцит) та державного зовнішнього боргу. Більше того, деякі із цих проблем навіть поглибилися. Гадаємо, що однією з головних причин цього була обвальна девальвація курсу, яка відбулася протягом півторамісячного періоду із 17 серпня по 6 жовтня (до запровадження механізму двох торгових сесій у СЕЛТ), і призвела до паніки в банківській системі та інших значних негативних наслідків.

Падіння курсу та ажіотажний попит на долар призвели до вимивання рублевих активів банків, зменшення статутних фондів фінансово-кредитних установ, ускладнень із виконанням функцій банків як платіжних агентів та до банкрутства багатьох із них. За інформацією ЦБ Росії, кількість кредитних установ за період із 01.01.1998 р. до 01.01.1999 р. зменшилася на 13.1%, або на 221 установу — з 1697 до 1476.

Як повідомило 14.04.1999 р. агентство Рейтер, **“Сукупний капітал російської банківської системи з 1 серпня 1998 р. по 1 березня 1999 р. скоротився зі 119 млрд. рублів до 60 млрд. рублів, або приблизно на 50%.** Про це заявив заступник Голо-

Графік 14. Динаміка темпів інфляції в Україні та Росії з початку 1998 р.

ви Центрального банку Росії Володимир Горюнов. Із його слів, **збільшення статутних капіталів комерційних банків за рахунок грошових коштів не проводилося і не проводиться, за винятком деяких зарубіжних банків.** Із серпня 1998 р. звузилися масштаби банківської діяльності і погіршилася якість активів зокрема, незважаючи на двократне зростання цін із серпня 1998 р. по лютий 1999 р., сукупні рублеві активи збільшилися на 12%. Кредити підприємствам та організаціям у рублях скоротилися на 0.5%, з урахуванням зміни валютного курсу **сукупний обсяг кредитів комерційних банків підприємствам та організаціям скоротився на 14%.** Частка простроченої заборгованості банків за наданими кредитами зросла з 6 до 11%, а частка сумнівних і безнадійних кредитів — із 10 до 15%. В. Горюнов також зазначив, що із серпня 1998 року погіршилося фінансове становище банків. **Питома вага проблемних банків у сукупних активах збільшилася з 12 до 43%, а в загальному обсязі залучених депозитів фізичних осіб — із 4 до 14%.** Серпневі події 1998 року підірвали довіру населення до вітчизняних банків. **Обсяг рублевих депозитів банків (без урахування Ощадбанку Росії) із серпня 1998 р. по лютий 1999 р. скоротився з 33.6 до 18 млрд. рублів, або на 45%, обсяг депозитів в іноземній валюті скоротився з 2.9 до 1.7 млрд. доларів, або більш як на 56%.**

Необхідність підтримки комерційних банків (після значного зниження їх ліквідності в першій половині 1998 р. при проведенні жорсткої монетарної політики) та потреба фінансування дефіциту бюджету за рахунок ЦБ Росії у

зв'язку з майже повною відсутністю інших джерел призвели до значного зростання ліквідності комерційних банків у серпні — грудні 1998 р. (див. графік 11). Це прискорило зростання обсягу грошової маси та готівки поза банками (див. графік 13). Разом з обвальною девальвацією це створило передумови для зростання інфляції, яка вже у вересні сягнула 38%, а в цілому за рік становила 84% (див. графік 14); тоді як 1997 р. — 11%. Зростання інфляції, платіжна криза, зменшення кредитування, скорочення імпорту та інші причини призвели до падіння виробництва — скорочення ВВП у 1998 р. становило 4.6% (у 1997 р. зафіксовано зростання ВВП на 0.8%).

Зважаючи, що однією з основних безпосередніх причин таких значних втрат для Росії було некероване падіння курсу після 17 серпня, ще раз необхідно підкреслити величезне **значення для економіки правильного вибору системи курсоутворення та валютного регулювання**, які можуть протистояти піковим сплескам девальвації курсу, пов'язаним із ажіотажним попитом.

Зазначимо, що після оголошення дефолту в Росії 17 серпня 1998 р. аналогічна ситуація щодо значного підвищення ажіотажного попиту на валюту виникла і в Україні. Однак оперативні й рішучі заходи щодо недопущення арбітражних операцій банків за власний рахунок та більш раннє порівняно з Росією запровадження відповідного (дещо жорсткішого) механізму дали змогу Україні уникнути таких серйозних втрат, яких зазнала Росія (див. таблицю та гр. 10, 14). Завдяки цьому нормалізація ситуації в Україні на валютному та фінансовому ринках у цілому відбулася більш повно

і явно [3], хоча проблеми перед Україною на перспективу стоять не простіші, ніж перед Росією, і вирішити їх, як і в Росії, лише засобами валютно-курсової чи монетарної політики буде неможливо.

ПЕРСПЕКТИВИ

Враховуючи вжиті заходи щодо подолання наслідків кризи та поліпшення кон'юнктури, Росія визначила основні макроекономічні орієнтири на 1999 рік. Згідно з "Основними напрямками грошово-кредитної політики на 1999 р.", які ЦБ Росії подав у Державну Думу наприкінці грудня 1998 р., у поточному році буде збережено режим плаваючого валютного курсу. При цьому основна роль ЦБ полягатиме в недопущенні різких коливань курсу навколо рівноважного значення.

Основними макроекономічними орієнтирами на 1999 р. є:

- інфляція до 30%;
- спад в економіці до 3%;
- номінальне значення ВВП 3.8 — 4.0 трлн. рублів;

- доходи федерального бюджету — на рівні 486 млрд. рублів, видатки — на рівні 581 млрд. рублів, дефіцит бюджету — на рівні 95 млрд. рублів.

Джерела покриття дефіциту бюджету на 1999 р.:

- 12 млрд. рублів — за рахунок внутрішніх джерел;
- 55 млрд. рублів — за рахунок зовнішніх запозичень.

У 1999 р. планується провести реструктуризацію банківської системи Росії, в тому числі:

- створити агентство з реструктуризації банківської системи;
- скоротити загальну кількість діючих банківських установ;
- підвищити вимоги щодо виконання банками обов'язкових нормативів;
- надати дозвіл на ведення банківських операцій кредитним установам, які мають стабільні позитивні фінансові показники;
- переглянути умови роботи й допуску іноземних кредитних установ на фінансовий ринок Росії та збільшення частки іноземної участі у капіталі російської банківської системи.

□

Література.

1. *International Financial Statistics // International Monetary Fund (пізні випуски).*
2. *Биржевой валютный рынок. Современный этап развития.* — М.: Московская межбанковская биржа, 1999.
3. *Михайличенко С. Лібералізація валютного ринку в Україні // Вісник НБУ.* — 1999. — № 5. — С. 18—21.

Рубрику веде юридичний департамент НБУ/

Запитання — відповідь

Національний банк України веде нормотворчу діяльність у межах компетенції, наданої йому Законом України "Про банки і банківську діяльність". Згідно із цим законом він приймає нормативно-правові акти — інструкції, положення, правила, — якими регулюється діяльність банківської сфери. За чотири місяці нинішнього року прийнято близько 70 таких актів. 27 із них (акти, що регулюють правовідносини, суб'єктами яких є фізичні особи) зареєстровано Міністерством юстиції України. Зокрема, останнім часом набули чинності Правила здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України, Інструкція про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон, Порядок формування комерційними банками спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб, Порядок встановлення і використання офіційного обмінного курсу гривні до іноземних валют, Правила визначення платіжності банкнот і монет Національного банку України та ряд постанов Правління НБУ, якими внесено зміни й доповнення до чинних нормативно-правових актів Національного банку.

У консультації фахівця юридичного департаменту НБУ з'ясовуються деякі питання банківського законодавства.

Чи має право Комісія НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків тимчасово зупинити проведення ними окремих банківських операцій?

Із 3 травня цього року набула чинності постанова Правління НБУ від 31.03.1999 р. № 156 "Про затвердження змін та доповнень до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до комерційних банків за порушення банківського законодавства" (зареєстрована у Міністерстві юстиції 22.04.1999 р. за № 250/3543). Згідно із цим актом, якщо банк припустився порушень, Комісія НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків має право на строк до трьох місяців тимчасово зупинити дію всіх або окремих пунктів ліцензії, заборонити або обмежувати проведення операцій.

Необхідно зазначити, що Комісія з питань нагляду та регулювання діяльності банків при регіональному управлінні НБУ також має право тимчасово (на строк до трьох місяців) зупинити дію окремих пунктів ліцензії (дозволу банку — юридичної особи на здійснення філією певних банківських операцій), заборонити або обмежувати проведення окремих банківських операцій, які виконують комерційні банки (філії), у разі допущення ними порушень, зазначених у пункті 2.1 глави IV Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до комерційних банків за порушен-

ня банківського законодавства, а також відкликати в комерційного банку ліцензію на здійснення окремих банківських операцій за умов, визначених Комісією НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків. При цьому регіональне управління НБУ зобов'язане повідомити комерційний банк про своє рішення у день його прийняття.

Який порядок придбання іноземної валюти особою, що займається підприємницькою діяльністю, якщо гроші потрібні для оплати участі в міжнародній виставці?

Умови і порядок торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України встановлені Правилами здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України, затвердженими постановою Правління Національного банку від 18.03.1999 р. № 127 (зареєстровані в Міністерстві юстиції 18.03.1999 р. за № 171/3464) зі змінами, внесеними постановою Правління НБУ від 24.03.1999 р. № 139 (зареєстрована в Міністерстві юстиції України 02.04.1999 р. за № 206/3499). Згідно із цим документом купувати іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку за дорученням своїх клієнтів дозволено комерційним банкам, які отримали ліцензію НБУ на право здійснення операцій із валютними цінностями. Тобто за дорученням особи, що займається підприємницькою

**Ніна
Кривошеєва**

Начальник відділу систематизації законодавства і реєстрації нормативних актів юридичного департаменту Національного банку України

діяльністю, на підставі наданих документів купує іноземну валюту уповноважений банк.

У пункті 2.5 міститься перелік документів, що є підставою для купівлі резидентами іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України (як юридичними, так і фізичними особами, котрі займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи) при здійсненні неторговельних операцій.

До цього переліку входять також документи, які мають силу договору і згідно з міжнародною практикою можуть використовуватися контрагентами-нерезидентами для оплати участі в міжнародних виставках.

Слід зазначити, що в цьому разі необхідно також подати довідку державної податкової адміністрації (інспекції), де резидента зареєстровано як платника податків. Довідка має містити інформацію щодо основного поточного рахунку резидента у гривнях та поточного рахунку в іноземній валюті, який визначено резидентом як рахунок, з якого здійснюватимуться всі перерахування за зобов'язаннями резидента перед нерезидентами в даній іноземній валюті. Строк дії довідки — 90 днів. Зауважимо, що при купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України контролювати надані клієнтом документи повинен банк, якому клієнт доручає купити іноземну валюту.

Придбану у встановленому порядку через уповноважені банки на міжбанківському валютному ринку України іноземну валюту резидент повинен використати з метою, зазначеною в заяві щодо купівлі іноземної валюти, протягом п'яти робочих днів із часу зарахування коштів на його поточний рахунок.

Виконуючи свої зобов'язання перед нерезидентами, резидент може перераховувати ці кошти лише з поточного рахунку в іноземній валюті, визначеного ним як такий, з якого здійснюватимуться всі перерахування, пов'язані із

зазначеними зобов'язаннями.

У разі порушення резидентом встановленого п'ятиденного строку придбана ним іноземна валюта продається уповноваженим банком протягом п'яти робочих днів на міжбанківському валютному ринку України. Позитивна курсова різниця, що може виникнути за такою операцією, шоквартально зараховується до державного бюджету України, а негативна курсова різниця відноситься на результати господарської діяльності резидента.

Чи повинні установи банків, переоформляючи банківські рахунки, перевіряти повноваження особи, яка подає документи?

Відповідно до пункту 1.9 Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 18.12.1998 р. № 527 (zareєстрована в Міністерстві юстиції 24.12.1998 р. за № 819/3259), відкриваючи та переоформляючи рахунки, уповноважений працівник комерційного банку зобов'язаний перевірити повноваження особи, яка подає документи, і зробити при ній копії перших чотирьох сторінок її паспорта, які належить зберігати у справі про відкриття рахунку. Зауважимо, що документи на відкриття або переоформлення банківських рахунків суб'єктів підприємницької діяльності має подавати у банк особисто керівник чи головний бухгалтер.

Із яких рахунків проводиться безспірне стягнення коштів у іноземній валюті за виконавчими документами судів?

Згідно з пунктом 2.6 Порядку безспірного списання (стягнення) коштів із рахунків в іноземній валюті суб'єктів підприємницької діяльності (крім банків) на території України, затвердженого постановою Правління НБУ від 16.09.1998 р. № 374 (zareєстрований в Міністерстві юстиції 05.10.1998 р. за № 626/3066), на підставі виконавчих документів, виданих судами України (якщо інший порядок не передбачено міжнародними договорами) стягувач складає розрахунковий документ на безспірне стягнення коштів у тій іноземній валюті та з тих рахунків, які вказано у виконавчому документі.

Відповідальність за достовірність змісту розрахункових документів на безспірне списання (стягнення) несе стягувач.

Якщо коштів у іноземній валюті на рахунку боржника немає, то відповідно

до пункту 1.3 зазначеного вище Порядку розрахунковий документ повертається стягувачу без виконання.

На підставі яких документів підприємці можуть отримати індивідуальну ліцензію на здійснення інвестицій за кордон?

Порядок видачі резидентам індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон встановлено Інструкцією про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 16.03.1999 р. № 122 (zareєстрована в Міністерстві юстиції 26.04.1999 р. за № 259/3552). У пункті 2.1 цієї Інструкції наведено перелік документів, які резидент — юридична особа або фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності повинні подати до відповідного обласного управління НБУ за місцем державної реєстрації для одержання ліцензії, а саме:

1) лист-звернення на ім'я Голови Національного банку України, в якому зазначено мету, термін та суму інвестиції;

2) нотаріально завірени копії свідоцтва про державну реєстрацію резидента — юридичної особи або свідоцтва про реєстрацію резидента — фізичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності, а також статуту та установчого договору з доповненнями та змінами, zareєстрованими у встановленому порядку (якщо законодавством України передбачена обов'язкова наявність таких документів);

3) згода відповідного міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, уповноваженого управляти державним майном, на здійснення резидентом інвестиції (для підприємств, організацій, установ тощо з частковою або повною державною формою власності);

4) нотаріально завірени копії угод (контрактів) резидентів із іноземними партнерами на здійснення резидентами інвестиції (мовою оригіналу, а також завірений переклад на українську або російську мови) з обов'язковим зазначенням банківських реквізитів сторін;

5) легалізовані копії документа про реєстрацію об'єкта інвестиції за кордоном (витяг із торговельного, банківського або судового реєстру тощо) та його установчих документів;

6) відомості про назву банку-нерезидента та його місцезнаходження, реквізити розрахункового рахунку, на який перераховуватимуться валютні кошти;

7) документ, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії.

Чи є правомірною відмова комерційного банку застосувати індекси інфляції щодо депозитного договору?

При розміщенні в комерційному банку депозиту укладається відповідний договір. Він виконується сторонами на умовах, які вони самі визначили. Тобто необхідно виходити насамперед зі змісту конкретного договору.

Стосовно ж Закону України “Про індексацію грошових доходів населення” слід зазначити, що згідно зі статтею 3 об'єктами індексації є певні грошові доходи, які не мають разового характеру. У цій статті подано вичерпний перелік грошових доходів, які підлягають індексації. З огляду на цей перелік вважаємо, що положення Закону України “Про індексацію грошових доходів населення” не поширюються на випадки врегулювання взаємовідносин із комерційним банком щодо повернення депозиту.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21.09.1998 р. № 1465 внесено зміни до Постанови від 10.08.1993 р. № 615 “Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності”. Чи прийнято у зв'язку із цим нормативний акт стосовно охорони банківських установ?

Згідно з постановою Кабміну від 21.09.1998 р. № 1465 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10.08.1993 р. № 615” з переліку об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні підрозділами ДСО при МВС України, вилучено установи банків, які мають сховища грошей, та їхні об'єкти. Передбачено, що банківські установи охороняються в порядку, визначеному Національним банком та Міністерством внутрішніх справ.

Цей порядок встановлено Інструкцією з організації охорони установ банків, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 25.12.1998 р. № 548 (дск) і наказом Міністерства внутрішніх справ від 25.12.1998 р. № 963 (дск) (zareєстрована у Міністерстві юстиції 22.01.1999 р. за № 35/3328). Слід зазначити, що у зв'язку з прийняттям цього нормативно-правового акта постановою Правління НБУ від 27.01.1999 р. № 40 (zareєстрована у Міністерстві юстиції України 11.02.1999 р. за № 94/3387) було внесено відповідні зміни до положень про порядок видачі банкам ліцензій на здійснення банківських операцій та про порядок створення і реєстрації комерційних банків.

**Засновникам, виконавцям, усім учасникам проекту
«Золота книга українського підприємництва»**

Напередодні нового тисячоліття, підведення підсумків попереднього розвитку і визначення планів на майбутнє безумовно важливою справою є підготовка видання, яке буде репрезентувати світові бізнесовий імідж України.

Перекоаний, що «Золота книга українського підприємництва» сприятиме розширенню взаємовигідної співпраці ділових кіл України та інших держав, подальшому інтегруванню нашої країни у світовий економічний простір.

Вітаю засновників, виконавців, усіх учасників проекту, бажаю успіхів у справі вирішення економічних та соціальних проблем в ім'я блага та добробуту українського народу.

**Президент України
Леонід Кучма**

Щиро вітаю засновників, учасників та виконавців проекту «Золота книга українського підприємництва».

Перекоаний, що видання цієї книги слугуватиме більш повному ознайомленню широких верств населення з кращими представниками вітчизняного бізнесу, які понад усе цінують діло, своєю чесною працею вселяють віру і впевненість у майбутньому, сприяють становленню у нашій країні соціально орієнтованої економіки.

У виданні «Золота книга українського підприємництва» вбачаю гідну поваги спробу об'єднати досвід тих, чия доля невіддільна від долі нашої рідної Вітчизни.

Щастя вам у цій важливій та потрібній справі!

**Голова Верховної
Ради України
Олександр Ткаченко**

Державний комітет України з питань розвитку підприємництва

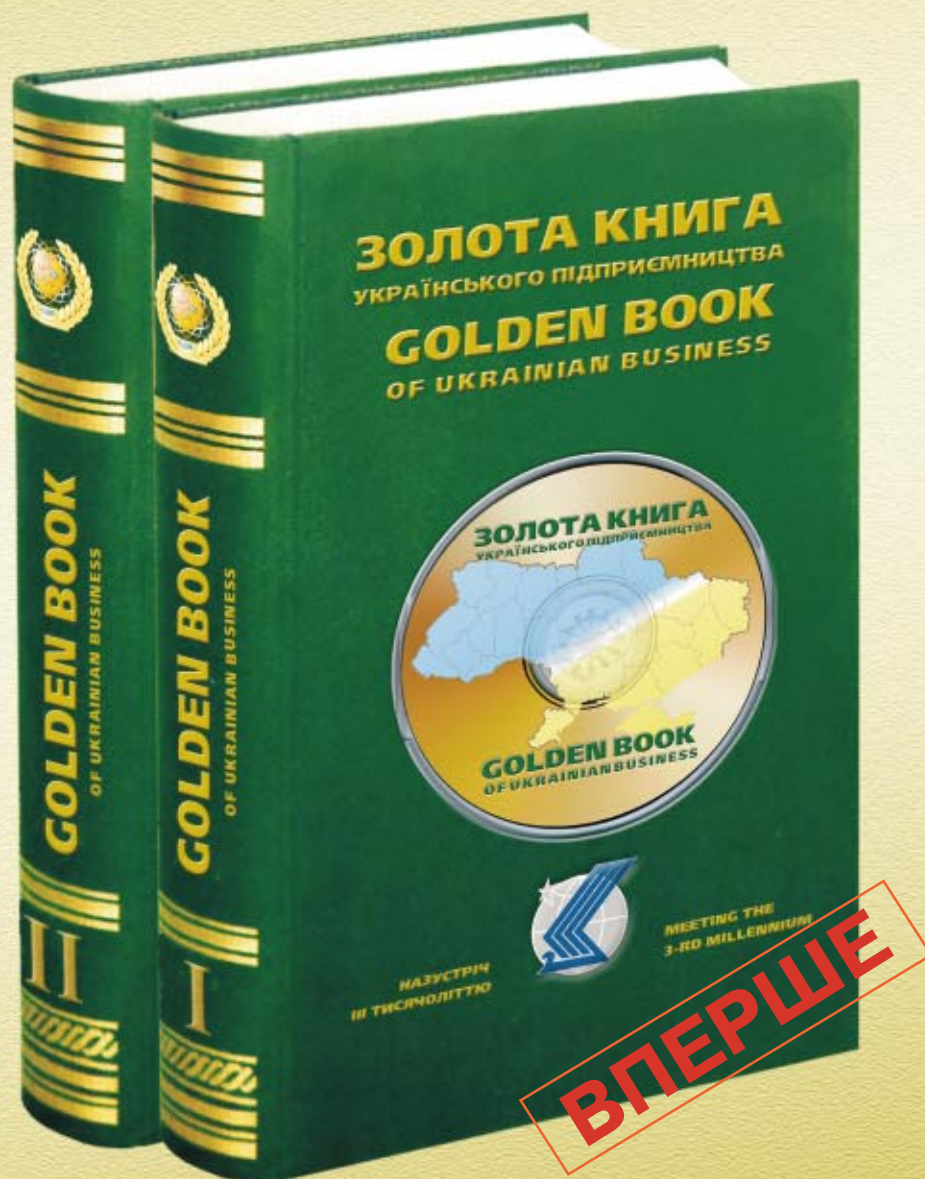
Український союз промисловців і підприємців

Український комітет «Назустріч III тисячоліттю»

ПІДСУМКОВИЙ РЕЙТИНГОВИЙ АЛЬМАНАХ XX СТОРІЧЧЯ

ЗОЛОТА КНИГА УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Презентація рейтингового альманаху «Золота книга українського підприємництва» відбудеться у вересні 1999 р. на урочистому прийомі, присвяченому Дню підприємця.

Мета видання

Представити міжнародному економічному співтовариству стабільні, перспективні та надійні підприємства України, які володіють значним інтелектуальним, виробничим, технічним і фінансовим потенціалом, а також особистостей, що мають бездоганну репутацію і зробили великий внесок у розвиток економіки країни.

Зміст:

- Офіційний розділ
- Нарис «Пані Україно»
- Спонсорський розділ
- Нарис «Українське підприємництво»
- Номінаційні розділи:
 - Олімп
 - Особистості
 - Підприємства-лідери
- Імідж-регіон розділ
- Галуzeвий розділ
- Банківська, фінансова і страхова діяльність
- Інформатор інвестора
- Рекламно-презентаційний розділ
- Інформаційно-довідковий розділ

Характеристика видання

Тираж — 10000 примірників

Мови видання — українська й англійська

Два томи альманаху по 550 сторінок

Формат — A4 (210×297 мм)

Папір — крейдяний

Обкладинка — тверда, тиснення золотом

Місткість CD-ROM — 600 Мб

Можливість роботи під

MS Windows 9.X, NT

Оргкомітет і редакція проекту:

Адреса: Україна, 252030, м. Київ,
вул. Чапєєва, 4, оф. 12

Тел./факс: (044) 246-56-90, 224-73-68,
235-24-98, 235-84-73

http://www.prime.net.ua/golden_book

Генеральний
інформаційний спонсор

ЧАС ВІДРОДЖЕННЯ

Офіційний
інформаційний спонсор

НАФТА І ГАЗ

Інформаційні спонсори

Запрошуємо до участі в «Золотій книзі українського підприємництва»!

Експрес-аналіз /

Від обмежень — до лібералізації

Валютний ринок України у 1999 році

Перші місяці нового року для валютного ринку України завжди дуже складні. Саме у цей період формується валютна політика на поточний рік, визначаються її головні чинники: новий бюджет, джерела фінансування бюджетного дефіциту, грошово-кредитна політика, шляхи співпраці з міжнародними фінансовими інститутами.

ШТИЛЬ ПЕРЕД ЛІБЕРАЛІЗАЦІЄЮ

Курсова політика держави визначалася лише в лютому. До того часу на валютному ринку панував повний штиль. Курс гривні протягом січня не змінювався, тримаючись на одній позначці, хоча дія оголошеного до кінця 1998 року валютного коридору формально закінчилася.

Невизначеність ситуації на ринку негативно вплинула на поведінку його суб'єктів. Великий розрив між курсами "чорного" та офіційного ринків примушував експортерів приховувати валютну виручку й виставляти її на продаж лише тоді, коли приховувати було вже неможливо. Майже удвічі скоротилися також загальні обсяги продажу валюти на всіх сегментах валютного ринку. Значна частка валютних операцій перемістилась у "тінь".

Адміністративні заходи щодо регулювання попиту і пропозиції валюти спричинилися до того, що купити її

В основі валютної доктрини нинішнього року лежить політика дерегуляції валютного ринку

могли лише ті, хто продавав, тобто великі банки. Клієнтам малих банків доводилося чекати днями, доки задовольнять їхні заявки.

НБУ запевняв, що після певного періоду стабілізації валютного ринку обмеження буде знято. За словами Голови Національного банку Віктора Ющенка, базовою позицією валютної доктрини 1999 року повинна стати політика дерегуляції валютного ринку. Йшлося про 10—12 послідовних кроків, запланованих НБУ з метою переходу до більш кон'юнктурної ситуації на ринку грошей і демократичнішого регулювання попиту і пропозиції на валюту.

Першим кроком до лібералізації мали стати скасування обмежень на ринку готівкових продажів і перегляд валютних позицій комерційних банків.

Уже 15 січня, щоб поліпшити роботу комерційних банків і підвищити їх ліквідність, НБУ прийняв постанову, згідно з якою норматив відкритої валютної позиції збільшено з 20 до 35%. Встановлено також диференційовані нормативи відкритої позиції для коштів у твердих і м'яких валютах. Норматив довгої відкритої позиції для ВКВ — не більше 30%, короткої — не більше 5%. Для коштів у обмежено конвертованих валютах нормативи довгої і короткої валютних позицій — 3%, для банківських металів — 2%.

НБУ дозволив комерційним банкам при розрахунках відкритої валютної позиції не враховувати внески у ВКВ до своїх статутних фондів, якщо ці кошти будуть розміщені на рахунках у Національному банку.

Оскільки ситуація на ринку залишалася напруженою, дозволу працювати на ринку власними коштами в межах відкритої валютної позиції для проведення арбітражних операцій банки не одержали.

ПЕРША ХВИЛЯ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ

Курсова політика держави і межі нового коридору для гривні великою мірою залежать від співробітництва з МВФ і Світовим банком. Фінансування міжнародних організацій — єдина можливість поповнити валютні резерви і забезпечити у нинішньому році повне обслуговування зовнішнього боргу. За оцінками аналітиків, у 1999 році Україні необхідно витратити на це понад 2 млрд. доларів, у тому числі за раніше отриманими кредитами МВФ — 670 млн. доларів, за боргом Росії — близько 258 млн. доларів. У держбюджеті ж 1999 року на обслуговування зовнішнього боргу передбачено лише 2.4 млрд. гривень, або 700 млн. доларів.

Виконуючи умови МВФ за програмою розширеного фінансування EFF, Національний банк у лютому розпочав рішучу діяльність у сфері валютного ре-

гулювання. Це викликало зміну тенденцій на валютному ринку. Політика фіксації курсу гривні змінилася на політику повільної і контрольованої девальвації. За місяць курс гривні знизився на 5.1%.

Зниження курсу гривні почалося одразу після оголошення Національним банком курсової політики на 1999 рік. Як і в минулому році, в Україні діє валютний коридор. Межі нинішнього — 3.4—4.6 гривні за долар, тобто очікуваний рівень девальвації гривні становитиме 35.2%. Як заявив Голова НБУ, темпи девальвації гривні будуть повільними, і верхньої межі коридору курсу гривні 1999 року не досягне.

Політики курсового коридору України дотримується упродовж двох років. За цей час змінилося три валютні коридори. Перший встановлено в 1997 році — його межі становили 1.7—1.9 грн./долар. Другий — 1.8—2.25 грн./долар — діяв із початку 1998 року до фінансово-економічної кризи в Україні. З 5 вересня минулого року через поглиблення фінансової кризи межі коливань курсу розширено до 2.5—3.5 грн./долар.

Політику валютного коридору було обрано відтоді, як уряд почав випускати і продавати облігації внутрішньої

Фінансування міжнародних організацій — єдина можливість поповнити валютні резерви і забезпечити обслуговування зовнішнього боргу країни

державної позики. Мета цієї політики — дати інвесторам змогу прогнозувати свої доходи від вкладення коштів у держоблігації. В умовах розвитку ринку ОВДП вона була єдиною правильною і принесла чимало позитивних результатів.

НБУ продовжував утримувати курс гривні у межах коридору й тоді, коли інвестори почали виводити свої капітали з України. Це коштувало йому втрати значної частки валютних резервів.

Олена Береславська

Начальник відділу аналітики
Української міжбанківської валютної біржі.
Кандидат економічних наук

Із 2.340 млрд. доларів наприкінці 1997 року вони знизилися на кінець I кварталу нинішнього року до суми, що перевищувала передбачену меморандумом із МВФ усього на 77 млн. доларів.

З огляду на фінансові труднощі України агентство Moody's присвоїло їй найнижчий кредитний рейтинг Са за зобов'язанням держави в національній валюті. Зниження рейтингу не може безпосередньо вплинути на валютну політику і способи утримання курсу гривні в межах коридору. Національний банк має великий арсенал заходів, у тому числі й адміністративних, за допомогою яких зможе дотримати параметрів коридору. Найефективніший і перевірений практикою — жорстка монетарна політика.

Як і в попередні роки, 1999 року передбачається невелике зростання грошової маси — на 10%, або на 3.7 млрд. гривень. За п'ять попередніх місяців НБУ випустив у обіг 1.865 млрд. гривень. Ці кошти не могли суттєво вплинути на стабільність грошової системи,

Стабільність грошового ринку залежить від того, як уряд розраховується із зовнішніми боргами

оскільки 1.0 млрд. гривень із цієї суми повернувся назад до НБУ. Таким чином, збільшення грошей в обігу не сталося. Навпаки, в лютому розмір грошової бази в обігу не зріс, а навіть скоротився — із 8.547 млрд. у січні до 6.621 млрд. гривень. Щоб “зайві” гривні на ринку не збільшили й без того високий попит на валюту, НБУ з третьої декади лютого підвищив норматив обов'язкового резервування комерційних банків із 15 до 17%. Це відразу призвело до стрімкого зростання відсоткових ставок на міжбанківському кредитному ринку.

Наступним кроком на шляху регулювання грошей в обігу стало поновлення Національним банком аукціонів із продажу депозитних сертифікатів. У лютому проведено три таких аукціони, у березні — шість, у квітні — чотири. Враховуючи всі особливості нового інструменту, зазначимо, що він привернув увагу комерційних банків, оскільки платоспроможність НБУ, на відміну від Мінфіну, не викликає сумніву. Зацікавленість банків щодо участі в аукціонах зростає. У лютому НБУ залучив 31.6 млн., у березні — 92 млн., у квітні — 50 млн. гривень.

Стабільність грошового ринку залежить від того, наскільки сповна і вчасно розраховується уряд із зовнішніми боргами. У лютому уряд повністю сплатив купон за трирічними облігаціями у

німецьких марках, розміщеними на євrorинку в лютому 1998 р. у розмірі 750 млн. німецьких марок. Загальну суму купонних виплат — 160 млн. німецьких марок — сплачено за рахунок валютних резервів НБУ та коштів держбюджету. Крім того, на початку лютого в повному обсязі сплачено також відсотки за спеціальним випуском десятимісячних облігацій внутрішньої позики, розміщених через ING Barings у серпні 1998 року. Повністю погасити борг на суму 182 млн. доларів (155 млн. доларів — сума кредиту і 27 млн. доларів — проценти за ним) уряд планує 9 червня 1999 року.

Лібералізація валютного ринку — одна з головних умов поновлення програми фінансування МВФ. Із вересня минулого року через фінансову кризу весь обсяг продажу валюти було сконцентровано на УМВБ, а роботу міжбанківського ринку тимчасово призупинено. Офіційний курс визначався за результатами торгів на біржі, до нього прив'язувався курс готівкового ринку. На думку фахівців МВФ, процес курсоутворення на УМВБ не можна вважати ринковим, а обмеження щодо операцій із валютою не дають змоги об'єктивно оцінити співвідношення попиту і пропозиції на ринку.

РОЗШИРЕННЯ СФЕРИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

Зважаючи на вимоги МВФ, НБУ впродовж лютого і березня вжив низку заходів, спрямованих на лібералізацію валютного ринку. Насамперед 24 лютого Національний банк своєю постановою збільшив із 5 до 10% розмір максимального відхилення від офіційного курсу за операціями купівлі-продажу готівкової валюти. Крім того, з 5 до 10% розширено максимально допустиму маржу між курсами купівлі та продажу за операціями в обмінних пунктах банків.

Ці заходи позитивно вплинули на обсяги ринку готівкового продажу (який у січні зменшився вдвічі порівняно з листопадом і груднем 1998 року), оскільки дали змогу зрівняти офіційний курс в обмінних пунктах із курсом “чорного” ринку, що сприяло появі валюти на легальному ринку.

Ще одним кроком Національного банку на шляху лібералізації валютного ринку став дозвіл банкам на:

- ◆ придбання валюти для некритичного імпорту;
- ◆ купівлю валюти під погашення кредитів резидентів у вільно конвертованій валюті;

◆ надання кредитів для купівлі валюти резидентами. Крім того, невдовзі можна буде купувати валюту для погашення кредитів і відсотків за ними. При цьому встановлюється верхня межа вартості кредитних ресурсів — 20% і мінімальний строк обігу кредиту у формі валюти — 6 місяців.

Найголовнішим кроком НБУ у сфері валютного регулювання стало рішення про відновлення діяльності міжбан-

Важливим кроком у сфері валютного регулювання стало відновлення роботи міжбанківського валютного ринку

ківського ринку (з 19 березня поточного року) і призупинення операцій купівлі-продажу валюти на УМВБ.

Згідно з положенням про роботу міжбанківського ринку підставою для купівлі іноземної валюти при розрахунках із нерезидентами за торговельними операціям є:

- ◆ договір із нерезидентом, оформлений відповідно до вимог чинного законодавства України;
- ◆ вантажна митна декларація;
- ◆ акт здачі-приймання виконаних робіт (наданих послуг);
- ◆ документи, передбачені документальною формою розрахунків (акредитив, інкасо);
- ◆ довідка державної податкової адміністрації (інспекції).

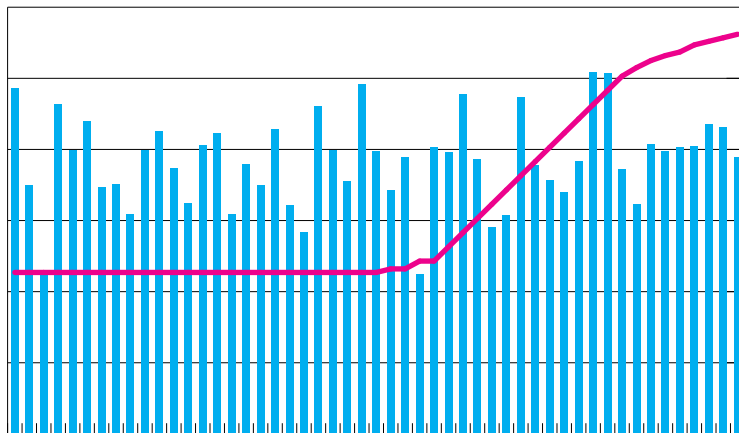
Як бачимо, умови купівлі валюти на міжбанківському ринку залишилися такими ж, як і на УМВБ.

ЕФЕКТ ВІД ВСТАНОВЛЕННЯ РЕАЛЬНОГО КУРСУ

З початку роботи міжбанку офіційний курс гривні щодо долара США до 20 квітня встановлювався як середньозважена величина курсів комерційних банків. Щодня, починаючи з 19 березня, з 15 до 16 години надходила інформація про фактичні середньозважені курси гривні щодо долара та обсяги безготівкових операцій із купівлі-продажу валюти в цілому по банку та окремо за внутрішніми операціями банку. Крім того, надавалася інформація щодо курсів та обсягів операцій, які здійснювалися за мінімальними та максимальними обмінними курсами.

Із 20 квітня систему встановлення офіційного курсу гривні щодо долара дещо змінено. Відтоді він визначається на основі середньозваженого курсу міжбанківських угод, укладених упродовж робочого дня. Комерційні банки до 12.30 передають у регіональні уп-

Динаміка обсягів торгів та курсу долара США щодо гривні на УМВБ із 01.01 по 18.03.1999 р.

равління НБУ статистичні дані про курси та обсяги угод, укладених за попередній день. Таким чином, офіційний курс встановлюється не на наступний день звітного дня, а на післязавтра.

Прийняття такого рішення обумовлено тим, що при попередній системі курсоутворення міжбанківський ринок працював практично лише до 15 години, після цього купити чи продати валюту було проблематично. Нове рішення нормалізує роботу ринку впродовж усього дня.

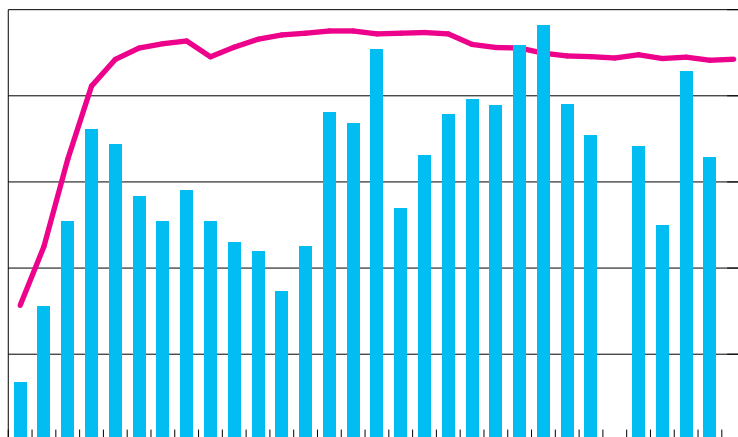
У перший день роботи міжбанківського ринку обсяг укладених угод був невеликим — усього 5.6 млн. доларів (щоденний обсяг торгів на УМВБ становив 15—20 млн. доларів). Однак уже через кілька днів банки стали працювати активніше. Обсяги міжбан-

ківського ринку почали зростати і з 19 березня до кінця місяця сягнули 200 млн. доларів.

У квітні обсяги міжбанківського ринку зросли ще більше. Щоденні обороти ринку наблизилися до 30 млн. доларів, а в окремі дні перевищували 40 млн. доларів. Практично за місяць обсяги зросли вдвічі і з початку роботи міжбанку становили близько 900 млн. доларів.

Лібералізація валютного ринку шляхом відновлення роботи міжбанку дала перші позитивні результати. Швидка девальвація гривні — на 5.7% з початку роботи МВРУ — наблизила курс до його реального значення. За оцінками операторів ринку, реальний курс на кінець кварталу становив близько 3.9—4.0 грн./долар.

Динаміка обсягів торгів та курсу долара США щодо гривні на УМВБ із 19.03.1999 р.

Встановлення реального курсу привело до зміни тенденції на ринку. Починаючи з квітня, суттєво зросла пропозиція валюти. Це викликало невелику ревальвацію курсу — на 0.4% за квітень. Збільшення пропозиції валюти на ринку перевищило попит на неї, що дало змогу НБУ знову купувати валюту і поповнювати свої резерви. За даними НБУ, з початку року банк викупив понад 170 млн. доларів, причому основну суму — близько 161 млн. доларів — із часу поновлення міжбанківських операцій. Завдяки купівлі валюти на ринку та міжнародним кредитам обсяг резервів НБУ на 1 квітня зріс до 722 млн. доларів, що, за словами Голови НБУ, достатньо для підтримки стабільності гривні.

Позитивні тенденції на ринку забезпечили основу для подальшої його лібералізації. З другої декади квітня НБУ відмовився від практики встановлення обмежень на відхилення курсів за угодами на МВРУ від офіційного курсу. Суб'єкти ринку купують і продають валюту без обмеження комісійних і розміру маржі між курсами.

НБУ також скасував заборону на відхилення курсів готівкових продажів від офіційного. Раніше банкам заборонялося продавати та купувати готівко-

Як свідчить досвід електронної системи СЕЛТ, у якій нині працює практично весь міжбанківський російський ринок, ефективність вітчизняної Біржової електронної системи (БЕСТ) у перспективі суттєво підвищиться

ву валюту через каси й обмінні пункти за курсом, який відхилявся більш як на 10% від офіційного.

Активно розробляються подальші заходи, спрямовані на лібералізацію ринку. Серед них — дозвіл комерційним банкам переводити частину своїх статутних фондів у валюту, авансова оплата експортерами своїх контрактів, скасування обов'язкового 50-відсоткового продажу валютних надходжень. НБУ може дозволити банкам відкриту позицію на готівковому ринку (квота 5 чи 10%). Нині комерційним банкам дозволяється продавати іноземну валюту через обмінні пункти лише в обсягах, які надійшли від населення протягом дня. Із квітня обсяги продажу валюти населенням перевищують обсяги купівлі — щоденна різниця становить приблизно 200 тис. доларів.

Рівновага на валютному ринку і відносна стабільність грошової системи України дали змогу НБУ у квітні удвічі знизити ставку рефінансування: 5 квітня — з 60 до 57%, 28 квітня — з 57 до 50%. Крім того, НБУ не виключає можли-

вості пом'якшення вимог щодо нормативів обов'язкового резервування за умови збереження позитивних тенденцій на ринку.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Водночас позитивні тенденції супроводжувалися негативними. Головна з них полягала в тому, що з відкриттям роботи міжбанківського ринку за розпорядженням НБУ тимчасово припинено функціонування іншого великого сегмента валютного ринку — УМВБ.

Із закриттям біржі діяльність малих банків на валютному ринку суттєво ускладнилася. Згідно з положенням про роботу на міжбанківському ринку великим банкам дозволяється здійснювати операції купівлі-продажу валюти зі своїми клієнтами, не виходячи при цьому на ринок. Це створює проблеми з купівлею валюти для малих банків, які не мають клієнтів-експортерів. Крім того, великим банкам важко продавати залишки валюти після того, як вони задовольняють інтереси власних клієнтів: їм доводиться дробити заявки, оскільки малі банки завжди купують невеликі суми.

Залишаються питання щодо процесу курсоутворення. Нині офіційний курс визначається на базі котирувань п'яти-шести великих банків, що дає підстави

для сумнівів стосовно того, наскільки курс реальний, а процес його формування — ринковий.

Викликає сумнів і ліквідність валютного ринку. Дилери багатьох банків стверджують, що ринок — неліквідний. Зростання пропозиції валюти на ньому пов'язане з циклічністю клієнтських розрахунків. Інколи ринок узагалі розбалансований, оскільки існує або лише попит, або лише пропозиція. Через заборону працювати з відкритою валютною позицією (власними коштами), комерційні банки не можуть викупити частину пропозиції валюти за рахунок власних коштів, і це робить НБУ.

Подією номер один на валютному ринку в травні 1999 року став дозвіл Національного банку розпочати на УМВБ та Кримській МВБ електронні торги американськими доларами, німецькими марками та євро.

Для проведення торгів УМВБ використовує біржову електронну систему (БЕСТ), яка дає змогу банкам проводити торги в режимі on-line. Банки укладають угоди щодо долара США на умовах tod, tom і spot, а щодо двох інших валют — tom і spot. У травні учасники торгів виставляли котирування та уклали угоди на робочих місцях, які знаходилися безпосередньо на УМВБ, а з червня розпочалося встановлення

віддалених робочих місць у комерційних банках, що дасть змогу укладати угоди, не виходячи з банку.

Зацікавленість у роботі системи БЕСТ із боку банків дуже велика. Біржа вже підписала з ними сім договорів про участь у торгах. Звичайно, одразу розраховувати на великі обсяги торгів у системі не доводиться, оскільки нове приживається важко. Однак із часом ефективність системи суттєво підвищиться. Про це свідчить досвід Московської міжбанківської валютної біржі та її електронної системи СЕЛТ, у якій нині працює практично весь міжбанківський російський ринок.

Як довго зможе Національний банк контролювати ситуацію на валютному ринку? НБУ продовжує підтримувати уряд, скуповуючи ОВДП. Із січня поточного року він придбав облігацій на суму 1.3 млрд. гривень. У квітні-червні банк планує купити ОВДП ще на 500 млн. гривень. Крім того, НБУ купує валюту, чим збільшує грошову масу в обігу. Із часом вона може знову повернутися на валютний ринок, і тоді навіть за жорстких умов резервування, встановлених для комерційних банків, буде доволі складно утримати ситуацію під контролем.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за квітень 1999 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	18	434 LYD	100 лівійських динарів	874.5778
1	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.1789	19	470 MTL	100 мальтійських лір	999.3906
2	100 BGL	1000 болгарських левів	2.2095	20	484 MXN	100 мексиканських нових песо	40.6907
3	986 BRL	100 бразильських реалів	212.7351	21	496 MNT	10000 монгольських тугриків	43.6319
4	051 AMD	10000 вірменських драмів	73.4980	22	554 NZD	100 новозеландських доларів	208.8627
5	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	3.2246	23	586 PKR	100 пакистанських рупій	7.9954
6	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	2.8309	24	604 PEN	100 перуанських нових солів	117.6738
7	381 GEL	100 грузинських ларі	160.6367	25	408 KPW	100 північнокорейських вон	178.8909
8	344 HKD	100 доларів Гонконгу	50.7819	26	642 ROL	10000 румунських леїв	2.6413
9	818 EGP	100 єгипетських фунтів	115.3966	27	682 SAR	100 саудівських ріялів	104.9409
10	218 ECS	1000 екваторських сукре	0.3611	28	760 SYP	100 сирійських фунтів	8.7458
11	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	97.8056	29	705 SIT	100 словенських толарів	2.2572
12	356 INR	1000 індійських рупій	92.8098	30	901 TWD	100 нових тайванських доларів	11.8900
13	364 IRR	1000 іранських ріалів	1.3119	31	762 TJR	1000 таджицьких рублів	3.8584
14	368 IQD	100 іракських динарів	1265.8733	32	952 XOF	1000 франків КФА	6.5551
15	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.6637	33	152 CLP	1000 чилійських песо	8.0359
16	414 KWD	100 кувейтських динарів	1292.9041	34	191 HRK	100 хорватських кун	56.4730
17	422 LBP	1000 ліванських фунтів	2.6038	35	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	47.5354
				36	255	100 доларів США за розр. із Індією	314.8480

* Курс встановлено з 01.04.1999 року.

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо інозе мних
Національним банком України щод

№ п/п	Код валют	Назва валюти						
			01.04.1999 р.	02.04.1999 р.	03.04.1999 р.	04.04.1999 р.	05.04.1999 р.	06.04.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	247.2297	250.2097	249.5589	249.5589	249.5589	249.7830
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	30.6515	30.7809	30.8170	30.8170	30.8170	30.7793
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	633.0090	633.1167	631.0276	631.0276	631.0276	631.9487
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.0112	10.0255	10.0372	10.0372	10.0372	10.0436
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	104.5550	104.9966	105.1194	105.1194	105.1194	104.9908
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	12.9418	12.9627	12.9957	12.9957	12.9957	12.9600
7	208 DKK	100 датських крон	56.7534	56.9938	57.0597	57.0597	57.0597	56.9968
8	840 USD	100 доларів США	392.6400	393.2000	393.6600	393.6600	393.6600	393.9100
9	233 EEK	100 естонських крон	26.9563	27.0701	27.1018	27.1018	27.1018	27.0686
10	352 ISK	100 ісландських крон	5.4021	5.4229	5.4190	5.4190	5.4190	5.4153
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	535.5424	537.8040	538.4331	538.4331	538.4331	537.7747
12	724 ESP	1000 іспанських песет	25.3491	25.4562	25.4860	25.4860	25.4860	25.4548
13	380 ITL	10000 італійських лір	21.7828	21.8748	21.9004	21.9004	21.9004	21.8736
14	124 CAD	100 канадських доларів	260.1776	261.3731	262.3750	262.3750	262.3750	263.1287
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.4873	4.4937	4.4990	4.4990	4.4990	3.9391
16	428 LVL	100 латвійських латів	665.4915	666.4407	667.2203	667.2203	667.2203	667.6441
17	440 LTL	100 литовських літів	98.1600	98.3000	98.4150	98.4150	98.4150	98.4775
18	498 MDL	100 молдовських лейв	40.1826	40.3435	40.2655	40.2655	40.2655	40.8417
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	191.3926	192.2009	192.4258	192.4258	192.4258	192.1905
20	280 DEM	100 німецьких марок	215.6496	216.5603	216.8136	216.8136	216.8136	216.5485
21	578 NOK	100 норвезьких крон	50.5270	50.7708	50.8088	50.8088	50.8088	50.7194
22	985 PLN	100 польських злотих	100.8320	100.9759	101.0940	101.0940	101.0940	101.1582
23	620 PTE	100 португальських ескудо	2.1038	2.1127	2.1152	2.1152	2.1152	2.1126
24	810 RUR	10 російських рублів	1.6252	1.6188	1.5854	1.5854	1.5854	1.5687
25	702 SGD	100 сингапурських доларів	227.7494	228.0742	228.3411	228.3411	228.3411	228.4861
26	703 SKK	100 словацьких крон	9.6081	9.6218	9.6331	9.6331	9.6331	9.6392
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1074	0.1076	0.1077	0.1077	0.1077	0.1078
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	7.5508	7.5615	7.5704	7.5704	7.5704	7.5752
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	16.9059	16.9300	16.9498	16.9498	16.9498	16.9606
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.4301	3.4350	3.4390	3.4390	3.4390	3.4307
31	246 FIM	100 фінських марок	70.9373	71.2368	71.3202	71.3202	71.3202	71.2330
32	250 FRF	100 французьких франків	64.2990	64.5705	64.6461	64.6461	64.6461	64.5670
33	203 CZK	100 чеських крон	11.2797	11.2958	11.3090	11.3090	11.3090	11.3162
34	752 SEK	100 шведських крон	47.4596	47.6493	47.7475	47.7475	47.7475	47.6704
35	756 CHF	100 швейцарських франків	263.9221	265.4353	265.4796	265.4796	265.4796	265.2380
36	392 JPY	1000 японських єн	33.0001	32.9051	32.6570	32.6570	32.6570	32.4421
37	978 EUR	100 євро	421.7739	423.5550	424.0506	424.0506	424.0506	423.5320
38	960 XDR	100 СПЗ	533.6174	535.3940	534.5750	534.5750	534.5750	532.9518
			16.04.1999 р.	17.04.1999 р.	18.04.1999 р.	19.04.1999 р.	20.04.1999 р.	21.04.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	250.2421	253.7868	253.7868	253.7868	256.1631	255.6171
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	30.8813	30.4962	30.4962	30.4962	30.3908	30.4170
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	635.9414	632.6496	632.6496	632.6496	634.9624	635.2216
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.0272	10.0015	10.0015	10.0015	9.9969	9.9962
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	105.3389	104.0252	104.0252	104.0252	103.6657	103.7552
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	13.0951	12.9338	12.9338	12.9338	12.8950	12.8507
7	208 DKK	100 датських крон	57.1665	56.4543	56.4543	56.4543	56.2608	56.3109
8	840 USD	100 доларів США	393.9700	393.3600	393.3600	393.3600	393.1800	393.1500
9	233 EEK	100 естонських крон	27.1584	26.8197	26.8197	26.8197	26.7270	26.7501
10	352 ISK	100 ісландських крон	5.4203	5.3914	5.3914	5.3914	5.3947	5.3901
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	539.5575	532.8284	532.8284	532.8284	530.9870	531.4457
12	724 ESP	1000 іспанських песет	25.5392	25.2207	25.2207	25.2207	25.1335	25.1552
13	380 ITL	10000 італійських лір	21.9461	21.6724	21.6724	21.6724	21.5975	21.6162
14	124 CAD	100 канадських доларів	263.7061	264.5712	264.5712	264.5712	265.3634	264.4850
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.4559	3.4505	3.4505	3.4505	3.4489	3.4487
16	428 LVL	100 латвійських латів	668.8795	667.8438	667.8438	667.8438	667.5382	667.4873
17	440 LTL	100 литовських літів	98.4925	98.3400	98.3400	98.3400	98.2950	98.2875
18	498 MDL	100 молдовських лейв	41.6146	41.4181	41.4181	41.4181	41.3991	41.2172
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	192.8276	190.4227	190.4227	190.4227	189.7646	189.9286
20	280 DEM	100 німецьких марок	217.2663	214.5567	214.5567	214.5567	213.8152	213.9999
21	578 NOK	100 норвезьких крон	50.9210	50.6349	50.6349	50.6349	50.5758	50.5767
22	985 PLN	100 польських злотих	98.9750	98.8218	98.8218	98.8218	98.7765	98.7690
23	620 PTE	100 португальських ескудо	2.1196	2.0931	2.0931	2.0931	2.0859	2.0877
24	810 RUR	10 російських рублів	1.5886	1.5881	1.5881	1.5881	1.5867	1.5872
25	702 SGD	100 сингапурських доларів	227.3603	227.0083	227.0083	227.0083	226.9044	226.8871
26	703 SKK	100 словацьких крон	9.4782	9.4635	9.4635	9.4635	9.4592	9.4585
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1042	0.1040	0.1040	0.1040	0.1039	0.1039
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	7.5763	7.5646	7.5646	7.5646	7.5612	7.5606
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	16.7334	16.7074	16.7074	16.7074	16.6998	16.6985
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.4211	3.4158	3.4158	3.4158	3.4042	3.4039
31	246 FIM	100 фінських марок	71.4691	70.5778	70.5778	70.5778	70.3339	70.3946
32	250 FRF	100 французьких франків	64.7811	63.9732	63.9732	63.9732	63.7521	63.8072
33	203 CZK	100 чеських крон	11.1318	11.1145	11.1145	11.1145	11.1094	11.1086
34	752 SEK	100 шведських крон	47.5906	47.2431	47.2431	47.2431	47.0771	47.0331
35	756 CHF	100 швейцарських франків	265.0053	261.8309	261.8309	261.8309	261.1216	260.9398
36	392 JPY	1000 японських єн	33.1955	33.2622	33.2622	33.2622	33.2765	33.3557
37	978 EUR	100 євро	424.9360	419.6364	419.6364	419.6364	418.1862	418.5475
38	960 XDR	100 СПЗ	535.7088	528.9077	528.9077	528.9077	531.8345	534.0353

НОЗЕ МНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ
АЇНИ ЩОДЕННО (за квітень 1999 року)

Офіційний курс										
05.04.1999 р.	06.04.1999 р.	07.04.1999 р.	08.04.1999 р.	09.04.1999 р.	10.04.1999 р.	11.04.1999 р.	12.04.1999 р.	13.04.1999 р.	14.04.1999 р.	15.04.1999 р.
249.5589	249.7830	247.6793	247.5711	246.1214	247.4192	247.4192	247.4192	247.4192	250.6807	251.7243
30.8170	30.7793	30.7126	30.9691	30.9863	30.8584	30.8584	30.8584	30.8584	30.8243	30.8904
631.0276	631.9487	625.2628	629.2737	633.4581	631.5004	631.5004	631.5004	631.5004	635.8144	637.5607
10.0372	10.0436	10.0461	10.0495	10.0316	10.0272	10.0272	10.0272	10.0272	10.0283	10.0293
105.1194	104.9908	104.7636	105.6384	105.6970	105.2608	105.2608	105.2608	105.2608	105.1445	105.3701
12.9957	12.9600	12.9557	13.1141	13.1416	13.1177	13.1177	13.1177	13.1177	13.0790	13.1030
57.0597	56.9968	56.8704	57.3445	57.3694	57.1318	57.1318	57.1318	57.1318	57.0603	57.1850
393.6600	393.9100	394.0100	394.1400	394.1400	393.9700	393.9700	393.9700	393.9700	394.0100	394.0500
27.1018	27.0686	27.0100	27.2356	27.2507	27.1382	27.1382	27.1382	27.1382	27.1082	27.1664
5.4190	5.4153	5.4094	5.4053	5.4039	5.3830	5.3830	5.3830	5.3830	5.4070	5.4041
538.4331	537.7747	536.6105	541.0915	541.3917	539.1573	539.1573	539.1573	539.1573	538.5616	539.7171
25.4860	25.4548	25.3997	25.6118	25.6260	25.5202	25.5202	25.5202	25.5202	25.4920	25.5467
21.9004	21.8736	21.8262	22.0085	22.0207	21.9298	21.9298	21.9298	21.9298	21.9056	21.9526
262.3750	263.1287	261.8433	262.3071	262.9545	262.0793	262.0793	262.0793	262.0793	264.2855	263.9643
4.4990	3.9391	3.9401	3.9414	3.3402	3.3963	3.3963	3.3963	3.3963	3.4262	3.1625
667.2203	667.6441	667.8136	666.9036	665.7770	665.4899	665.4899	665.4899	665.4899	665.5574	669.0153
98.4150	98.4775	98.5025	98.5350	98.5350	98.4925	98.4925	98.4925	98.4925	98.5025	98.5125
40.2655	40.8417	40.8521	41.5689	41.8697	42.0387	42.0387	42.0387	42.0387	41.9655	41.7333
192.4258	192.1905	191.7744	193.3758	193.4831	192.6845	192.6845	192.6845	192.6845	192.4717	192.8846
216.8136	216.5485	216.0797	217.8841	218.0050	217.1052	217.1052	217.1052	217.1052	216.8654	217.3306
50.8088	50.7194	50.7067	50.9224	50.6962	50.4780	50.4780	50.4780	50.4780	50.7086	50.9605
101.0940	101.1582	101.1839	101.2173	101.2173	101.1736	101.1736	101.1736	101.1736	101.1839	98.9951
2.1152	2.1126	2.1080	2.1256	2.1268	2.1180	2.1180	2.1180	2.1180	2.1157	2.1202
1.5854	1.5687	1.5698	1.5690	1.5709	1.5740	1.5740	1.5740	1.5740	1.5824	1.5857
228.3411	228.4861	228.5441	228.6195	228.6195	228.5209	228.5209	228.5209	228.5209	228.5441	227.4065
9.6331	9.6392	9.6416	9.6448	9.6448	9.6407	9.6407	9.6407	9.6407	9.6416	9.4801
0.1077	0.1078	0.1078	0.1078	0.1078	0.1078	0.1078	0.1078	0.1078	0.1078	0.1042
7.5704	7.5752	7.5771	7.5796	7.5796	7.5763	7.5763	7.5763	7.5763	7.5771	7.5779
16.9498	16.9606	16.9649	16.9705	16.9705	16.9632	16.9632	16.9632	16.9632	16.9649	16.7367
3.4390	3.4307	3.4315	3.4327	3.4327	3.4312	3.4312	3.4312	3.4312	3.4214	3.4218
71.3202	71.2330	71.0788	71.6723	71.7121	71.4161	71.4161	71.4161	71.4161	71.3372	71.4903
64.6461	64.5670	64.4273	64.9653	65.0013	64.7330	64.7330	64.7330	64.7330	64.6615	64.8002
11.3090	11.3162	11.3190	11.3228	11.3228	11.3179	11.3179	11.3179	11.3179	11.3190	11.1340
47.7475	47.6704	47.6428	47.7259	47.6569	47.4755	47.4755	47.4755	47.4755	47.3516	47.5567
265.4796	265.2380	264.9625	267.1415	267.1893	265.9199	265.9199	265.9199	265.9199	264.5657	264.8030
32.6570	32.4421	32.5114	32.4632	32.6854	32.4758	32.4758	32.4758	32.4758	32.7126	33.0659
424.0506	423.5320	422.6151	426.1442	426.3807	424.6209	424.6209	424.6209	424.6209	424.1518	425.0617
534.5750	532.9518	530.6422	536.3110	534.2868	532.1637	532.1637	532.1637	532.1637	530.9430	535.8403
20.04.1999 р.	21.04.1999 р.	22.04.1999 р.	23.04.1999 р.	24.04.1999 р.	25.04.1999 р.	26.04.1999 р.	27.04.1999 р.	28.04.1999 р.	29.04.1999 р.	30.04.1999 р.
256.1631	255.6171	254.3709	253.8832	256.8395	256.7872	256.7872	254.9853	253.9838	256.5355	258.1054
30.3908	30.4170	30.2225	30.1959	30.3441	30.3379	30.3379	30.2955	30.3242	30.4331	30.2423
634.9624	635.2216	630.7766	630.9875	634.2762	634.1470	634.1470	634.6102	633.4751	636.1362	632.0525
9.9969	9.9962	9.9886	9.9668	9.9657	9.9637	9.9637	9.9685	9.9629	9.9650	9.9604
103.6657	103.7552	103.0917	103.0011	103.5065	103.4854	103.4854	103.3407	103.4385	103.8100	103.1592
12.8950	12.8507	12.7333	12.7183	12.8002	12.7976	12.7976	12.7719	12.8115	12.8201	12.7358
56.2608	56.3109	55.9523	55.9023	56.1706	56.1591	56.1591	56.0806	56.1254	56.3345	55.9859
393.1800	393.1500	392.8500	392.6900	392.6500	392.5700	392.5700	392.7600	392.5400	392.6200	392.4400
26.7270	26.7501	26.5790	26.5556	26.6859	26.6805	26.6805	26.6432	26.6684	26.7642	26.5964
5.3947	5.3901	5.3635	5.3563	5.3666	5.3655	5.3655	5.3542	5.3572	5.3555	5.3643
530.9870	531.4457	528.0473	527.5829	530.1715	530.0635	530.0635	529.3227	529.8236	531.7263	528.3931
25.1335	25.1552	24.9944	24.9724	25.0949	25.0898	25.0898	25.0547	25.0784	25.1685	25.0107
21.5975	21.6162	21.4779	21.4591	21.5643	21.5600	21.5600	21.5298	21.5502	21.6276	21.4920
265.3634	264.4850	263.6266	264.1483	265.5288	265.4747	265.4747	265.6611	265.0343	266.3075	266.6389
3.4489	3.4487	3.4461	3.4446	3.4293	3.4286	3.4286	3.4302	3.4283	3.4290	3.4274
667.5382	667.4873	664.7208	664.4501	664.3824	664.2470	664.2470	664.5685	664.1963	664.3316	664.0271
98.2950	98.2875	98.2125	98.1725	98.1625	98.1425	98.1425	98.1900	98.1350	98.1550	98.1100
41.3991	41.2172	41.1017	40.6381	40.6340	40.6703	40.6703	40.2418	40.0241	39.8644	39.4547
189.7646	189.9286	188.7140	188.5481	189.4732	189.4346	189.4346	189.1698	189.3489	190.0289	188.8376
213.8152	213.9999	212.6315	212.4445	213.4869	213.4434	213.4434	213.1450	213.3468	214.1129	212.7707
50.5758	50.5767	50.3720	50.2759	50.4493	50.4391	50.4391	50.4277	50.4162	50.4784	50.3227
98.7765	98.7690	98.0287	97.9888	97.9788	97.9588	97.9588	98.0062	97.9513	97.9713	98.3436
2.0859	2.0877	2.0744	2.0725	2.0827	2.0823	2.0823	2.0794	2.0813	2.0888	2.0757
1.5867	1.5872	1.5892	1.5918	1.5948	1.5945	1.5945	1.6011	1.6088	1.6151	1.6196
226.9044	226.8871	230.4376	230.3437	230.3203	230.2733	230.2733	230.3848	230.2557	230.3027	229.7927
9.4592	9.4585	9.3701	9.3663	9.3653	9.3634	9.3634	9.3679	9.3627	9.3646	9.3034
0.1039	0.1039	0.1025	0.1024	0.1024	0.1024	0.1024	0.1024	0.1024	0.1024	0.1014
7.5612	7.5606	7.5548	7.5517	7.5510	7.5494	7.5494	7.5531	7.5488	7.5504	7.5469
16.6998	16.6985	16.6117	16.6049	16.6032	16.5999	16.5999	16.6079	16.5986	16.6020	16.6535
3.4042	3.4039	3.4013	3.3999	3.3996	3.3989	3.3989	3.3900	3.3881	3.3887	3.3872
70.3339	70.3946	69.9445	69.8830	70.2259	70.2116	70.2116	70.1134	70.1798	70.4318	69.9903
63.7521	63.8072	63.3991	63.3434	63.6542	63.6412	63.6412	63.5523	63.6124	63.8408	63.4406
11.1094	11.1086	11.0885	11.0840	11.0829	11.0806	11.0806	11.0860	11.0798	11.0820	11.0386
47.0771	47.0331	46.7008	46.6388	46.9441	46.9345	46.9345	46.8689	46.8685	46.9840	46.7000
261.1216	260.9398	259.9194	259.5286	260.5904	260.5373	260.5373	260.1082	260.0299	260.2987	258.9244
33.2765	33.3557	32.9377	32.7298	32.8129	32.8062	32.8062	33.0277	32.7682	32.9609	32.9854
418.1862	418.5475	415.8710	417.5053	417.5440	417.4589	417.4589	416.8755	417.2700	418.7685	416.1434
531.8345	534.0353	530.1549	530.7015	532.7434	531.2521	531.2521	530.5095	532.1378	533.1052	528.6656
Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.										

Фінансовий стан комерційних банків України у першому кварталі 1999 року

За станом на 1 квітня 1999 року в Книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ було зареєстровано **211 банків**. Із них 2 банки — державні (Ощадбанк України та Укресімбанк), 178 — акціонерні товариства (125 — відкриті, 53 — закриті), 31 — товариство з обмеженою відповідальністю.

В Україні зареєстровано 28 банків, створених за участю іноземного капіталу, в тому числі — 9 банків зі 100-процентним іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу в банківській системі України становить 14%.

Протягом I кварталу 1998 року Національним банком України не було зареєстровано жодного комерційного банку.

Ліцензії НБУ на проведення банківських операцій має 171 комерційний банк, у тому числі 158 фінансово-кредитних установ мають право на здійснення операцій із валютними цінностями.

За I квартал 1999 року із Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ вилучено 3 банки.

Одним із найскладніших завдань комерційних банків України у I кварталі 1999 року була їх капіталізація. За станом на 01.04.1999 р. більшість із них сформувала статутні фонди у сумі понад 1 млн. євро. Не впоралися із цим 28 банків — 15 із них не сплатили статутні фонди, 13 — сплатили, але не зареєстрували свої статутні фонди у необхідному розмірі. Щодо останньої групи банків, то 5 із них нещодавно надіслали до НБУ пакет документів про збільшення статутного капіталу. Низкою фінансово-кредитних установ, які не мають реальної можливості збільшити розмір статутного капіталу до рівня, передбаченого чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України, прийнято рішення про реорганізацію шляхом злиття або приєднання до інших банків.

Загальна сума сплачених та зареєстрованих статутних фондів усіх комерційних банків країни на 01.04.1999 року становила **2 210.2 млн. грн.**, що на 110.2 млн. грн. більше, ніж було на початку року (в доларовому еквіваленті ця сума зменшилася на 49.9 млн. доларів США).

Капітал нормативний (балансовий капітал, відкоригований на обсяг нематеріальних активів і капітальних вкладень у них, на вкладення у дочірні та асоційовані компанії, на обсяг у портфелі банку акцій і цінних паперів на продаж, на інвестиції, випущені банками) дорівнював **4 262.3 млн. грн.**, що на 65.1 млн. грн. більше, ніж було на 01.01.1999 року (у доларовому еквіваленті — на 139.2 млн. доларів США менше).

Найпотужнішим джерелом збільшення пасивів для банків залишається залучення вільних коштів юридичних та фізичних осіб із метою їх оптимального вкладення і проведення ліцензійних банківських операцій.

Протягом I кварталу 1999 року всі складові структури залучених коштів комерційних банків (зокрема, вклади населення) зростали.

Залишки на поточних та депозитних рахунках фізичних осіб становили **3 477 млн. грн.**, тобто збільшилися за квартал на 268 млн. грн. Вклади населення у вільно конвертованій валюті становили 1 536.5 млн. грн., або 44% від загальної суми вкладів населення.

Гарантування вкладів населення є предметом постійної уваги і жорсткого контролю з боку Національного банку України. Створено відповідний фонд, який уже діє. Крім того, згідно з постановою Правління НБУ № 72 від 22.02.1999 р. прийнято рішення створити ще один спеціальний фонд страхування комерційними банками вкладів фізичних осіб у розмірі 10% від суми вкладів.

Одним із основних напрямів діяльності банків залишається кредитування.

Кредитний портфель банківської системи України з початку року збільшився на 1 099 млн. грн. Найбільшу питому вагу у його структурі становили **кредити, надані суб'єктам господарювання** — 80%. Проте гострою залишається проблема якості кредитного портфеля. НБУ рекомендує комерційним банкам відповідальніше ставитися до забезпечення кредитів високоліквідною заставою.

Національний банк України значну увагу приділяє **формуванню комерційними банками резерву під кредитні операції**. На 01.04.1999 р. вони сформували резерв у сумі 878.5 млн. грн. (з урахуванням обсягу списаних безнадійних кредитів за рахунок

резерву), що становить 77% від його розрахункової суми і покриває розрахункову суму резерву під безнадійну заборгованість на 102%. Порівняно з 01.01.1999 р. загальна розрахункова сума резервів зросла на 226.3 млн. грн. (на 21.6%), а фактична сума сформованих резервів з урахуванням обсягу списаних безнадійних кредитів за рахунок резерву — на 153.1 млн. грн. (на 21.1%).

Протягом I кварталу 1999 р. високоліквідні активи комерційних банків зросли майже на 30% і на 01.04.1999 р. становили 4 197.2 млн. грн., що на 959.8 млн. грн. більше, ніж було на початку року.

Залишки готівки у касах комерційних банків та банківських металів на кінець кварталу становили **653.8 млн. грн.**, тобто на 9% більше, ніж на початку року.

Кошти до запитання у Національному банку України дорівнювали **1 412 млн. грн.**, що на 263 млн. грн. більше, ніж на 01.01.1999 р. Це пов'язано з підвищенням вимог НБУ щодо виконання норм обов'язкових резервів.

Об'єктивною оцінкою діяльності комерційних банків може бути обсяг отриманого прибутку. У I кварталі 1999 року він становив 179 млн. грн.; загальна сума отриманих доходів — 1 897.9 млн. грн., у тому числі процентних — 1 240.2 млн. грн. Загальні витрати становили 1 718.9 млн. грн., у тому числі процентні — 835.3 млн. грн., на утримання персоналу та інші операційні витрати — 185.7 млн. грн.

Загальна дохідність активів банків зросла з 21 до 25%. Щоправда, зросли й витрати, тому чиста маржа та рентабельність банків зменшилися відповідно з 14.5 до 9.5% та з 3 до 2%.

З аналізу діяльності комерційних банків за I квартал 1999 року випливає ряд завдань, які потребують невідкладного вирішення.

1. Залучення до участі в капіталізації банків нових інвесторів, зокрема іноземних. Окремим банкам слід надати методичну та фінансову підтримку, іншим — рекомендувати проведення реорганізації в тій чи іншій формі.

2. Відновлення довіри до банків із боку вкладників — фізичних осіб, що сприятиме залученню коштів, які перебувають поза банківською системою і є важливим інвестиційним ресурсом.

3. Відновлення нормального функціонування фінансових ринків (валютного, цінних паперів та інших).

4. Прийняття Закону України "Про Національний банк України", внесення змін і доповнень до Закону України "Про банки і банківську діяльність", удосконалення нормативної бази діяльності банків.

5. Подальше удосконалення банківського нагляду на всіх рівнях.

Ірина Жабська,

начальник управління безвізного нагляду департаменту пруденційного нагляду НБУ.

Структура активів комерційних банків України за I квартал 1999 року¹

Тис. грн.

№ п/п	№ по групі	Назва банку ²	Сумарні активи ³	Грошові кошти та залишки в НБУ	Вкладення у банки	Інвестиційний портфель	Кредитний портфель	Основні фонди	Інші активи
Група I. Найбільші банки									
1	1	ПРОМІНВЕСТБАНК	2 457 260	372 518	155 695	10 406	1 480 452	369 781	68 409
2	2	ПРИВАТБАНК	1 938 541	231 355	594 570	56 734	909 886	76 366	69 630
3	3	“УКРАЇНА”	1 881 134	55 883	49 610	125 758	1 078 171	499 742	71 970
4	4	УКРЕКСІМБАНК	1 463 816	61 900	326 332	25 992	521 263	108 571	419 758
5	5	УКРСОЦБАНК	1 273 402	193 695	62 794	66 754	693 088	222 518	34 553
6	6	ОЩАДБАНК	1 199 510	143 929	86 916	316 030	419 642	177 153	55 842
7	7	“АВАЛЬ”	1 187 225	214 064	172 848	179 782	452 941	90 805	76 786
Усього по групі			11 400 889	1 273 342	1 448 766	781 456	5 555 441	1 544 936	796 947
Група II. Великі банки (активи > 100 млн. грн.)									
8	1	КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	651 691	332	9 264	2 954	602 139	8 559	28 442
9	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	565 783	89 015	140 590	23 022	203 071	103 738	6 346
10	3	БРОКБІЗНЕСБАНК	414 819	7 889	112 217	3 952	188 701	41 372	60 687
11	4	“СЛОВ’ЯНСЬКИЙ”	384 726	4 676	83 291	78 267	85 967	5 585	126 940
12	5	“ФІНАНСИ І КРЕДИТ”	328 960	6 436	76 617	8 395	96 956	3 111	137 446
13	6	“НАДРА”	318 792	24 904	134 518	11 388	136 224	5 258	6 499
14	7	“ІНКО”	284 191	68	16 241	259	104 616	4 560	158 448
15	8	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	280 801	9 405	87 277	15 248	131 569	3 093	34 210
16	9	УКРІНБАНК	276 541	21 993	18 281	22 914	156 929	49 054	7 370
17	10	ГРАДОБАНК	273 400	105	116	21 988	132 303	3 391	115 496
18	11	“КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА”	240 142	30 566	34 389	14 329	144 555	4 741	11 561
19	12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	234 062	12 009	86 103	101 212	27 485	5 650	1 604
20	13	УКРСИББАНК	227 227	16 780	51 225	14 284	128 556	5 705	10 676
21	14	“КРЕДИТ-ДНІПРО”	209 172	14 606	128 529	4 532	47 849	2 632	11 024
22	15	ВАБАНК	199 474	11 373	50 084	10 194	88 200	10 562	29 062
23	16	МТ-БАНК	194 325	22 396	57 040	11 144	90 330	4 614	8 801
24	17	ПРАВЕКСБАНК	181 516	31 551	27 798	6 660	89 131	17 413	8 964
25	18	ІНКОМБАНК-УКРАЇНА	158 836	12 464	26 903	2 997	111 234	1 987	3 252
26	19	АВТОАЗБАНК	142 929	22 314	73 112	10 883	26 287	6 385	3 947
27	20	“КИЇВ”	127 833	5 281	15 290	11 567	75 022	8 360	12 312
28	21	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	124 556	14 150	57 277	17 219	29 847	3 356	2 707
29	22	УКРГАЗПРОМБАНК	122 292	2 302	82 709	8 336	20 431	1 855	6 658
30	23	ДОНБІРЖБАНК	121 780	15 615	47 764	27 089	22 329	1 018	7 966
31	24	ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	116 388	13 403	17 364	3 434	44 465	7 388	30 334
32	25	РЕАЛ-БАНК	112 688	5 320	89 160	1 226	12 367	2 819	1 795
33	26	ДОНМІСЬКБАНК	112 532	11 377	57 179	1 802	41 013	945	216
34	27	ЮГТОКОБАНК	112 009	6 695	20 694	5 394	58 477	7 758	12 991
35	28	“СОСЬТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА”	108 979	11 126	22 022	40 718	24 021	2 973	8 120
36	29	МЕГАБАНК	107 462	20 992	56 754	3 757	17 483	5 217	3 259
37	30	СІТІБАНК (УКРАЇНА)	103 275	66 752	28 676			5 493	2 354
Усього по групі			6 837 181	511 897	1 708 483	485 165	2 937 556	334 591	859 489

¹ Дані подано щодо банків, які надають НБУ статистичну звітність.² Назви банків подано за орфографією записів у Книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ.³ Сумарні активи — чисті активи, тобто сума активів, зменшена на суму контрактів. Інші показники обчислено за сучасною вартістю, тобто з урахуванням нарахованих доходів та витрат. Рахунки міжфілійних оборотів згорнуті.

Група III. Середні банки (активи > 10 млн. грн.)

38	1	"МЕТАЛУРГ"	99 208	13 928	16 181	3 295	56 158	5 762	3 884
39	2	"МІРІЯ"	98 490	15 376	16 955	3 984	47 630	3 489	11 056
40	3	ЕНЕРГОБАНК	93 748	8 982	9 763	6 017	54 576	8 265	6 144
41	4	"ЗЕВС"	93 507	6 468	4 135	5 117	54 745	13 242	9 801
42	5	"КИЇВ-ПРИВАТ"	90 076	9 328	55 356	1 841	21 168	978	1 405
43	6	"АЖІО"	87 093	16 064	31 194	4 007	19 253	13 102	3 473
44	7	ОЛБАНК	83 178	10 344	44 704	4 152	17 251	4 055	2 672
45	8	ІНДУСТРІАЛБАНК	68 913	8 253	46 585	5 165	5 118	818	2 975
46	9	"ПІВДЕННИЙ"	65 735	10 282	13 988	5 194	22 588	5 578	8 106
47	10	УКРГАЗБАНК	63 522	26 996	2 145	578	25 186	1 614	7 003
48	11	ЕКСПОБАНК	62 568	8 315	6 940	4 201	29 163	10 595	3 353
49	12	"АЛЛОЖ"	62 399	2 779	4 035	9 590	44 258	1 262	475
50	13	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	61 263	2 399	6 194	12 383	9 699	18 340	12 246
51	14	"ГРАНТ"	60 649	9 960	7 878	6 823	29 646	5 256	1 085
52	15	"ФОРУМ"	58 552	4 080	5 747	808	42 177	4 820	920
53	16	"НОВИЙ"	58 383	6 480	12 749	5 154	28 157	3 603	2 239
54	17	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	57 524	1 398	17 907	10 695	24 893	2 207	424
55	18	"ЕЛІТА"	56 318	3 031	22 384	1 235	21 022	6 538	2 108
56	19	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	55 157	5 302	29 353	1 884	10 856	6 564	1 197
57	20	ІНТЕРБАНК	53 934	4 773	19 830	18 312	8 788	1 620	611
58	21	"ХРЕЩАТИК"	53 019	17 505	1 251	7 261	21 175	4 606	1 221
59	22	"БАНКІРСЬКИЙ ДІМ"	51 731	40	16 424	2 932	6 460	5 899	19 978
60	23	"ЕТАЛОН"	50 535	3 997	9 057	2 205	21 543	3 643	10 090
61	24	ЕЛЕКТРОБАНК	50 511	3 164	12 065	3 252	16 172	15 110	749
62	25	"АРКАДА"	48 976	18 056	13	3 914	23 441	2 030	1 523
63	26	"КРЕДИТАНШТАЛЬТ УКРАЇНА"	48 890	2 050	40 147	2 098	9	3 348	1 238
64	27	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	47 500	39 532	4 995	218	19 457	1 397	1 358
65	28	"КИЇВСЬКА РУСЬ"	46 210	5 533	15 795	2 503	19 457	775	2 146
66	29	"МЕРКУРІЙ"	45 268	17 941	8 935	869	13 519	3 840	164
67	30	УМБ	44 698	8	4 484	8 869	82	22 431	8 823
68	31	ІМЕКСБАНК	43 810	3 312	15 511	503	23 543	497	444
69	32	"ЮНЕКС"	43 374	221	11 236	5	7 152	4 619	20 141
70	33	РОСТОК БАНК	42 448	3 318	4 884	236	31 033	1 795	1 181
71	34	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	42 279	8 575	18 122		11 411	3 848	322
72	35	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД	42 070	1 066	18 859	10 356	3 304	7 467	1 019
73	36	УКРНАФТОГАЗБАНК	41 487	3 952	6 009	7 179	18 753	4 516	1 078
74	37	ПІВДЕНКОМБАНК	37 963	3 538	5 352	2 347	22 065	2 989	1 674
75	38	ПОЛІКОМБАНК	35 258	4 784	10 382	2 183	16 086	627	1 196
76	39	ТРАНСБАНК	34 888	5 116	13 779	1 005	13 119	1 575	293
77	40	ПОЛТАВА-БАНК	33 490	5 292	2 579	3 313	12 168	2 301	7 838
78	41	ЛЕГБАНК	33 482	4 245	4 115	3 242	17 132	3 115	1 633
79	42	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	32 218	4 527	8 180	3 269	15 367	619	255
80	43	ЕКСПРЕС БАНК	31 484	9 325	7 109	132	12 988	774	1 156
81	44	"ГЕОСАНТІС"	31 114	4 584	276	618	23 932	1 012	692
82	45	ЗАХІДІНКОМБАНК	30 940	6 598	4 787	1 088	17 495	439	533
83	46	"ІНТЕГРАЛ"	30 125	2 058	4 454	5 561	10 417	1 949	5 686
84	47	АВІАТЕКБАНК	29 965	767	8 510	673	12 333	7 158	524

85	48	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	29 903	2 414	2 314	819	11 243	12 832	282
86	49	"СИНТЕЗ"	26 985	3 977	11 582	184	10 258	765	218
87	50	ДОНВУГЛЕКОМБАНК	26 819	335	778	445	23 906	1 099	256
88	51	ІКАР-БАНК	25 608	3 026	3 046	2 857	11 881	2 761	2 037
89	52	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	25 576	2 025	9 479	3 425	10 276	285	86
90	53	РАДАБАНК	24 365	3 813	6 446	4 833	8 320	780	173
91	54	"КАПІТАЛ"	24 273	8 649	5 400	1 913	6 832	493	986
92	55	"ДЕМАРК"	23 887	1 761	4 431	625	15 295	1 425	349
93	56	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	23 842	1 309	2 271	1 983	12 010	2 828	3 441
94	57	"ПРИКАРПАТТЯ"	23 312	2 058	1 636	963	13 979	4 296	379
95	58	КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	23 069	6 089	4 037	2 695	8 145	907	1 197
96	59	"КНЯЖИЙ"	22 176	36	74	1 804	5 728	4 411	10 122
97	60	РЕГІОН-БАНК	22 163	3 436	6 486	641	9 522	1 297	781
98	61	"УКООПСІЛКА"	21 581	2 930	1 245	1 029	15 216	559	601
99	62	"ПОРТО-ФРАНКО"	21 092	2 704	2 837	1 555	9 857	1 069	3 069
100	63	ЧЕРНІГІВБАНК	21 070	650	15 184	3 296	434	1 308	197
101	64	АВТОКРАЗБАНК	21 009	1 606	2 210	3 664	10 963	1 989	577
102	65	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	20 523	1 240	10 964	95		2 311	5 913
103	66	СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	20 147	3 242	7 973	1 195	4 208	3 035	493
104	67	"СТАРОКИЇВСЬКИЙ"	19 870	2 379	7 285	1 292	7 572	576	766
105	68	"ТАВРІЯ"	19 761	1 803	830	4 808	4 662	2 180	5 478
106	69	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	19 511	1 608	638	1 136	15 329	394	405
107	70	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	18 828	4 051	3 022	4 614	4 480	724	1 937
108	71	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	18 370	2 887	5 232	3 399	3 135	1 086	2 632
109	72	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	17 013	1 639	1 562	235	10 840	2 173	564
110	73	ЗАХІДУДГАЗБАНК	16 929	2 510	3 767	1 162	7 610	1 602	278
111	74	"АВТОРИТЕТ"	16 707	576	6 305	4 914	1 731	1 434	1 746
112	75	"ГАРАНТ"	16 391	2 386	7 903	818	4 433	268	583
113	76	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	16 253	1 239	5 173	575	7 051	1 626	589
114	77	ПРОМЕКОНОМБАНК	15 655	1 340	5 755	128	7 729	664	39
115	78	ДЕМОСБАНК	15 515	2 480	3 577	187	4 666	248	4 357
116	79	КИЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	15 368	704	1 177	188	1 884	9 710	1 705
117	80	"ФЕБ"	15 322	2 066	2 766	906	8 591	700	293
118	81	ІНВЕСТБАНК	14 954	1 371	2 518	669	9 252	655	489
119	82	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	14 880	5 840	308	1 145	5 666	1 538	383
120	83	КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	14 806	2 389	5 245		4 654	1 416	1 102
121	84	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	14 494	2 128	4 202	3	7 638	267	256
122	85	"ПОЛІССЯ"	14 293	568	2 399	202	3 559	1 398	6 168
123	86	"ЛЕВАДА"	14 188	6 102	4 900	68	2 494	373	251
124	87	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	13 486	1 267	950	3 225	7 340	242	462
125	88	"ЛЬВІВ"	13 114	774	892	543	4 272	6 391	243
126	89	"СИНДИКАТ"	13 065	1 917	1 328	2 758	4 414	557	2 092
127	90	"БАЗИС"	12 688	3 682		1 373	859	2 795	3 980
128	91	"МОРСЬКИЙ"	12 554	898	1 649	688	8 361	808	150
129	92	НЕВІКОН-БАНК	12 487	880	116	4 413	1 864	2 601	2 614
130	93	КООПІНВЕСТБАНК	12 444	591	1 592	147	8 145	1 275	694

131	94	"ЕРА"	12 419	674	3 628	3 492	3 941	308	375
132	95	"КАРПАТИ"	12 014	593	1 272	415	9 246	222	264
133	96	"СЛОБОЖАНЩИНА"	11 668	2 054	1 880	180	5 806	1 566	183
134	97	"ТК КРЕДИТ"	11 641	2 100	3 692	62	4 589	352	846
135	98	"СЛАВУТИЧ"	11 534	1 855	1 890	1 106	3 682	344	2 657
136	99	"АНДРІЇВСЬКИЙ"	11 351	3 446	48	15	6 278	961	603
137	100	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	11 349	2 517	4 972	3 615	228	17	17
138	101	"ДНІСТЕР"	11 164	559	1 389	130	7 334	1 341	412
139	102	ФІНБАНК	10 804	2 619	952	363	6 045	296	530
140	103	ТЕХНОБАНК	10 722	671	4 509	253	3 349	665	1 273
141	104	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	10 645	851	383	1 073	4 404	3 052	882
142	105	ОДЕСА-БАНК	10 317	1 460	1 619	337	5 619	378	904
143	106	"ЄВРОЦЕНТР"	10 082	500	357	185	8 094	669	277
Усього по групі			3 545 999	480 916	837 407	267 493	1 380 791	324 621	254 773
Група IV. Малі банки (активи < 10 млн. грн.)									
144	1	ЗАХІДІНВЕСТБАНК	9 772	205	0	3 432	4 405	223	1 507
145	2	ТАВРИДА-БАНК	9 726	2 324	624	1 971	2 610	1 856	341
146	3	"ТАВРІКА"	9 551	848	5 366	1 753	577	421	585
147	4	АКСІ-БАНК	8 819	1 480	76	696	5 403	823	341
148	5	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	8 565	540	1 420	2	1 784	490	4 328
149	6	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	8 437	1 470	81	101	5 811	587	387
150	7	УКРКОМУНБАНК	8 387	2 137	1 065	914	1 810	1 770	691
151	8	"ПОДІЛЛЯ"	7 947	126	15	118	7 187	410	91
152	9	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК	7 808	729	85	1 950	4 599	411	33
153	10	"ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ"	7 480	13	17	1 287	2 373	1 291	2 498
154	11	"АЛЬЯНС"	7 290	905	1 855	8	3 679	266	578
155	12	"БУКОВИНА"	7 287	1 502	1 350	678	3 354	378	25
156	13	ІНТЕРКОНТБАНК	7 103	81	179	754	4 508	1 098	484
157	14	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	6 962	1 671	105	1 858	1 013	335	1 980
158	15	"СТОЛИЧНИЙ"	6 952	451	1 536	1 544	2 827	270	324
159	16	"ПРИВАТ-ЕКСЕЛЬ"	6 766	1 808	764	300	2 399	1 171	323
160	17	"АНТАРЕС"	6 507	213	313	559	2 505	366	2 551
161	18	"КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ"	6 488	603	550	133	1 900	1 049	2 254
162	19	"ВІТЧИЗНА"	6 307	368	623	838	1 339	163	2 977
163	20	"ДІАМАНТ"	6 084	166			5 636	282	0
164	21	КОНКОРДІЯ-БАНК	5 826	1 088	3 057	98	460	655	488
165	22	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	5 056	399	600	457	3 236	355	9
166	23	КОРАЛ-БАНК	4 990	859		100	3 812	130	89
167	24	"ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТ"	4 671	71	23	101	3 168	1 248	61
168	25	АЗОВ-БАНК	4 256	18			4 091	43	103
169	26	"КЛАСИК"	4 178	30	17	1 186	2 687	123	135
170	27	"АРКАДІЯ"	3 177	66	540	9	2 457	63	41
171	28	"АМАСКО"	3 150	21			3 077	17	36
172	29	Кримська МВБ	2 592	8	466	51		1 415	651
173	30	"АБСОЛЮТ"	2 491	139	34	2	1 649	381	287
Усього по групі			194 625	20 319	20 762	20 899	90 358	18 089	24 197
Усього по банківській системі			21 978 694	2 286 474	4 015 418	1 555 013	9 964 146	2 222 236	1 935 406

Структура пасивів комерційних банків України за I квартал 1999 року

Тис. грн.

№ п/п	№ по групі	Назва банку	Сумарні пасиви	Заборгованість перед бюджетними установами та НБУ	Заборгованість перед банками	Заборгованість перед клієнтами	Цінні папери власного боргу	Інші пасиви	Капітал
Група I. Найбільші банки									
1	1	ПРОМІНВЕСТБАНК	2 457 260	200 095	28 076	1 446 047	35 171	89 946	651 685
2	2	ПРИВАТБАНК	1 938 541	61 812	367 066	909 305	82 716	278 374	268 668
3	3	"УКРАЇНА"	1 881 134	492 423	230 646	663 492	25	122 930	370 246
4	4	УКРЕКСІМБАНК	1 463 816	36 789	587 698	542 064		65 799	232 572
5	5	УКРСОЦБАНК	1 273 402	237 059	27 995	603 359		40 504	357 604
6	6	ОЩАДБАНК	1 199 510	96 476	16 062	868 932		59 124	158 914
7	7	"АВАЛЬ"	1 187 225	214 018	25 479	721 481	37 996	51 698	131 406
Усього по групі			11 400 889	1 338 672	1 283 021	5 754 681	155 907	708 375	2 171 095
Група II. Великі банки (активи > 100 млн. грн.)									
8	1	КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	651 691		599 950	913		28 441	22 388
9	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	565 783	65	87 189	260 553		68 529	149 678
10	3	БРОКБІЗНЕСБАНК	414 819	19 626	94 167	123 540		128 087	51 598
11	4	"СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	384 726		110 730	71 655	516	43 804	158 243
12	5	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	328 960	49 205	102 954	82 197		66 149	28 686
13	6	"НАДРА"	318 792	36 853	88 625	89 748	36 143	21 384	46 293
14	7	"ІНКО"	284 191	10 000	19 341	1 103	257	310 815	-57 325
15	8	"УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	280 801	24 344	108 727	91 409	126	24 639	31 651
16	9	УКРІНБАНК	276 541	225	60 980	123 481		28 982	67 863
17	10	ГРАДОБАНК	273 400	27 279	2 745	8 282	10	226 265	46 317
18	11	"КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА"	240 142		68 245	135 670		7 033	29 416
19	12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	234 062		128 272	63 106		13 521	29 166
20	13	УКРСИББАНК	227 227	2 935	6 886	74 253	1 640	20 203	122 210
21	14	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	209 172		107 434	34 151	19 059	13 583	35 172
22	15	ВАБАНК	199 474	58 140	33 555	55 141	2 633	6 307	47 478
23	16	МТ-БАНК	194 325	9	1 379	101 327		51 274	40 497
24	17	ПРАВЕКСБАНК	181 516	2 611	680	131 842	105	7 072	39 598
25	18	ІНКОМБАНК-УКРАЇНА	158 836		67 505	41 248	1 106	9 557	39 630
26	19	АВТОЗАБАНК	142 929		2 390	118 843		1 030	20 755
27	20	"КІЇВ"	127 833	5 797	16 307	65 627		8 022	32 208
28	21	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	124 556	2 731	748	40 362		57 515	23 319
29	22	УКРГАЗПРОМБАНК	122 292		9 205	45 049		37 298	30 740
30	23	ДОНБІРЖБАНК	121 780		48 349	47 504		2 565	23 458
31	24	ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	116 388	10 927	24 450	56 203		13 891	10 991
32	25	РЕАЛ-БАНК	112 688		79 041	15 704		2 131	15 899
33	26	ДОМІСЬКБАНК	112 532	991	53 101	11 136		3 272	44 165
34	27	ЮГТОКОБАНК	112 009	23 195	630	55 083		15 649	17 576
35	28	"СОСЬТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	108 979		17 180	52 339		7 754	31 707
36	29	МЕГАБАНК	107 462	4 011		75 875		8 473	19 210
37	30	СІТІБАНК	103 275		8 772	9 142		982	84 379
Усього по групі			6 837 181	278 942	1 949 537	2 082 484	61 593	1 234 228	1 282 965

Група III. Середні банки (активи > 10 млн. грн.)

38	1	"МЕТАЛУРГ"	99 208	21	32 776		9 582	56 945
39	2	"МРІЯ"	98 490	3 593	67 923	261	9 981	16 830
40	3	ЕНЕРГОБАНК	93 748	3 150	64 420	407	4 471	21 276
41	4	"ЗЕВС"	93 507	11 828	28 664	2 950	19 980	28 322
42	5	"КІЇВ-ПРИВАТ"	90 076	49 292	22 719		2 264	13 569
43	6	"АЖІО"	87 093	4 171	37 422		4 313	35 363
44	7	ОЛБАНК	83 178	400	62 286		1 652	18 887
45	8	ІНДУСТРІАЛБАНК	68 913	35 887	17 578		1 812	13 742
46	9	"ПІВДЕННИЙ"	65 735	11 527	29 404	737	12 835	11 356
47	10	УКРГАЗБАНК	63 522	18 846	27 524		7 943	9 281
48	11	ЕКОПОБАНК	62 568	3 119	33 117	1 588	7 109	17 669
49	12	"АЛЛОЖ"	62 399	7 459	11 961		23 100	19 879
50	13	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	61 263	4 702	25 520		9 901	21 214
51	14	"ГРАНТ"	60 649	1 514	41 431		1 019	16 722
52	15	"ФОРУМ"	58 552	4 942	21 404	2	1 325	25 318
53	16	"НОВИЙ"	58 383	4 502	26 520		19 375	7 995
54	17	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	57 524	8 701	27 673		4 504	16 773
55	18	"ЕЛІТА"	56 318	1 971	36 370		1 869	16 209
56	19	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	55 157	9 559	31 761		2 893	11 009
57	20	ІНТЕРБАНК	53 934	23 017	16 964	628	1 519	11 796
58	21	"ХРЕЩАТИК"	53 019	32 108	5 452		895	22 968
59	22	"БАНКІРСЬКИЙ ДІМ"	51 731	11 715	21 702	1 795	4 626	11 893
60	23	"ЕТАЛОН"	50 535	5 496	30 512		1 622	12 990
61	24	ЕЛЕКТРОНБАНК	50 511	4 094	20 164		677	25 660
62	25	"АРКАДА"	48 976		35 781		1 938	11 283
63	26	"КРЕДИТАНШТАЛТ УКРАЇНА"	48 890	2 349	17 980		521	28 040
64	27	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	47 500		3 124		881	43 495
65	28	"КІЇВСЬКА РУСЬ"	46 210	10 875	13 465	2 101	5 247	7 227
66	29	"МЕРКУРІЙ"	45 268		31 715		186	13 450
67	30	УМВБ	44 698	1 049			3 330	40 319
68	31	ІМЕКСБАНК	43 810	22 739	9 486		632	14 877
69	32	"ЮНЕКС"	43 374		15 846		18 880	8 641
70	33	РОСТОК БАНК	42 448	2 384	26 825		668	10 219
71	34	"РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА"	42 279	733	11 619		6 242	23 901
72	35	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД	42 070	3 585	2 256		1 680	34 776
73	36	УКРНАФТОГАЗБАНК	41 487	1 644	10 256	386	2 153	27 084
74	37	ПІВДЕНКОМБАНК	37 963	4 303	15 527	343	1 696	16 215
75	38	ПОЛКОМБАНК	35 258	2 500	18 514		3 950	10 315
76	39	ТРАНСБАНК	34 888	3 971	9 985	106	698	19 994
77	40	ПОЛТАВА-БАНК	33 490	1 860	19 019	255	3 308	8 177
78	41	ЛЕГБАНК	33 482	1 307	20 488	1 586	3 830	6 302
79	42	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	32 218	8 698	8 839	2 419	2 172	13 093
80	43	ЕКОПРЕС БАНК	31 484		16 657		5 197	9 701
81	44	"ГЕОСАНТРС"	31 114	6 856	10 153		1 883	7 545
82	45	ЗАХІДІНКОМБАНК	30 940	1 968	17 883		812	9 856
83	46	"ІНТЕГРАЛ"	30 125	6 755	7 559		5 558	10 257

84	47	АВІАТЕКБАНК	29 965		7 712	8 249		1 418	13 514
85	48	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	29 903		1 675	10 737		101	17 456
86	49	"СИНТЕЗ"	26 985		16 717	3 570	48	551	6 147
87	50	ДОНВУГЛЕКОМБАНК	26 819	17 584	5 403	6 987	0	1 550	-4 706
88	51	ІКАР-БАНК	25 608		2 031	13 499	145	1 560	8 449
89	52	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	25 576		6 208	7 979		1 982	9 496
90	53	РАДАБАНК	24 365	281	3 445	13 510	63	548	6 574
91	54	КАПІТАЛ	24 273			14 578		3 271	7 711
92	55	"ДЕМАРК"	23 887	154	4 044	8 798		329	10 644
93	56	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	23 842	2 799	920	11 443		784	7 954
94	57	"ПРИКАРПАТТЯ"	23 312	10		12 421	13	406	10 548
95	58	КІЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	23 069		2 900	10 149		2 754	7 333
96	59	"КНЯЖИЙ"	22 176	2	1 327	8 115	108	9 249	3 375
97	60	РЕПОН-БАНК	22 163	115		10 557		1 039	10 452
98	61	"УКООПСПІЛКА"	21 581	0	1	13 817		98	7 715
99	62	"ПОРТО-ФРАНКО"	21 092	125		10 801		2 419	7 816
100	63	ЧЕРНІГІВБАНК	21 070		3 933	6 905	326	92	9 840
101	64	АВТОКРАЗБАНК	21 009		1 783	9 745		2 271	7 270
102	65	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	20 523	1 468	10 005			3 280	5 770
103	66	СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	20 147		465	10 829		975	7 877
104	67	"СТАРОКІЇВСЬКИЙ"	19 870	887	1	13 426		344	5 764
105	68	"ТАВРІЯ"	19 761	46	300	6 503	581	1 390	12 445
106	69	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	19 511	437		8 789	23	186	15 181
107	70	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	18 828	219	575	7 854		138	10 124
108	71	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	18 370	1 292		2 083	918	2 160	11 955
109	72	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	17 013		0	5 740		4 290	7 044
110	73	ЗАХІДБУДГАЗБАНК	16 929			8 207		260	10 549
111	74	"АВТОРИТЕТ"	16 707		624	5 017		932	10 208
112	75	"ГАРАНТ"	16 391		2 528	4 345		807	8 780
113	76	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	16 253		2 628	5 477		105	8 044
114	77	ПРОМЕКОНОМБАНК	15 655		2 364	4 478		2 227	6 654
115	78	ДЕМОСБАНК	15 515		501	5 777		5 078	4 199
116	79	КІЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	15 368		2	5 024		1 917	8 425
117	80	"ФЕБ"	15 322		1 182	4 665		380	9 170
118	81	ІНВЕСТБАНК	14 954			5 593		1 162	8 242
119	82	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	14 880		1 500	2 413		732	10 316
120	83	КІЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	14 806			2 089		129	12 588
121	84	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	14 494			3 642		1 825	9 098
122	85	"ПОЛІССЯ"	14 293		15	3 411		7 454	3 412
123	86	"ЛЕВАДА"	14 188			613		10 621	2 982
124	87	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	13 486		400	3 732		337	12 309
125	88	"ЛЬВІВ"	13 114	0	600	2 989		109	9 458
126	89	"СИНДИКАТ"	13 065		3 645	3 545		718	5 157
127	90	"БАЗИС"	12 688			3 075		896	11 345
128	91	"МОРСЬКИЙ"	12 554		17	3 080		76	9 462
129	92	НЕВІКОН-БАНК	12 487	18	470	1 561		329	10 109
130	93	КООПІНВЕСТБАНК	12 444	983	957	4 076		490	5 940

131	94	"ЕРА"	12 419	1 202	7 945	5 756	2 496	-4 980
132	95	"КАРПАТИ"	12 014		850	2 531	105	8 610
133	96	"СЛОБОЖАНЩИНА"	11 668	2 854		2 488	1 236	7 663
134	97	"ТК КРЕДИТ"	11 641			6 462	2 302	2 878
135	98	"СЛАВУТИЧ"	11 534			3 666	220	7 694
136	99	"АНДРІВСЬКИЙ"	11 351			3 299	128	7 992
137	100	"СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ"	11 349			5 103	151	6 601
138	101	"ДНІСТЕР"	11 164		1 388	2 540	165	7 071
139	102	ФІНБАНК	10 804			4 341	408	6 100
140	103	ТЕХНОБАНК	10 722		541	2 212	1 808	6 161
141	104	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	10 645		0	2 837	526	7 306
142	105	ОДЕСА-БАНК	10 317		540	3 834	364	5 614
143	106	"ЄВРОЦЕНТР"	10 082		250	3 362	1 171	5 349
Усього по групі			3 545 999	95 068	4 11 484	1 432 566	317 576	1 312 689
Група IV. Малі банки (активи < 10 млн. грн.)								
144	1	ЗАХІДІНВЕСТБАНК	9 772			3 684	301	6 301
145	2	ТАВРИДА-БАНК	9 726	154		1 769	1 418	6 260
146	3	"ТАВРІКА"	9 551		2 244	1 110	289	8 848
147	4	АКОІ-БАНК	8 819		2 000	1 271	1 058	4 490
148	5	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	8 565		128	2 562	4 252	1 624
149	6	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК						
150	7	УКРКОМУНБАНК	8 437			2 966	1 176	4 294
151	8	"ПОДІЛЛЯ"	8 387	1 504		2 390	154	4 380
152	9	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК	7 947	3	235	3 807	260	4 603
153	10	ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ	7 808			909	41	6 908
154	11	"АЛЬЯНС"	7 480		185	2 148	1 556	4 915
155	12	"БУКОВИНА"	7 290			1 738	670	4 978
156	13	ІНТЕРКОНТБАНК	7 287			538	1 247	8 052
157	14	ІНВЕСТ-КРИВЕАС БАНК	7 103	1	444	1 868	180	3 292
158	15	"СТОЛИЧНИЙ"	6 962			388	1 573	5 440
159	16	"ПРИВАТ-ЕКСЕЛЬ"	6 952		12	800	98	6 180
160	17	"АНТАРЕС"	6 766			380	102	6 328
161	18	"КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ"	6 507		577	1 995	214	3 755
162	19	"ВІТЧИЗНА"	6 488			860	866	7 476
163	20	"ДІАМАНТ"	6 307			342	36	5 929
164	21	КОНКОРДІЯ-БАНК	6 084			228	2 614	3 241
165	22	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	5 826			461	502	4 907
166	23	КОРАЛ-БАНК	5 056			272	2 082	2 701
167	24	"ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТ"	4 990			615	88	4 337
168	25	АЗОВ-БАНК	4 671		35	3 321	227	1 088
169	26	"КЛАСИК"	4 256			1 559	90	2 606
170	27	"АРКАДІЯ"	3 178	506	293	481	429	2 469
171	28	"АМАСКО"	3 177		545	208	1	2 445
172	29	Кримська МВБ	3 150			17	107	3 026
173	30	"АБСОЛЮТ"	2 592		0		34	2 558
Усього по групі			194 625	2 181	6 698	38 978	61	2 154
Усього по банківській системі			21 978 694	1 714 862	3 650 740	9 308 710	21 674	135 587
						237 245	2 281 853	4 902 335

Матеріали підготовлено управлінням безвізного нагляду департаменту пруденційного нагляду НБУ.

**Зміни і доповнення до “Офіційного списку
комерційних банків України та переліку операцій,
на право здійснення яких комерційні банки отримали
ліцензію Національного банку України”*,
внесені за період із 1 березня по 1 травня 1999 р.**

А. Зміни і доповнення до офіційного списку комерційних банків України

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
“УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК”	ЗАТ	8 483 030	30.10.1992 р.	127	м. Київ, просп. Перемоги, 37
Акціонерний комерційний банк “КОРАЛ-БАНК”	ВАТ	4 056 180	08.10.1991 р.	19	м. Київ, вул. Стельмаха, 10-а
Акціонерний банк “АЖІО”	ВАТ	8 725 600	02.10.1991 р.	11	м. Київ, вул. Червоноармійська, 10
Акціонерний комерційний банк “СЛАВУТИЧ”	ВАТ	5 270 317	16.05.1992 р.	110	м. Київ, вул. Фрунзе, 47
Акціонерний комерційний банк “АЛЬЯНС”	ВАТ	4 600 000	10.03.1992 р.	89	м. Київ, просп. Оболонський, 26
Акціонерний банк “ВІТЧИЗНА”	ВАТ	5 750 000	18.03.1994 р.	239	м. Київ, вул. Волинська, 65
Комерційний банк “УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК”	ТОВ	4 700 000	13.01.1993 р.	142	м. Київ, просп. Червонозоряний, 51
Акціонерний комерційний банк “НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ”	ЗАТ	8 403 500	30.01.1996 р.	255	м. Київ, вул. Тургенєвська, 52/58
Державно-акціонерний спеціалізований імпортно-експортний банк України “УКРСПЕЦІМПЕКСБАНК” (колишній АБ “БАНКІРСЬКИЙ ДІМ”)	ВАТ	8 260 000	11.06.1993 р.	175	м. Київ, вул. Ярославів Вал, 36-а
“УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК”	ЗАТ	8 483 030	30.10.1992 р.	127	м. Київ, просп. Перемоги, 37
Акціонерний банк “СИНТЕЗ”	ВАТ	7 000 000	24.12.1993 р.	221	м. Київ, вул. І. Кудрі, 5
Дніпропетровська область					
Акціонерний комерційний банк “ТЕХНОБАНК”	ЗАТ	5 726 310	23.06.1994 р.	248	м. Дніпропетровськ, Набережна ім. Леніна, 29
Донецька область					
Акціонерно-комерційний банк “КАПІТАЛ”	ВАТ	7 100 000	31.10.1991 р.	65	м. Донецьк, вул. Артема, 110
Акціонерний комерційний банк “ДОНКРЕДИТІНВЕСТ”	ЗАТ	10 000 000	24.11.1993 р.	214	м. Донецьк, просп. Титова, 8-б
Запорізька область					
Акціонерний банк “ТАВРИДА-БАНК”	ВАТ	4 652 700	21.10.1991 р.	45	м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 60-б
Акціонерний комерційний банк “ІНДУСТРІАЛБАНК”	ВАТ	10 411 260	16.10.1991 р.	36	м. Запоріжжя, бул. Центральний, 27
АР Крим і м. Севастополь					
Акціонерний комерційний банк “ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ” (колишній комерційний банк “ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ”)	ВАТ	10 000 000	22.06.1992 р.	118	м. Сімферополь, вул. Більшовицька, 24
Львівська область					
Селянський комерційний банк “ДНІСТЕР”	ВАТ	6 750 000	14.10.1991 р.	27	м. Львів, вул. Переяславська, 6-а
Акціонерно-комерційний банк “ЛЬВІВ”	ЗАТ	4 400 754	14.10.1991 р.	28	м. Львів, вул. Сербська, 1
Акціонерне товариство “ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК” (АТ ЗУКБ)	ВАТ	13 696 719	31.03.1992 р.	96	м. Львів, вул. Наукова, 7-а

* “Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України” опубліковано у “Віснику НБУ”, № 4, 1999 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією реєстраційних записів.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Одеська область					
Комерційний банк "ОДЕСА-БАНК"	ТОВ	4 600 000	17.10.1991 р.	38	м. Одеса, просп. Адміральський, 33-а
Комерційний банк "КОНТАКТ БАНК"	ТОВ	22 832 510	02.02.1994 р.	238	м. Одеса, вул. Прохорівська, 45
Тернопільська область					
Акціонерний банк "ЄВРОЦЕНТР"	ВАТ	4 900 000	20.01.1994 р.	226	м. Тернопіль, вул. С.Стаднікової, 1
Харківська область					
Акціонерний комерційний регіональний банк "РЕПОН-БАНК"	ВАТ	8 100 000	28.10.1991 р.	59	м. Харків, вул. Дарвіна, 4
Акціонерно-комерційний банк "ЗОЛОТІ ВОРОТА"	ВАТ	14 000 000	18.08.1993 р.	193	м. Харків, просп. Леніна, 36
Акціонерний комерційний банк "БАЗИС"	ВАТ	7 500 000	15.04.1992 р.	103	м. Харків, вул. Сумська, 88
Акціонерний комерційний Український банк ТОВРОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	ВАТ	12 000 000	23.03.1993 р.	156	м. Харків, вул. Клочківська, 3

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України

Назва банку	Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата одержання ліцензії	Операції, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію НБУ
м. Київ і Київська область				
Акціонерний комерційний банк "ФОРУМ"	м. Київ, бул. Верховної Ради, 7	62	11.03.1999 р.	1,2,3,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,24
Акціонерний банк "АЛЛОНЖ"	м. Київ, вул. Шота Руставелі, 5	181	11.03.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30
Акціонерний комерційний банк "ТОВРОВО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК"	м. Київ, вул. Дегтярівська, 8-а	134	15.03.1999 р.	1,4,8,9,15,16,19,30
"УКРСПЕЦІМПЕКСБАНК" (колишній Акціонерний банк "БАНКІРСЬКИЙ ДІМ")	м. Київ, вул. Ярославів Вал, 36-а	136	11.03.1999 р.	1,3,4,9,11,12,15,16,19,21,26,28,30. до 01.05.1999 р. зупинено дію ліцензії на операції 5,8,10,14,17,18,20,22,23,27,29
Акціонерний комерційний банк "КРЕДИТАНШТАЛТ УКРАЇНА"	м. Київ, вул. Ярославів Вал, 14-а	185	11.03.1999 р.	4,5,8,9,10,11,12,15,17,18,19,20,21,22,23,25,26,27,28,29,30
Акціонерний комерційний банк "СІТІБАНК (УКРАЇНА)"	м. Київ, вул. Саксаганського, 115	193	11.03.1999 р.	1,4,5,8,9,12,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30
Банк "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	м. Київ, просп. Перемоги, 67	26	23.06.1998 р.	1,3,5,8,9,10,11,12,13,14,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30. Операції 4,15 обмежено протягом одного року
Акціонерний банк "НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	м. Київ, вул. Володимирська, 54	78	01.04.1999 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22
Відкрите акціонерне товариство Акціонерний банк "УКРГАЗПРОМБАНК"	м. Київ, Дніпровська Набережна, 13	24	05.04.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,13,14
Акціонерний банк "СТОЛИЧНИЙ"	м. Київ, просп. Возз'єднання, 15	114	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,12,26,28,29,30
Акціонерний КІЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	м. Київ, вул. Велика Житомирська, 24	144	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,29,30
Акціонерний комерційний банк "СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК"	м. Київ, вул. Патриса Лумумби, 21	51	13.04.1999 р.	1,3,4,8,9,10,12,15,16,19,26,30,5,11,13,14,21,27,28,29
Акціонерний банк "ПОЛІССЯ"	м. Київ, вул. Володимирська, 60	58	11.03.1999 р.	1,3,4,9,11,12,15,16,19,21,26,28,30. До 01.05.1999 р. зупинено дію ліцензії на операції 5,8,10,14,17,18,20,22,27,29
Акціонерний банк "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	м. Київ, просп. Червонозоряний, 132	171	30.04.1999 р.	1,4,5,8,11,14,15,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30. Усі операції здійснюються з урахуванням особливих умов та переліку операцій, які не дозволяється виконувати згідно з розділом 2 Положення про особливості ліцензування, регулювання та аналізу діяльності спеціалізованих розрахункових (клірингових) банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 159 від 31.03.1999 р.
Волинська область				
Комерційний банк "ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТБАНК"	м. Луцьк, вул. Коперника, 8	59	16.03.1999 р.	1,3,4,5,8,15,16,19,21,26,30
Дніпропетровська область				
Комерційний банк "ПРИВАТБАНК"	м. Дніпропетровськ, Набережна Перемоги, 50	22	11.03.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,24
Акціонерний комерційний банк "ТЕХНОБАНК"	м. Дніпропетровськ, Набережна ім. Леніна, 29	153	11.03.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,14,15,16,17,18,19,20,26,27,28,29,30

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Комерційний банк "КЛАСИК"	м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 39-а	110	11.03.1999 р.	1,4,16
Акціонерний комерційний банк "НОВИЙ"	м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 93	112	15.03.1999 р.	1,4,8,9,10,12,15,16,19,21,22,23,26,30
Акціонерний комерційний банк "ПРИЧОРНОМОР'Я"	м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 33	88	09.04.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22
Донецька область				
Акціонерний банк "ДОНВУГЛЕКОМБАНК"	м. Донецьк, вул. Артема, 63	18	12.03.1999 р.	1,4,9,12,15,16,19,30
АР Крим і м. Севастополь				
Акціонерний комерційний банк "ЯЛТАБАНК"	м. Ялта, вул. Руданського, 8			Ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ № 119 від 15.03.1999 р.
Акціонерний комерційний банк "ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ"	м. Сімферополь, вул. Більшовицька, 24	164	01.04.1999 р.	1,4,5,7,8,9,10,11,12,13,15,16,19,28,29,30,17,18,14,21,26,27
Одеська область				
Комерційний банк "КОНТАКТ БАНК"	м. Одеса, вул. Прохорівська, 45	124	23.06.1998 р.	1,4,8,9,12,15,16,17,18,19,20,21,22,30
Рівненська область				
Комерційний банк "КНЯЖИЙ"	м. Рівне, вул. Кавказька, 9-а	50	15.03.1999 р.	1,4,9,15,19,30. Операцію 8 обмежено
Харківська область				
Східно-Український енергетичний банк "МЕГАБАНК"	м. Харків, вул. Артема, 30	163	01.04.1999 р.	1,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,28,29,30,5,27
Хмельницька область				
Акціонерний банк споживчої кооперації Хмельницької області "ПОДІЛЛЯ"	м. Хмельницький, вул. Герцена, 10	64	23.06.1998 р.	1,4,9,11,12,15,16,19,30. До 01.05.1999 р. зупинено дію ліцензії на операції 8,10,13,17,18,20,21
Чернігівська область				
Акціонерний банк "ЧЕРНІГІВБАНК"	м. Чернігів, вул. Серьожникова, 6	133	01.04. 1999 р.	1,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,2
Акціонерний комерційний банк "ЗАХІДІНВЕСТБАНК"	м. Чернігів, вул. Леніна, 32			Ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ № 180 від 13.04.1999 р.

Банки, вилучені з Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ у квітні 1999 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Комерційний банк "УКРУНІВЕРСАЛБАНК"	213	17.11.1993 р.	01.04.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 474 від 01.04.1999 р.
Комерційний банк "АЛЕКС"	123	15.07.1992 р.	01.04.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 481 від 01.04.1999 р.

Матеріали підготувала провідний економіст управління реєстрації та ліцензування банків НБУ Олена Сілецька.

50-мільйонна Україна не має підручника з хірургії державною мовою.

Протягом останніх тридцяти років доктор медицини Ярослав К. Туркало (США) готує до видання

“КУРС ОПЕРАТИВНОЇ ХІРУРГІЇ”

— підручник із хірургії українською та англійською мовами, призначений для студентів, лікарів та хірургів, у якому будуть висвітлені історія хірургії, повний курс теорії та атлас хірургічної техніки.

Праця складатиметься зі 100 розділів, її обсяг становитиме близько 5 000 сторінок, або 10 томів. Це буде перша така праця в українській медичній науці в галузі хірургії.

Автор шукає людей доброї волі, відданих своїй Батьківщині, для фінансової підтримки. Прізвища всіх, хто братиме участь у виданні,

будуть подані в цій праці із висловленням щирої подяки.

Працю автор подарує в 2000-му році незалежній Україні.

Yaroslav K. Turkalo, M.D.
University Towers
100 York Street
New Haven, CT 06511
U.S.A.

**Сергій
Цокол**

Заступник директора
департаменту інформатизації —
начальник управління комп'ютерних
технологій Національного банку України.
Кандидат технічних наук

Аналіз фахівців / Проблема 2000 року і банківська сфера України

**Ігор
Новак**

Заступник начальника управління комп'ютерних
технологій — начальник відділу електронних
міжбанківських розрахунків департаменту
інформатизації Національного банку України.
Кандидат технічних наук

Проблема 2000 року пов'язана з труднощами, які можуть виникнути внаслідок неправильного функціонування програмного, технічного та програмно-апаратного забезпечення наприкінці нинішнього сторіччя та на початку нового тисячоліття або при обробці інформації, що містить зазначені дати.

Є дві основні причини виникнення можливих ускладнень.

1. Із перших днів запровадження електронних комп'ютерів програмісти використовували для запису року в полях дати лише дві цифри (YYMMDD). Навіть у 1980-х роках мало хто усвідомлював, що програми, які тоді розроблялися, працюватимуть ще й у 2000 році. На поточний момент, хоча нові програмні засоби здебільшого враховують вимоги 2000 року, продовжують працювати старі програми — сучасні від них залежать або з ними взаємодіють. Відтак багато систем зберігає дати у шестизначному форматі, із записом року лише двома, а не чотирма цифрами, внаслідок чого неможливо розрізнити сторіччя. Так, 15 лютого 1998 року буде подано у форматі YYMMDD як 980215. А от дата 15 лютого 2000 року в цьому ж форматі зберігатиметься як 000215, і за умовчанням їй приписуватиметься значення року 1900-го. Цілоком вірогідно, що залежні від дати обчислення базуватимуться на помилкових даних або викличуть збій системи. Багато обчислень або показуватимуть, що дані стосуються майже сторічної давнини, або видаватимуть негативні значення чисел. Нові файли можуть не розпізнаватися як найсвіжіші дані, а отже, поточні файли стиратимуться чи архівуватимуться як старі дані.

Технічне забезпечення також чутливе до проблеми 2000 року, бо часто оснащене засобами роботи з датами, заснованими на вищезгаданих принципах. Великі обчислювальні машини особливо вразливі: окремі їх комплектуючі можуть надійти від різних постачальників, отож, якщо навіть одна з них не відповідатиме вимогам 2000 року, це може вплинути на всю систему. Міні-комп'ютери, персональні комп'ютери, банкомати, обладнання зв'язку, навіть системи кондиціонування, опалювання й охолодження, ліфти, сейфи,

Останнім часом певне занепокоєння у світі викликає так звана "проблема 2000 року" (інколи її скорочено позначають англійською абревіатурою — Y2K). Ідеться про реальний ризик виникнення з настанням 2000 року помилок, збоїв та інших непередбачених ситуацій, пов'язаних із неадекватним сприйняттям дат у системах обробки та передачі інформації. Наслідки цієї (як дехто вважає — суто технічної) проблеми можуть позначитися на всіх сферах життя сучасного розвинутого суспільства, оснащеного комп'ютерними та телекомунікаційними засобами.

Про важливість цього питання для банківсько-фінансової галузі та шляхи його вирішення йдеться у цій публікації.

факсимільні апарати тощо — також вразливі щодо проблеми 2000 року, оскільки можуть мати приховані чутливі до дати елементи.

2. Багато програм не враховує, що наступний рік — високосний. Річ у тім, що для узгодження періоду обертання Землі навколо Сонця із періодом її обертання навколо власної осі ми користуємося досить складною системою — григоріанським календарем. Земля обертається навколо Сонця приблизно за 365 днів 5 годин 48 хвилин і 46 секунд. Згідно з юліанським календарем, запровадженим іще Юлієм Цезарем, рік тривав 365 днів, а кожний четвертий рік подовжувався на 24 години за рахунок додавання одного дня до лютого, тобто середня тривалість року становила 365 днів 6 годин. Однак щорічна похибка в 11 хвилин 14 секунд із плином часу накопичувалася і створювала незручності з визначенням релігійних свят. Тому наприкінці XVI сторіччя спеціальна комісія, створена папою римським Григорієм XIII (на честь якого нова система літочислення й отримала свою назву), провела реформу календаря. Після четверга 4 жовтня 1582 року настала п'ятни-

ця 15 жовтня, а надалі кожних 400 років слід було "вилучати" три доби, в результаті чого середня похибка становила лише 26 секунд за рік — надзвичайна точність для того часу. Відтоді вважається, що рік є високосним за умови, якщо виконується одна з двох вимог:

1) порядковий номер року ділиться на 4, але не на 100;

2) порядковий номер року ділиться на 400.

Таким чином, 1600 рік був високосним, а 1700, 1800 і 1900-й — не високосними. Люди настільки звикли, що перші роки сторіч не є високосними, що це було закладено до програм обчислення дат. Але 2000 рік згідно із зазначеними правилами є високосним, і це слід враховувати, щоб забезпечити безпомилкове функціонування систем обробки та передачі інформації.

Із перелічених причин при переході до наступного тисячоліття можуть виникнути збої у роботі обчислювальних систем і помилки в обробці даних. Це стосується операцій таких категорій:

- арифметичних (обчислення тривалості проміжку часу між двома датами; дати, засновані на початковій даті і тривалості проміжку часу; дня тижня, дня року, тижня року тощо);

- переходу (порівняння двох дат), форматування (переведення дати з одного формату в інший, добування з поля дати значень її складових);

- зберігання даних (зберігання і пошук, сортування і злиття, використання дати в ключах та індексах дискових файлів і таблиць баз даних);

- використання дати в іменах файлів, використанні у даті значень "99" і "00" або інших як особливої ознаки (кінця файла, пропущеного значення, режиму зберігання тощо).

Ці та інші помилки можуть створити проблеми для будь-яких систем обробки та передачі інформації. Звичайно, найбільшу небезпеку вони становлять для систем, які застосовуються в економіці та оборонній галузі. Жоден користувач інформаційних технологій, жодна установа, сектор, ринок, країна не захищені від негараздів, пов'язаних із проблемою 2000 року.

ЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЛЯ БАНКІВСЬКО-ФІНАНСОВОЇ ГАЛУЗІ

Банківська сфера, яка дуже залежить від комп'ютерних технологій, теж наражається на великий ризик. Фінансові установи, чий вплив на економіку та господарювання важко переоцінити, не можуть діяти, не володіючи надійною інформацією. Крім того, глобалізація фінансової та економічної діяльності, поширення у світі інформаційних і телекомунікаційних технологій, поглиблення міжнародних зв'язків спричинили до широкомасштабної взаємозалежності, що значно ускладнює ситуацію. Збій однієї із взаємопов'язаних платіжних систем може серйозно вплинути на інші ("ефект доміно") і спровокувати катастрофу світової економіки.

Можуть виникнути помилки в обчисленні відсотків, дат платежу, пенсій, грошових допомог, капіталовкладень, заборгованості (при порівнянні дат розрахунку з клієнтом можуть змінитися із заборгованості на відшкодування і навпаки), обліку, підтримці та збереженні файлів, тобто помилки, пов'язані з прикладним програмним забезпеченням:

- операційних систем (порушення роботи програм ведення файлів та оптимізації продуктивності);

- систем контролю за доступом і безпекою (логічне відключення користувачів від автоматизованих засобів, фізичне відключення від приміщень або зон підрозділів), технічного забезпечення (відмова центральних процесорів комп'ютерів, мікросхем, серверів, принтерів та інших пристроїв).

Крім того, негаразди з датами можуть позначитися на функціонуванні обслуговуючого обладнання.

Слід також враховувати можливі для банків ризики матеріальних та бізнесових втрат унаслідок проблем, що виникають із настанням 2000 року. Значна небезпека пов'язана з невиконанням вимог щодо необхідних змін і ретельного тестування систем. Операційні ризики очевидні. При збоях у функціонуванні автоматизованих систем важко впоратися навіть із простими діловими функціями, оскільки, скажімо, робота "вручну" за великих обсягів обробки або інформаційних обмінів неможлива. За будь-яких операційних негараздів негайно виникають ризики втрати хорошої репутації або правові ризики, залежно від того, як відреагують кореспонденти та клієнти. Так, на думку експертів, крім ускладнень у роботі інформаційних систем, банкам серйозно загрожує масове вилучення вкладів панічно настроєними вкладниками в міру наближення критичної дати — наступного року. Якщо ж проблему вдасться завчасно вирішити, довіра клієнтів до фінансових установ зростатиме, стабільність цієї сфери підвищуватиметься.

Якщо "похибка тисячоліття" торкнеться великих банків, системні наслідки можуть бути значними. За оцінками експертів, коли

проблеми в галузі стануть широкомасштабними, лише правові витрати оцінюватимуться сотнями мільярдів доларів. Це свідчить про рівень стратегічного ризику як окремого банку, так і галузі в цілому.

Питання, довкола якого точаться сьогоднішні дискусії, не є суто внутрібанківським. Кредитно-фінансові установи безліччю автоматизованих зв'язків з'єднані з кореспондентами та клієнтами. Для великих банків, які працюють із кількома валютами і надають широкий діапазон послуг у багатьох країнах світу, дуже актуальною є правильна взаємодія численних, пов'язаних між собою програмних засобів. Усі ці взаємозв'язки слід вчасно розглянути та протестувати. Готуючись до 2000 року, велику увагу належить приділити придбаним технічним і програмним продуктам та послугам. Оскільки банки здебільшого довіряють обслуговування програмно-технічних засобів третім сторонам, необхідно координувати співпрацю з постачальниками та виробниками. У багатьох випадках може

Найбільшою шкоди "похибка тисячоліття" може завдати системам, які застосовуються в економіці та оборонній галузі. Втім, навіть оснащення будівель, таке, скажімо, як ліфти й системи кондиціонування, може зазнати негативного впливу внаслідок збою в роботі комп'ютерних засобів

виникнути потреба в інвентаризації придбаних компонентів, поліпшенні або навіть заміні обладнання і програмного забезпечення. Слід також перевірити готовність постачальників телекомунікаційного оснащення протистояти "похибці тисячоліття".

Глобальне розв'язання проблеми 2000 року ускладнюється специфікою ринків у різних країнах світу. Так, із запровадженням євро значно зріс конкурентний попит на обмежені технічні ресурси для установ, які діють на західноєвропейському ринку. Нові або вдосконалені системи обслуговування фінансових операцій запроваджуються також на інших ринках. У деяких країнах надають перевагу не роботі фінансового сектора, а іншим стратегічним або діловим сферам, куди й спрямовують технічні ресурси. Навіть у самому фінансовому секторі існують певні пріоритети щодо банків, фірм і страхових компаній.

Банківська система України внаслідок певної специфіки її розвитку і функціонування, а також загального становища у державі є особливо чутливою до можливих ускладнень, пов'язаних із проблемою 2000 року. Вона є однією з найбільш комп'ютеризованих і відзначається високим рівнем застосування інформаційних технологій. Насамперед слід відзначити важливу роль системи електронних міжбанківських платежів (СЕП) НБУ, яка обслуговує всі кредитно-фінансові установи

нашої країни. Від її надійної роботи значною мірою залежить взаємодія суб'єктів банківської сфери, діяльність платіжної системи, фінансова стабільність держави. На СЕП також можуть негативно вплинути нестандартні або надзвичайні ситуації, зумовлені переходом до 2000 року, оскільки в ній широко застосовуються відсортовані діапазони дат, багато підсистем працює в режимі реального часу, а отже, неможливо виявити і виправити помилки на проміжних етапах.

Комерційні банки, які не підготували свої внутрішні автоматизовані системи до роботи на рубежі тисячоліть, безперечно, також наражаються на ризики, адже, маючи високий рівень комп'ютеризації, вони можуть належно виконувати свої функції лише за умови нормальної роботи цих систем. Оскільки між банками існує взаємодія, підвищується ризик виникнення "ефекту доміно", що може призвести до глобального порушення діяльності кредитно-фінансової сфери держави.

Широкі верстви населення теж можуть відчувати негативний вплив комп'ютерної кризи у фінансовій сфері. Адже нині вводиться в дію Національна система масових електронних платежів, усе ширше застосовуються розрахунки з фізичними особами, різноманітні виплати із застосуванням електронних засобів, використовуються платіжні картки для придбання товарів та послуг.

Кризові явища, які останнім часом спостерігаються у соціально-економічній сфері нашої держави, можуть ще більше загострити ситуацію, ускладнивши підготовку програмного, технічного та програмно-апаратного забезпечення до нормального функціонування у третьому тисячолітті.

Утім, є фактори, які відіграють позитивну роль у справі вирішення цієї проблеми в нашій країні. Оскільки інформаційні технології запроваджено у банківсько-фінансовій сфері України порівняно недавно, вона має новітнє програмне забезпечення. Старі мови програмування, чутливі до ускладнень (наприклад, КОБОЛ), у ній не використовуються. Досить рідко зустрічаються системи, розраховані на використання великих комп'ютерів. Технічну платформу українських банківських інформаційних систем переважно становлять персональні комп'ютери та інше обладнання останнього десятиріччя, коли виробники вже усвідомили й врахували значення проблеми 2000 року.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Комп'ютерна криза 2000 року — одна з найсерйозніших проблем, з якими останнім часом мала справу фінансова галузь. Вона вимагає значних зусиль і значних коштів. З огляду на обмежений ресурс часу вирішувати завдання, які постають у зв'язку з проблемою 2000 року, слід невідкладно. **Всі банківські установи повинні оцінити власний стан і стан своїх кореспондентів та**

клієнтів і розробити детальний план дій, зазначивши в ньому, які ресурси зарезервовано для подолання кризи. Організації, які знехтують цією рекомендацією, наражаються на великий ризик. Зауважимо, що найвразливішими є фінансові установи, які самотужки розробляють програмні системи.

Кожна автоматизована система, яка містить обладнання із вбудованими комп'ютерними платами, є джерелом можливого ризику. Її слід перевірити і при потребі оновити. Необхідно замінити придбане технічне і програмне забезпечення, яке не задовольняє вимог 2000 року, удосконалити самостійно розроблені програмні продукти і перетворити архівні бази даних, аби гарантувати їх сумісність із новими структурами даних та програмним забезпеченням.

За приблизними оцінками, витрати на

Банківсько-фінансова сфера України — найбільш комп'ютеризована, з високим рівнем застосування інформаційних технологій — особливо чутлива до можливих ускладнень, пов'язаних із настанням 2000 року

вирішення цих проблем у загальносвітовому масштабі становитимуть близько 600 млрд. доларів. На проекти 2000 року банки виділяють 10—30% своїх бюджетних коштів, призначених для розвитку і вдосконалення їх інформаційно-технологічної бази. Зокрема, Сіті-банк у 1997—1999 роках витратить на це 600 млн. доларів, Chase Manhattan — 200—250 млн. доларів.

Звичайно, українські банки та й держава в цілому не можуть оперувати аналогічними сумами. Та, очевидно, в цьому не буде й потреби. Витрати можна суттєво знизити, обравши оптимальну стратегію і підхід до вирішення проблеми та ретельно організувавши відповідні заходи. Врахуймо також уже згадувані нами переваги (зокрема новітність) використовуваних в Україні інформаційних банківських технологій.

Різноманітні державні органи, наукові організації та бізнесові структури Європи, Америки, навіть Нової Зеландії по-різному оцінюють готовність інформаційних систем до 2000 року. Тобто існують різні підходи до розв'язання проблеми. Не вдаючись до аналізу, перелічимо лише загальні вимоги щодо належної підготовки систем до 2000 року, які в тому чи іншому вигляді фігурують у зазначених підходах.

- Інформаційні системи, призначені для використання до, під час і після 2000 календарного року, повинні працювати без помилок і збоїв, пов'язаних із датами.

- Операції з даними, пов'язаними з датами, тривалістю, днями тижня тощо, повинні давати правильні результати за всіх допустимих значень.

- Функціональні можливості, пов'язані з датою, мають бути однаковими щодо дат до,

під час і після 2000 року.

- Жодне значення для поточної дати не повинно викликати перебоїв у роботі.

- Перехід через усі значущі кордони часу (наприклад, дні, місяці, роки, сторіччя) слід виконувати правильно.

- В усіх інтерфейсах при введенні, виведенні та зберіганні даних сторіччя у будь-якій даті повинно визначатися або явно, або недвозначними алгоритмами, або за правилами логічного висновку.

- Інтерфейси не повинні допустити входу до будь-якої системи установи або виходу з неї помилкових дат і даних.

- Обчисленням і логікою програми має бути передбачено можливість роботи з формулами і значеннями дат як одного й того ж сторіччя, так і кількох сторіч.

- Ніяке обладнання або продукт не використовуватимуть конкретних значень дати для особливих позначень (наприклад, "99" для позначення "немає кінцевого значення" чи "кінець файла", або "00" для позначень "не може бути застосовано" чи "початок файла").

- 2000 рік оброблятиметься як високосний рік у всіх обчисленнях та операціях із календарем.

Для банківської сфери найбільше значення має документ, оприлюднений Базельським комітетом із банківського нагляду у вересні 1997 року під назвою "2000 рік: виклик фінансовим установам і банківським наглядовим органам". У ньому наголошується, що фінансовим установам необхідно перевірити свої програмно-технічні і телекомунікаційні засоби до настання нового тисячоліття, та пропонується стратегічний підхід до розробки, тестування і впровадження системних рішень, а також до визначення ролі центральних банків та інших наглядових органів у справі ознайомлення зацікавлених сторін із проблемою 2000 року і її усунення.

Документ складається із чотирьох частин, де, зокрема, окреслено заходи, яких необхідно вжити установам, аби вирішити це складне завдання, визначено ключові моменти, яким слід приділити увагу, подано міркування стосовно того, яку саме допомогу можуть надати банківські наглядові органи. Докладніше ці питання висвітлено у додатках до зазначеного документа.

Автори базельських рекомендацій пропонують діяти за планом, який передбачає такі етапи:

- розробка стратегічного підходу;
- вивчення проблеми;
- оцінка дій і розробка детальних планів;
- оновлення систем, прикладних програмних засобів та обладнання;

- перевірка оновлення тестуванням;
- впровадження систем, які за результатами тестування відповідають вимогам 2000 року.

Ключовими чинниками в цьому процесі є:

- сертифікація програмно-технічних за-

собів;

- взаємодія із постачальниками;
- визначення контрольних термінів виконання окремих етапів програми;

- обмеження граничних ділових ризиків;
- організаційні проблеми (наприклад, пов'язані зі злиттям і поглинанням банківських установ);

- контроль за роботою філій і зарубіжною діяльністю;

- безпека;
- управління витратами;
- моніторинг процесу підготовки до 2000 року;

- потенційні системні проблеми;
- зовнішній аудит і звітність.

У документі окреслено завдання центральних банків та інших наглядових органів. Звичайно, вони не можуть перебрати на себе турботи банківських установ, однак покликані конструктивно сприяти їм:

- допомагаючи глибоко усвідомити проблему;

- визначаючи цілі й контрольні точки для галузі;

- оцінюючи стан галузі;

- вдаючись до попереджуючих наглядових заходів.

Дуже відповідальним етапом є тестування — як внутрішнє, так і з перевіркою партнерів. Визначення всіх вузьких місць і їх розширення відповідно до вимог неможливе без ретельно розроблених тестів для комп'ютерного обладнання, системного та прикладного програмного забезпечення і засобів зв'язку. Слід розробити докладні графіки тестуван-

Технічну платформу українських банківських інформаційних систем становлять переважно персональні комп'ютери та інше обладнання останнього десятиріччя, коли виробники вже усвідомили і врахували значення проблеми 2000 року

ня, скоординувавши їх із посередниками, кореспондентами та клієнтами. Передбачається, що потоки даних (внутрішні і з третіми сторонами) ретельно тестуватимуться; водночас моделюватимуться умови початку нового тисячоліття відправником і одержувачем інформації. Тестування має виконуватися шляхом поєднання установки майбутніх дат в обчислювальних системах для перевірки готовності інфраструктури і простеження майбутніх критичних дат в інтерфейсах з іншими установами. Конфігурація тестових середовищ повинна забезпечувати споживачам гнучкий і майже безперервний доступ. Мережеві комунікаційні компоненти також тестуються і сертифікуються у спеціальному тестовому середовищі.

Навіть якщо установа перевірила або протестувала всі розроблені нею системи та програми, вона залежатиме від стану готовності постачальників (особливо телеко-

мунікацій та електроенергії), а також інфраструктури, якою користується, виконуючи свої функції. Керівництво, відповідні служби фінансових установ повинні усвідомити, що сертифікація готовності до 2000 року не гарантує очікуваної роботи продукту. Хоча постачальники зобов'язані інформувати клієнтів щодо термінів проведення оновлень і тестувань своїх продуктів, користувачі мусять випробувати ці продукти у власному середовищі, аби переконатися, що компоненти системи функціонують правильно.

Банківським установам слід подбати про тестування низки "небезпечних" дат і тих календарних періодів, при обробці значень яких можливі відхилення у роботі. До таких критичних дат і періодів, зокрема, належать:

- 31 грудня 1998 — 1 січня 1999 (остання зміна року перед 2000 роком);
- 28 лютого 1999 — 1 березня 1999 (розпізнавання 1999 року як не високосного);
- 9 квітня 1999 (99 день 1999 року);
- 1 вересня 1999 (уперше зустрічається запис хх/9/99);
- 9 вересня 1999 (9/9/99);
- 1 січня 2000 (вперше виникає ситуація, коли може з'явитися "нульовий" рік);
- 10 січня 2000 (перша дата, що вимагає семисимвольного поля дати — 2000-1-10);
- 31 січня 2000 — 1 лютого 2000 (кінець першого місяця 2000 року);
- 28 лютого 2000 — 29 лютого 2000 — 1 березня 2000 (2000 рік розпізнається як високосний);
- 31 березня 2000 — 1 квітня 2000 (кінець першого кварталу 2000 року);
- 10 жовтня 2000 (перша дата, що вимагає восьмисимвольного поля дати — 2000-10-10);
- 31 грудня 2000 — 1 січня 2001 (зміна року з 00 на 01);
- 28 лютого 2001 — 1 березня 2001 (розпізнавання високосного року для наступних після 2000-го — 2001 рік — невисокосний);
- 28 лютого 2004 — 29 лютого 2004 — 1 березня 2004 (розпізнавання високосного року після 2000 року).

ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ, СПРЯМОВАНІ НА УСУНЕННЯ ПРОБЛЕМИ 2000 РОКУ

Фіхівці НБУ регулярно беруть участь у міжнародних заходах, присвячених проблемі Y2K, консультуються з провідними зарубіжними експертами. Водночас враховано вітчизняні напрацювання, специфіку та потреби української банківської системи. Підсумком має стати зважена й ефективна стратегія, що дасть змогу оптимально розподілити наявні сили та ресурси і вжити необхідних заходів щодо усунення потенційних негативних наслідків проблеми 2000 року.

Зроблено досить багато. 19 лютого 1999 року Правлінням НБУ прийнято Постанову № 69 "Про заходи щодо вирішення "проблеми 2000 року" в банківській системі України". У ній наголошено на необхідності вжиття невідкладних заходів щодо оцінки обсягів робіт, розробки і виконання плану дій з метою усунення зазначеної проблеми. Постанова містить визначення проблеми 2000 року та рекомендації комерційним банкам стосовно її вирішення, основані на матеріалах Базельського комітету з питань банківського нагляду. Йдеться, зокрема, про створення ними відповідних робочих груп, термінову розробку плану дій, проведення інвентаризації програмного забезпечення та апаратних засобів. У постанові також визначено відповідальність комерційних банків, які не виконують або незадовільно виконують вимоги Національного банку України стосовно запобігання комп'ютерній кризі.

10 березня 1999 року Правління НБУ прийняло Постанову № 101 "Про порядок підготовки інформаційного середовища Національного банку України до 2000 року", в якій затверджено персональний склад

В Україні діє міжбанківська комісія, покликана координувати здійснювані органами виконавчої влади та НБУ заходи щодо запобігання та усунення можливих негативних наслідків проблеми 2000 року

комісії з питань запобігання та усунення можливих негативних наслідків згаданої проблеми та подано узагальнений план виконання робіт із підготовки інформаційного середовища НБУ до 2000 року. Головою комісії призначено члена Правління НБУ, директора департаменту інформатизації Анатолія Савченка. Роботи, пов'язані з підготовкою інформаційного середовища Національного банку до 2000 року, входять до плану діяльності НБУ на 1999 рік.

Відповідно до затвердженого плану вже зібрано та впорядковано відомості про використовувані НБУ системи обробки й передачі інформації. Це дало змогу отримати точну інформацію щодо походження, характеру використання, ролі та можливих сфер впливу стосовно всіх програмних продуктів, комп'ютерного, телекомунікаційного та іншого електронного обладнання, а також послуг у галузі обробки або передавання даних, що використовуються підрозділами НБУ або надаються іншим установам для співпраці.

Протягом першого кварталу серед структурних підрозділів НБУ поширено програми та методики випробовування програмних комплексів та визначено підрозділи НБУ, відповідальні за проведення тестування.

5 квітня 1999 року Правління НБУ прийняло Постанову № 166 "Про доповнення до Постанови Правління Національного банку України від 19.02.1999 р. № 69", якою за-

тверджено персональний склад міжбанківської комісії з питань комп'ютерної кризи 2000 року та положення про цю комісію, де визначено її завдання, права і порядок діяльності. До складу комісії, очолюваної заступником Голови Правління НБУ Олександром Кіреєвим, увійшли представники Національного банку, Асоціації українських банків та провідних комерційних банків країни.

Згідно із цією постановою створення міжбанківської комісії покликано координувати здійснювані органами виконавчої влади та НБУ заходи щодо запобігання й усунення можливих негативних наслідків проблеми 2000 року. Рішення цього органу є обов'язковими для всіх банківських установ.

Велику увагу Національний банк України приділяє експериментальній перевірці працездатності програмно-технічних комплексів, які забезпечують діяльність усієї банківської сфери, зокрема електронної пошти, СЕП, системи обробки статистичної інформації, депозитарію державних цінних паперів тощо. Проведено широкомасштабні (із залученням усіх банківських установ) комплексні тестування з моделюванням переходу на 2000 рік та відпрацюванням його критичних дат. У вирішенні проблеми НБУ тісно співпрацює з комерційними банками, державними органами, міжнародними організаціями.

Якщо всі заплановані заходи буде здійснено, ризик виникнення помилок, збоїв та інших негараздів, пов'язаних із проблемою 2000 року, в системах обробки та передачі інформації НБУ знизиться до мінімального.

ВИСНОВКИ

Проблема, про яку йдеться у цій публікації, є дуже серйозною для інформаційних банківських систем і потребує невідкладного вирішення. Для цього необхідно залучити значні ресурси, координувати діяльність багатьох учасників процесу, передусім центральних банків і депозитних установ. Проблема 2000 року стосується не лише інформаційних технологій — вона може позначитися на всіх сферах діяльності банків. Розв'язуючи її, автори пропонують узяти за основу п'ятиетапний процес, що передбачає вивчення проблеми, оцінювання, оновлення, перевірку і впровадження. Чітко розуміючи суть справи, установи зможуть розробити детальні власні плани, а відповідні підрозділи — якісно провести зовнішнє тестування.

Чи вдасться вітчизняній банківській системі уникнути серйозних проблем, викликаних переходом у третє тисячоліття? Відповідь на це запитання отримаємо найближчим часом. І залежатиме вона від дієвості заходів, ужитих до 2000 року як окремими банками, так і банківським співтовариством у цілому.

Погія /

Чорноморський банк торгівлі та розвитку запрошує до співпраці

6 квітня 1999 року в Національному банку України відбулося перше щорічне засідання Ради керуючих Чорноморського банку торгівлі та розвитку, на якому було офіційно оголошено про початок активної операційної діяльності установи. Це стало результатом багаторічної підготовчої роботи, проведеної урядовцями, парламентаріями, бізнесменами та фінансистами 11 країн — учасниць організації Чорноморського економічного співробітництва.

Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР) — фінансова опора країн Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС). Його засновано як регіональний багатонаціональний банк зі статутним капіталом 1 млрд. СПЗ. Штаб-квартира банку знаходиться у Салоніках (Греція). Мандат ЧБТР — сприяти економічній співпраці у Чорноморському регіоні та міжрегіональній торгівлі на користь країн — членів ЧЕС: Азербайджану, Албанії, Болгарії, Вірменії, Греції, Грузії, Молдови, Росії, Румунії, Туреччини, України.

Підготовка банку до початку операційної діяльності проходила в умовах, ускладнених кризовими явищами як у світі загалом, так і в країнах Чорноморського регіону зокрема. Міжнародні фінансові інституції виявилися неспроможними впоратися з кризами глобального масштабу, тож для регіо-

нальних установ розвитку відкрилися нові можливості та ринковий простір.

Незважаючи на те, що країни здійснення операцій досягли значних успіхів у економічній реструктуризації та зростанні, дестабілізація міжнародних ринків капіталу все ж вплинула на регіон. З огляду на це ЧБТР має відіграти роль каталізатора в процесі мобілізації фінансових ресурсів для регіону та стати надійним довгостроковим стратегічним інвестором. При цьому банку доводиться зважати на такі труднощі, як високі ризики країн та економічна нестабільність у регіоні, різниця економічних і фінансових характеристик країн-учасниць, невеликий статутний капітал ЧБТР порівняно з інвестиційними потребами регіону.

Головна мета створення банку — підтримка ініціатив приватного бізнесу (насамперед малого й середнього), ко-

Сергій
Круглик

Заступник директора
департаменту міжнародних зв'язків
Національного банку України

мерційної діяльності та міжрегіональної торгівлі. Здійснюючи свою місію щодо сприяння економічному і соціальному розвитку країн-учасниць, банк приділятиме особливу увагу проектам, спрямованим на поглиблення економічного співробітництва та поліпшення життя населення регіону. ЧБТР пропонуватиме країнам ЧЕС технічну і консультативну допомогу в розробці здорової економічної політики, засновуватиме спеціальні фонди, сприятиме інвестуванню в економічні та соціальні проекти, надаватиме гарантії та братиме участь у гарантіях і фінансових структурах державного й приватного секторів, поглиблюватиме співпрацю міжнародних фінансових установ розвитку з національними агенціями фінансів і розвитку країн-учасниць тощо. Враховуючи особливості країн-учасниць, які перебувають на різних етапах розвитку і переходу до ринкових відносин, ЧБТР надаватиме їм допомогу в проведенні структурних економічних реформ і реформ секторів економіки, сприяючи розвитку конкуренції, приватизації і підприємництва.

Для цього банк планує:

■ створити власну внутрішню структуру за кращими зразками як міжнародних фінансових установ розвитку,

Робочий момент засідання Ради керуючих ЧБТР. Зліва направо: Голова представництва ЄБРР в Україні Ярослав Кінах, Керуючий ЧБТР від України Віктор Ющенко, Президент ЧБТР Ерсой Волкан.

Прес-конференція після закінчення засідання.

так і комерційних банків. Чітка й ефективна організація забезпечить фінансову міцність банку та сприятиме зростанню його конкурентоспроможності на ринку;

■ дотримуватися такої політики, яка гарантуватиме прозорість і підзвітність банку, щоб завоювати довіру власників акцій та міжнародних фінансових кіл. Чіткі, прості і ясні правила й положення — передумова досягнення цієї мети;

■ набрати кваліфікований персонал фахівців із країн ЧЕС та визнаних міжнародних фінансових установ, приділяючи особливу увагу професійним навичкам у галузях економіки, техніки, охорони довкілля та фінансів;

■ встановити інституційні стосунки з іншими міжнародними фінансовими установами, аби полегшити проведення операцій у майбутньому та ефективніше здійснювати спільне фінансування.

Реалізація цих завдань потребує зусиль усіх країн-учасниць.

Схваливши рішення про початок операційної діяльності, Рада керуючих ЧБТР на засіданні під головуванням Керуючого від України Віктора Ющенка прийняла директиву, яка зобов'язує банк чітко дотримуватися розумних

Сплата перших 10% підписного капіталу ЧБТР країнами-учасницями				
За станом на 31.03.1999 р.				
Країни	Сплачено		Не сплачено СПЗ	Загальна сума до сплати СПЗ
	СПЗ	Долари США		
Азербайджан	10 000	13 259	1 990 000	2 000 000
Албанія	1 019 121	1 412 220	980 879	2 000 000
Болгарія	13 500 000	18 294 527	0	13 500 000
Вірменія	1 897 116	2 629 918	102 884	2 000 000
Греція	16 500 000	22 745 250	0	16 500 000
Грузія	1 951 884	2 705 878	48 115	2 000 000
Молдова	1 034 019	1 400 000	965 981	2 000 000
Росія	16 500 000	22 696 905	0	16 500 000
Румунія	13 500 000	18 435 263	0	13 500 000
Туреччина	16 500 000	22 738 650	0	16 500 000
Україна	13 500 000	18 150 000	0	13 500 000
Усього:	95 912 140	131 221 870	4 087 860	100 000 000

банківських принципів, спрямовувати діяльність на захист економічних інтересів країн ЧЕС і прискорення їх розвитку, а також заявила про намір ЧБТР поглиблювати співпрацю з кращими банківськими та фінансовими інститутами Чорноморського регіону. Схвалено ряд організаційних документів, зокрема інституційних і юридичних, що дає змогу розпочати операційну діяльність із 1 червня 1999 року. Затверджено емблему банку. Обрано но-

вого Голову та його заступника на 1999—2000 роки.

Геополітичне становище країн-учасниць спонукає до створення фінансових об'єднань із метою мобілізації економічного потенціалу. ЧБТР має відіграти роль координуючої міжнародної фінансової установи в регіоні та сприяти ефективному використанню потенційних можливостей внутрішніх ринків країн-учасниць.

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Офіційна інформація /

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та квітні 1999 р.

Відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за квітень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	45.9	43.5
У тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	66.7	65.0
— операціями РЕПО	60.2	60.1
— іншими інструментами	34.4	28.8

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та квітні 1999 р.

Відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за квітень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	17.0	38.8
— операції РЕПО	23.3	2.2
— інші механізми	59.7	59.0

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

Становлення ринку міжбанківських кредитів в Україні

У статті розглядаються ключові аспекти впливу монетарної політики держави на становлення і розвиток вітчизняного ринку міжбанківських кредитів

Ігор
Гумен

Старший викладач
кафедри фінансів і кредиту
Запорізького державного технічного
університету, аспірант Інституту
економіки НАН України

Як відомо, у колишньому Радянському Союзі діяв механізм централізованого розподілу кредитних ресурсів між державними банками, яких, до речі, було (враховуючи Державний банк СРСР) усього 6. За такої кількості фінансово-кредитних установ про існування в країні ринку міжбанківських кредитів не могло бути й мови. В незалежній Україні він почав формуватися у 1991—1993 роках — одночасно зі створенням сучасної банківської системи.

Головною передумовою виникнення ринку міжбанківських кредитів в Україні стало формування розгалуженої мережі комерційних банків “нової хвилі”, спроможних оперативно залучати кредитні ресурси для підтримки своєї ліквідності.

У процесі становлення вітчизняного ринку міжбанківських кредитів виявилися ключові закономірності, які суттєво вплинули на формування його структури, а саме:

- 1) зв'язок між зміною норм обов'язкових резервів та динамікою питомої ваги міжбанківських кредитів у залучених коштах комерційних банків;
- 2) коливання рівня облікової ставки НБУ;
- 3) коливання загального обсягу міжбанківських кредитів та позицій окремих банків, викликані обмежувальними заходами НБУ.

ПЕРІОД СПРОБ І ПОМИЛОК

Протягом 1992 — 1993 рр. Національний банк України, реалізуючи грошово-кредитну політику, застосовував пільгове кредитування, встановлював кредитні обмеження тощо. До 1994 р. такий інструмент рефінансування, як кредитні аукціони, в Україні не застосовувався взагалі. Політика рефінансування банків здійснювалася лише шляхом прямих кредитів, які спрямовувалися через колишні

державні банки переважно в державний сектор економіки, а точніше — для підтримки збиткових державних підприємств.

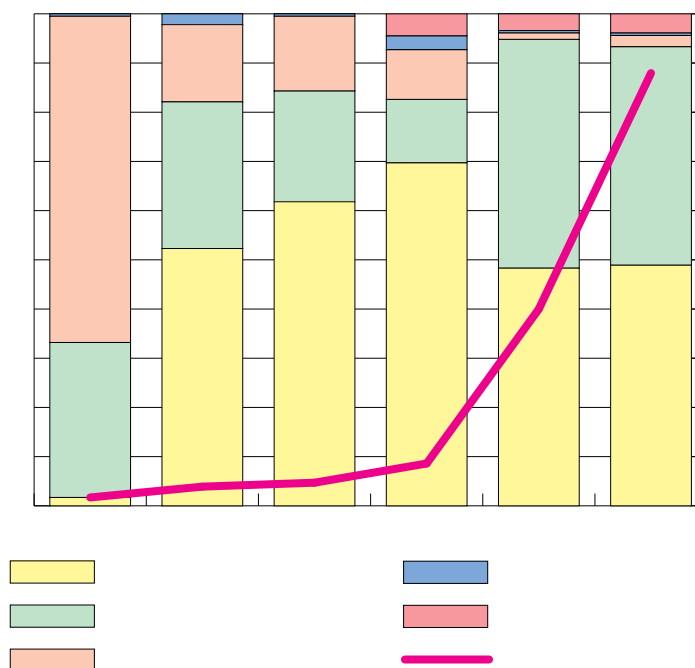
Сам Національний банк (за завданням уряду) здійснював через комерційні банки цільове кредитування промислових та сільськогосподарських підприємств, більшість із яких були потенційними банкрутами. Це не могло не позначитися на ринку міжбанківських кредитів, оскільки велика частка кредитних ресурсів проходила повз нього, потрапляючи до неефективних підприємств державного сектора. Основні тенденції руху грошових потоків між банками на ринку міжбанківських кредитів у 1993 р. відображено на графіку 1.

Як бачимо, адміністративний розподіл кредитних ресурсів негативно позначився на позиціях банків “нової хвилі”. Зменшення їхньої частки в загальній структурі міжбанківських кре-

дитів свідчить про негативні тенденції на ринку, зумовлені кредитною експансією держави. Підтримка неоплатоспроможних клієнтів колишніх державних банків мала ще один негативний результат — встановлення занижених відсоткових ставок. Це порушувало ринкову рівновагу процентних ставок у всіх секторах фінансового ринку.

У 1993 році абсолютні обсяги ринку міжбанківських кредитів значно збільшилися, зросла і його роль у формуванні комерційними банками своїх ресурсних баз та кредитних портфелів. Про це свідчать статистичні дані, наведені в таблицях 1 і 2. Обсяги міжбанківських кредитних операцій збільшилися порівняно з 1992 роком у 82 рази, інфляція — у 103 рази. Абсолютний приріст обсягів міжбанківських кредитів, наданих комерційними банками, склав суму, адекватну 324 млн. грн. Пи-

Графік 1. Структура ринку міжбанківських кредитів у 1993 р.

Таблиця 1. Показники кредитної діяльності комерційних банків України у 1992—1998 рр.

Млн. грн.

Показники (за станом на кінець року)	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Кредити органам державного управління	0	0	0	0.4	5.0	12.5	57.8
Кредити суб'єктам господарювання	27	406	1558	4078	5452	7295	8855
Міжбанківські кредити	4	328	1913	2124	2879	4398	5229
Темп зростання (відносно попереднього року), %	x	82 рази	583.2	111.0	135.5	152.8	118.9
Загальна сума кредитних вкладень	31	734	3471	6202	8336	11706	14142
Питома вага міжбанківських кредитів, %	12.9	44.7	55.1	34.2	34.5	37.6	37.0
Темп зростання (відносно попереднього року), %	x	346.5	123.3	62.1	100.9	109.0	98.4
Темп інфляції, %	21 раз	103 рази	501.0	281.7	139.7	110.1	120.0

Таблиця 2. Джерела залучення коштів комерційними банками України у 1992 — 1998 рр.

Млн. грн.

Показники (за станом на кінець року)	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Строкові депозити та кошти до запитання суб'єктів господарювання	17	244	2208	3729	4197	4050	5061
Кошти населення та домашніх господарств	3	30	214	642	1289	2400	3217
Міжбанківські кредити та депозити разом із кредитами рефінансування НБУ	8	460	2018	2424	3261	5261	5864
Темп зростання (відносно попереднього року), %	x	58 разів	438.7	120.1	134.5	161.3	111.5
Загальна сума залучених коштів	28	734	4440	6795	8747	11711	14142
Питома вага міжбанківських кредитів, %	28.6	62.7	45.5	35.7	37.3	44.9	41.5
Темп зростання (відносно попереднього року), %	x	219.2	72.6	78.5	104.5	120.4	92.4
Норматив обов'язкового резервування, %	13	25	15	15	15	15	16.5
Темп зростання (відносно попереднього року), %	x	192	60	100	100	100	110

тома вага міжбанківських кредитів у загальному обсязі кредитних вкладень комерційних банків за рік збільшилася на 31.8% і становила 44.7%. Частка міжбанківських кредитів у загальному обсязі коштів, залучених комерційними банками, зросла порівняно з 1992 р. на 34.1% і становила 62.7%.

Значний вплив на збільшення обсягів міжбанківського кредитування справило майже подвійне підвищення Національним банком України (з липня 1993 р.) норми обов'язкових резервів — до 25% від залучених коштів. Як впливає зміна норми обов'язкового резервування на динаміку питомої ваги міжбанківських кредитів у залучених коштах комерційних банків, показано на графіку 2. Цей взаємозв'язок обумовлений тим, що залучені банками міжбанківські кредити, на відміну від інших видів залучених коштів, не підлягають резервуванню на кореспондентських рахунках. Тож підвищення Національним банком норми обов'язкового резервування змусило комерційні банки звернутися у пошуку необхідних кредитних ресурсів саме на ринок міжбанківських кредитів.

Із початку 1994 р. Національний банк України суттєво змінив грошово-кредитну політику. У березні норму обов'язкових резервів було знижено до 15%. Ринок міжбанківських кредитів негайно відреагував на це падінням обсягів: до кінця року питома вага міжбанківських кредитів у залучених коштах ко-

мерційних банків зменшилася до 45.5%. У липні 1994 р. Національний банк запропонував комерційним банкам підтримати сільськогосподарських виробників пільговими кредитами і відповідно змінив порядок формування обов'язкових резервів. Для фінансово-кредитних установ, які з власної ініціативи спрямовували мобілізовані ресурси на кредитування підприємств агропромислового комплексу за ставкою 30% річних, встановлювалася преференційна норма обов'язкових резервів — 10%. До речі, облікова ставка на той час становила 190% річних.

Утім, уже в серпні центральний банк видав розпорядження про обов'язкове

Ринок міжбанківських кредитів об'єктивно віддзеркалює зміну параметрів грошово-кредитного регулювання держави і становить основу для прогнозування подальшого розвитку фінансового ринку

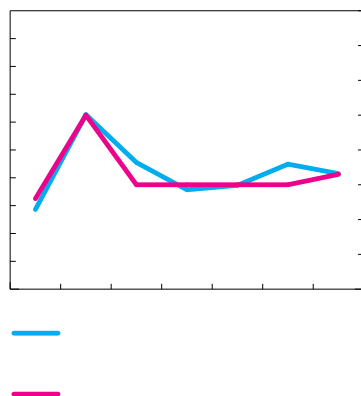
перерахування 10% від мобілізованих банками протягом попереднього місяця кредитних ресурсів сільськогосподарським виробникам. У банківському середовищі це вилучення мобілізованих грошових коштів дістало назву “оброку”. Витрати комерційних банків на закупівлю сільськогосподарської продукції за державним замовленням, безумовно, спричинилися до зменшення їхніх вільних ресурсів, а відтак — скоротилися й обсяги міжбанківського кредитування.

У вересні 1994 р. банки було звільнено від так званого “оброку”. Однак з'явилися інші обмеження: у жовтні встановлено “кредитну стелю”, яка обмежувала вкладення рамками вже досягнутого рівня кредитування. Комерційні банки мали право надавати нові кредити лише в межах повернених кредитів (за рахунок самостійно мобілізованих кредитних ресурсів) та в рамках цільових кредитів, одержаних від Національного банку України для кредитування програм, пов'язаних із конверсією виробництва.

На ці обмеження ринок міжбанківських кредитів відреагував збільшенням попиту на кредитні ресурси та бурхливим зростанням процентних ставок. Так, їх рівень за односторонніми кредитами зріс зі 120—130% до 160—170% річних, за тижневими — з 250 до 270%, за місячними — з 300 до 350%. Хоча кредитні обмеження діяли лише до кінця 1994 р., ставки на ринку міжбанківських кредитів залишалися високими і протягом січня 1995 р., що свідчить про суттєвий вплив обмежувальних заходів Національного банку України.

1994 року в банків з'явилися також інші труднощі. Відповідні державні органи влади змінили базу та ставку оподаткування банківського бізнесу. Замість прибутку почали оподатковувати доходи. Крім того, ставка оподаткування банків зросла з 35 до 55%. Унаслідок посилення податкового тягаря виникли проблеми з прибутковістю банківської діяльності. Фінансово-кредитні устано-

Графік 2. Взаємозв'язок норми обов'язкових резервів та питомої ваги міжбанківських кредитів у залучених коштах комерційних банків

ви постали перед вибором між прибутковістю і надійністю.

Деякі банки зробили вибір між ризиком та прибутком так, що опинилися на межі банкрутства. Це були переважно малі та середні банки — “Алекс”, “Континент”, “Резидент”, Інтрастбанк, Даміана-банк та інші.

Негативні явища в банківській системі України, безумовно, позначилися і на фінансовому ринку. Ризик перемістився у бік ринку міжбанківських кредитів, який став небезпечною сферою розміщення коштів. На ринку міжбанківських кредитів з'явилися фінансово-кредитні установи, які не виконували своїх зобов'язань, а тому могли зашкодити і банкам, що нормально функціонують. Відтак банки, аби не стати жертвами ринку міжбанківських кредитів, не поспішали розміщувати вільні кредитні ресурси. Сфера функціонування ринку міжбанківських кредитів значно звузилася. Неповорнені кредити стали поштовхом до “епідемії” банкрутств. За підсумками 1994 року 10 українських банків були офіційно оголошені банкрутами, 105 закінчили рік зі збитками.

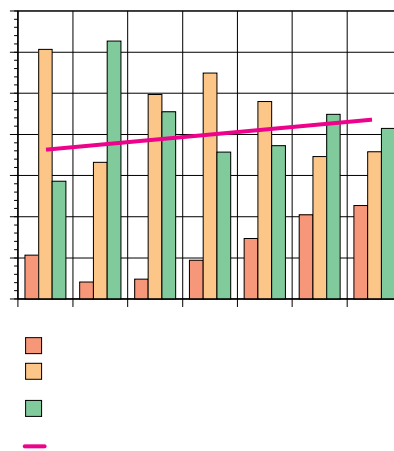
Одним із перших постраждав банк “Алекс”, історія якого відома багатьом банкірам. Причиною банкрутства стала невіправдано ризикова кредитна політика: переважну більшість кредитів, наданих “Алексом” комерційним фірмам, було втрачено. Банк намагався врятуватися за допомогою інших фінансово-кредитних установ, залучаючи міжбанківські кредити. Але повернути їх не зміг, установивши своєрідний рекорд — 79 комерційних банків (кредиторів “Алекса”) втратили кошти на загальну суму 700 млрд. українських карбованців. Це перевищувало власні кошти “Алекса” в 10 разів. Після його краху хвиля банкрутств докотилася й до

таких великих банків, як “Відродження”, Лісбанк, Економбанк та інші.

Неспроможність одного банку заплатити за своїми борговими зобов'язаннями створила проблеми для всієї банківської системи. У скрутному становищі опинилися навіть деякі банки-гіганти, які утримували на той час левову частку активів банківської системи України.

Запобігти глобальній кризі на ринку міжбанківських кредитів удалося завдяки оперативному втручання Правління Національного банку України, яке своєчасно прийняло доленосу для банківської системи Постанову № 40 від 25.02.1995 р. “Про невідкладні заходи щодо фінансового оздоровлення комерційних банків та відновлення їх ліквідності і платоспроможності”. Нею було обмежено (до подвійного розміру власних коштів банку) загальну суму можливого залучення та надання комерційними банками міжбанківських

Графік 3. Динаміка питомої ваги основних статей залучених коштів комерційних банків за 1992–1998 рр. (дані на кінець року)

кредитів і заборонено надавати або отримувати їх філіям та відділенням банків, які не є юридичними особами. Крім того, щоб запобігти можливій ланцюговій реакції банкрутств, НБУ запропонував банкам припинити операції з міжбанківського кредитування з тими фінансово-кредитними установами, які опинилися в тяжкому фінансовому становищі. Великим банкам НБУ намагався допомогти, надаючи стабілізаційні кредити.

Негайною реакцією ринку міжбанківських кредитів на заходи Національного банку стало зниження процентних ставок, оскільки, по-перше, зменшився ризик неповернення міжбанківських кредитів, а по-друге, завдяки збільшенню у банках обсягів нерозміщених коштів зросла пропозиція кредитних ресурсів. Звичайно, за таких умов

дещо зменшилися прибутки банків-кредиторів. Проте це була помірна плата за стабільність.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Потягом 1995 р. у грошово-кредитній політиці НБУ відбулись істотні зміни. Вони передусім були пов'язані з антиінфляційними заходами Національного банку, спрямованими на досягнення макроекономічної стабілізації. Відтепер вона досягалася шляхом радикалізації ринкового реформування економіки країни. Пом'якшився механізм впливу на грошово-кредитний ринок. Ринкове ціноутворення, децентралізація фінансового ринку стали головними чинниками стримування темпів зростання інфляції.

У 1995 р. відбувся перерозподіл кредитних ресурсів на користь реальної економіки: обсяг кредитів, наданих Національним банком уряду, за рік зріс у 2.2 раза, а наданих комерційним банкам у формі рефінансування — у 3.3 раза; питома вага емісійних кредитів НБУ урядові у загальній сумі кредитів знизилася з 86% на початку року до 77% наприкінці. Кредитні вкладення комерційних банків у народне господарство за рік зросли у 2.6 раза. Починаючи з 1995 р. НБУ фактично відмовився від практики централізованого розподілу кредитних ресурсів на пільгових умовах, про що свідчила повна заміна прямих кредитів як механізму рефінансування на **кредитні аукціони**, де кредитні ресурси розподіляються на ринкових умовах.

У 1996 р. монетарна політика НБУ знову зазнала якісних змін. Насамперед про них свідчить зниження облікової ставки зі 105 до 40%. Підвищилася оперативність коригування облікової ставки відповідно до зміни темпів інфляції та інфляційних очікувань, зменшилася амплітуда її коливань, було досягнуто подальшого зближення динаміки облікової ставки та рівня інфляції. Із травня 1996 р. НБУ скасував вимоги щодо обов'язкового коригування процентних ставок за депозитами та кредитами комерційних банків адекватно до змін облікової ставки.

Важливу роль у підвищенні збалансованості грошово-кредитного ринку відіграло запровадження НБУ в 1996 р. **ломбардного кредитування** комерційних банків під заставу державних цінних паперів. У застосуванні цього інструменту з'явилися певні особливості. Якщо раніше (за наявності вільних кредитних ресурсів у НБУ) банки могли звернутися за кредитом будь-якого призначення, то ломбардні кредити почали

надавати їм переважно для підтримки ліквідності. Цей інструмент має особливу цінність, оскільки ним можна скористатися навіть тоді, коли на ринку міжбанківських кредитів із різних причин ресурси придбати неможливо.

У 1997 р. Національний банк запропонував ринку міжбанківських кредитів ще один інструмент рефінансування — операції РЕПО, які стали додатковим джерелом підтримки ліквідності комерційних банків. На відміну від інших інструментів рефінансування, операції РЕПО здійснювалися, як правило, за ставкою, яка часом була нижчою, ніж облікова ставка НБУ.

Важливим кроком до впорядкування інформаційного забезпечення ринку міжбанківських кредитів стало запровадження із червня 1997 р. інформаційно-аналітичним агентством “Гроші та світ” базових характеристик (індикаторів) ринку, які вимірюють рівень ринкових процентних ставок за міжбанківськими кредитами. Індикатори стали визначатися на підставі щотижневої інформації, яку надають провідні оператори цього ринку. До базових індикаторів вітчизняного міжбанківського ринку

належать ставки KIBOR та KIBID.

Ставка KIBOR (Kyiv Interbank Offered Rate) визначається як середня оголошена ставка за наданими міжбанківськими кредитами на українському ринку міжбанківських кредитів і є середньозваженою процентною ставкою їх пропозиції.

Ставка KIBID (Kyiv Interbank Bid Rate) визначається як середня оголошена став-

Дослідження динаміки та основних тенденцій розвитку ринку міжбанківських кредитів в Україні дає підставу говорити про існування певних закономірностей, які впливають на його структуру

ка за залученими міжбанківськими кредитами на українському ринку міжбанківських кредитів і є середньозваженою процентною ставкою попиту на них.

У 1997 р., вдруге за час становлення ринку міжбанківських кредитів, темпи зростання його обсягів перевищили темпи інфляції (див. таблицю 1). Крім того, в 1997 р. ринок міжбанківських кредитів знову став головним джерелом залучення коштів комерційними

банками, що, безумовно, свідчить про зростання його ролі в умовах сьогодення. Підтвердженням тому є також зростання питомої ваги міжбанківських кредитів у залучених коштах (див. таблицю 2) та лінія тренду ряду динаміки залучених банками міжбанківських кредитів, яку показано на графіку 3.

Суттєве зниження інфляції в країні вплинуло на облікову ставку НБУ, а відтак і на процентні ставки за міжбанківськими кредитами. В умовах стабільної економічної ситуації на грошово-кредитному ринку рівень процентних ставок за міжбанківськими кредитами став індикатором, який можна вважати найбільш наближеним до облікової ставки НБУ. Реальні процентні ставки за міжбанківськими кредитами на різні терміни дещо різняться між собою. Саме в межах їх коливань і коливався рівень облікової ставки НБУ протягом 1997 р. В умовах фінансової кризи 1998 р. облікова ставка НБУ залишилася поза межами цих коливань, що підтверджує факт існування цієї закономірності лише в умовах економічної стабільності на грошово-кредитному ринку.

Офіційна інформація /

Розміри діючої облікової ставки Національного банку України у 1999 р.

Відсотки річних

Дата введення у дію	Розмір діючої облікової ставки НБУ
з 21.12.1998 р.	60
з 05.04.1999 р.	57
з 28.04.1999 р.	50

Темпи зростання грошової маси у січні — квітні 1999 р.

Агрегати грошової маси	01.01.1999 р.	01.02.1999 р.	01.03.1999 р.	01.04.1999 р.	01.05.1999 р.
Готівка. Гроші поза банками					
Грошова маса (M0), % до початку року	100.0	93.7	94.3	93.8	102.7
Кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті					
Грошова маса (M1), % до початку року	100.0	95.2	95.6	98.0	104.2
Строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах					
Грошова маса (M2), % до початку року	100.0	96.4	97.8	101.3	106.0
Цінні папери					
Грошова маса (M3), % до початку року	100.0	96.6	97.8	101.4	106.1

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

**Олена
Мринська**

Асистент кафедри банківських інвестицій Київського національного економічного університету

Погляд на проблему /

Роль банків у сфері лізингового бізнесу

Автор досліджує процес становлення лізингу в Україні та причини, які заважають його розвитку.

Процес становлення лізингового бізнесу в Україні можна умовно поділити на два періоди. Перший припадає на 1989—1995 роки, коли такі операції здійснювали лише комерційні банки. У другому — з 1995 року й по сьогодні — у цій сфері працюють також спеціалізовані лізингові компанії, створені як за участі банківського капіталу, так і без нього.

Переломним етапом становлення та розвитку лізингових відносин стало друге півріччя 1997 та січень 1998 року, коли було прийнято основні законодавчі акти, що регулюють цей вид діяльності, зокрема Закон України “Про лізинг”.

Сьогодні банки не займаються цією, вельми потрібною для нашої країни формою бізнесу з ряду об’єктивних причин:

- ◆ вони не можуть надавати послуги довготермінового характеру;
- ◆ банкам дозволено купувати об’єкти лізингу для подальшої передачі їх лізингоотримувачу лише за власні кошти;
- ◆ банки повинні володіти нерухомим майном загальною вартістю до 10% від обсягу власного статутного капіталу;
- ◆ встановлено високі процентні ставки за кредитами від Національного банку;
- ◆ для банків-лізингодавців не передбачено інвестиційних пільг.

Розвиток лізингу в Україні стримується з багатьох причин загального характеру. Насамперед даються взнаки відсутність державної програми розвитку лізингу, низька кваліфікація спеціалістів, які обслуговують ринок цих послуг. Лізингові компанії фінансово слабкі, оскільки цілковито залежать від засновників; їм нерідко бракує коштів для придбання саме того обладнання, яке зацікавить виробників як потенційних лізингоотримувачів. Так, засоби транспорту коштують десятки тисяч доларів США за одиницю, обладнання для харчової промисловості (скажімо, млин) — 200—700 тисяч доларів, лінія для виробництва скляної тари — 8 млн. доларів і т.д. Для більшості

вітчизняних бізнесменів, які працюють у даній галузі, це астрономічні суми.

Механізм реєстрації та вилучення об’єктів лізингу недосконалий; встановлено надто низькі норми амортизації майна; не сформовано вторинний ринок обладнання (а це гальмує розвиток оперативного лізингу); не налагоджено облік статистичних форм лізингових операцій.

До цього слід додати, що не спрямовані на підтримку цієї справи податкове, митне та валютне законодавство. Так, Закон “Про податок на додану вартість” містить очевидні суперечності. У статті 1 зазначено, що лізинг — це продаж послуг, отже, є об’єктом обкладання податком на додану вартість;

Хоча українські банки надають перевагу непрямій участі капіталу у лізинговому бізнесі, на їхньому шляху теж зустрічається чимало перешкод

а згідно зі статтею 3 передача майна у користування та виплата лізингового платежу не входять до переліку операцій, які обкладаються ПДВ (лише у разі фінансового лізингу). Водночас відповідно до цього ж закону, якщо взятий у лізинг товар перетинає митну територію держави, він усе ж оподатковується ПДВ. Така невизначеність обходиться недешево. Зважаючи на те, що об’єктами міжнародного лізингу є виробниче обладнання, автотранспорт тощо, доводиться сплачувати значні суми. Відтак міжнародний лізинг на території України не скоро набуде бажаного розквіту.

Законодавчого оформлення потребує механізм страхування лізингових операцій. На державному рівні слід розв’язувати також проблему захисту інвестора (лізингодавця).

Згадані недоліки та недогляди призвели до того, що потенційні користувачі цим способом фінансування виявляють до нього досить стриманий інтерес.

Лізинг розвивається в Україні якось однобоко. Так, договори оперативного

лізингу майже не укладаються, оскільки партнерські стосунки суб’єктів лізингової діяльності в Україні не назвеш міцними, до того ж цей вид лізингу приносить низькі прибутки. Належно не оцінено в нашій країні пайовий лізинг. Потребує вирішення і проблемна ситуація, за якої суб’єктом лізингової угоди в Україні не може бути фізична особа. У країнах Європи та в США такі договори, укладені компаніями з фізичними особами, особливо поширені на ринках нерухомості та легкових автомобілів.

Зважаючи на зазначені фактори, українські банки надають перевагу опосередкованій участі у лізинговому бізнесі — створюють лізингові компанії. Тобто йдеться про непряму участь банківського капіталу у лізинговому бізнесі. Але, навіть обравши такий шлях, банк нашоветується на досить відчутну перепону: сума, яку він має право інвестувати, не повинна перевищувати 25% від його власного капіталу. Відтак невеликі та низьколіквідні комерційні банки не в змозі брати участь у лізинговій діяльності.

Започаткував становлення вітчизняного ринку лізингових послуг АКБ “Україна”. У 1996 році при банку було створено Фінансово-лізинговий дім. Сьогодні в Україні діють також лізингові компанії “Аваль-лізинг” (заснована на базі банку “Аваль”), “Укресімлізинг” (створена Укресімбанком 1997 року) та Харківська регіональна лізингова компанія “Реал банк”. Засновниками останньої є АК “Реал банк”, страхова компанія, регіональні підприємства з переробки сільськогосподарської продукції, футбольний клуб, що має розгалужену мережу торгівлі прохолодними напоями. Уклавши договір із Державним лізинговим фондом (ДЛФ), компанія працює частково на отриманні від нього бюджетні кошти. Так, у вересні минулого року на її рахунок надійшло три мільйони гривень. Об’єктом цієї угоди є сільськогосподарська техніка, яку надають у лізинг під 15% річних у середньому на п’ять років. Для порівняння: за здійснення лізингової операції компанія “Аваль-лізинг” нараховує до 30% річних. Така послуга вигідніша, ніж отримання кредиту в банку.

У перспективі, після внесення відповідних змін до законодавчо-нормативної бази України, доцільно поширити практику прямої участі банків у лізинговому бізнесі. Здійснюючи лізингові операції, банк відкриває для себе джерело нових доходів у вигляді комісійних виплат. Позитивним моментом є також те, що заставою слугує майно, яке надається у лізинг.

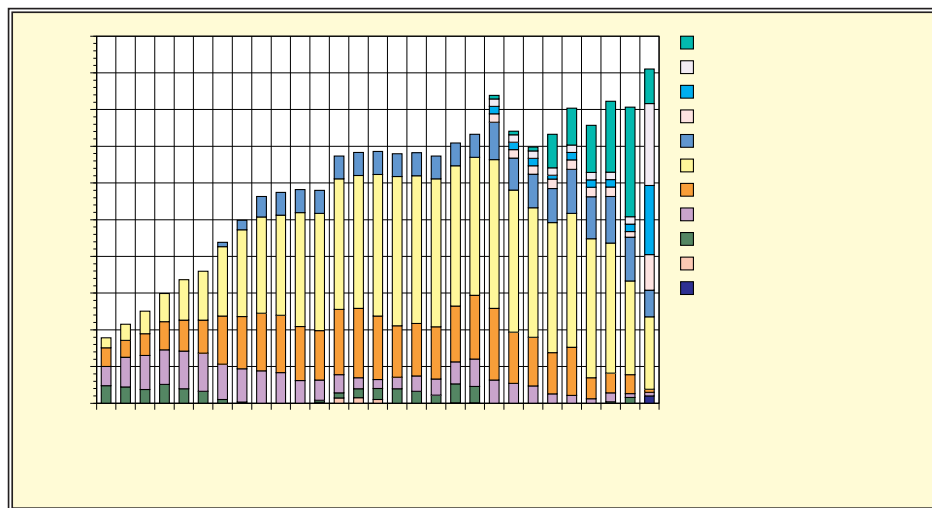
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у квітні 1999 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону				
		Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка дохідності, %
36	02.04.1999 р.	100	—	30.04.1999 р.	512 394	50 091.64	97.76	97.76	29.87
37	06.04.1999 р.	100	—	26.04.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
38	06.04.1999 р.	100	—	30.04.1999 р.	510 000	50 061.60	98.16	98.16	29.75
39	07.04.1999 р.	100	—	26.04.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
40	08.04.1999 р.	100	—	30.04.1999 р.	254 500	25 002.08	98.24	98.24	29.72
41	14.04.1999 р.	100	—	30.04.1999 р.	254 000	25 074.88	98.72	98.72	29.58
42	15.04.1999 р.	100	—	30.04.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
43	15.04.1999 р.	100	—	26.04.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
44	16.04.1999 р.	100	—	30.04.1999 р.	505 700	50 003.62	98.88	98.88	29.53
45	21.04.1999 р.	100	—	26.04.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
46	30.04.1999 р.	100	—	26.04.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
Разом		Х	Х	Х	2 036 594	200 234	Х	Х	Х

Результати аукціонів
із розміщення облігацій внутрішньої
державної позики за січень — квітень 1999 р.

Сума облігацій внутрішньої державної позики,
що перебувають в обігу (на 1 травня 1999 р.)

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	3 218 453	227 295.62
Лютий	6 050 045	446 031.17
Березень	3 850 404	354 199.12
I квартал	13 118 902	1 027 525.91
Квітень	2 036 594	200 233.81
Травень	0	0.00
Червень	0	0.00
II квартал	2 036 594	200 233.81
I півріччя	15 155 496	1 227 759.72
Липень	0	0.00
Серпень	0	0.00
Вересень	0	0.00
III квартал	0	0.00
Жовтень	0	0.00
Листопад	0	0.00
Грудень	0	0.00
IV квартал	0	0.00
Усього з початку року	15 155 496	1 227 759.72

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

ГАРАНТОВАНО

- безкоштовне надання:
- усім абонентам довідника
- учасникам міжнародних та національних виставок, форумів та семінарів
- представникам ділових кіл Європи та Канади
- окремим категоріям населення міста Києва
- престижним готелям міста

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕКЛАМНИЙ НОСІЙ №1 ТЕЛЕФОННИЙ ДОВІДНИК

ЖОВТІ
СТОРІНКИ
УКРАЇНИ

НАШ ДОВІДНИК

- охоплює всі цільові аудиторії
- гарантує найбільшу кількість повторних звернень
- доступний цілодобово
- надає можливість розмістити рекламу різних форм та жанрів

Жовті сторінки
ЗАВЖДИ ПОРУЧ
228 7554 • 244 9537 • 244 9538

Запрошуємо у телефонний довідник
«ЖОВТІ СТОРІНКИ КИЇВ 2000»
Замовлення на розміщення реклами у довіднику
приймаються до 1.09.1999 р.

564 792
564 788
564 788
564 792
ЗАТ 440 712
440 993
440 993
261 188
261 189
МЕТНОМУ

ькі права –
спекти
ight - various
cts

а. Кравченко і партнери ЗАТ 293 026
4 Чекістів пров. 1а 293 324
293 026
С. 417 252
ІНТ ЗАТ 462 564
4080 Юрківська вул. 40 462 564
Факс
БЕРІГ Об'єднання учасників
аудіовиданичої справи 224 363
252004 Пушкінська вул. 32 229 291
Факс

Автосалони

- ⇒ Автомагазини
- ⇒ Автомобілі легкові – купівля, продаж
- Car showrooms
- ⇒ Car shops
- ⇒ Cars - buyers, sellers

CONSUL MOTORS ЗАТ 264 948
252083 Науки просп. 57 264 948
Факс
CONSULT TRADING UKRAINE 276 746
Факс 243 840
243 840

Дніпропетров
Укрпр
Київ, Чер
(044) 26
ТЕТР
Харків
(0572

Автоторгова група ВАР ІН-Т
Транспорту нафти (І. Т. Н.)
Регіональний дилер РЕНО
254050 Артема вул. 60
Факс 211 3211
211 3275
211 3211

АВТОХАУС КИЇВ ГМХХ ТОВ
252004 Червоноармійська
вул. 13
Факс 224 1334
220 9483
220 7100

АЛЕКО салон-магазин
253088 1-го Травня вул.
(Бортничі) 1а 564 8483
564 7877
564 8483

АЛЕКС Автомобільна компанія
252151 Волинська вул. 47 243 0409
243 4090
243 0379

АННА фірма ПП
252103 Кіквідзе вул. 40а
Факс 295 6
295 6

АНТАРЕС Міжнародна компанія
252067 Лепсе І. бульв. 4 24
2

Б. Н. В. СП мале
252030 Хмельницького Б.
вул. 16-22
Факс 243 4090

ВАЛЕНТА
253088 Титани П. просп. 1
Факс 243 4090

ВЕЛБЕОТ Автосалон ТОВ
252103 Залізничне шосе
пов.2 243 4090

ВІКІНГ МОТОРЗ Ав
компанія 254107 Нагірна
с.350/4
Факс 252065

ВІО І К ТОВ
252065 Ле
Факс 253166

ГЛОБУС А
Валент
253166
Факс
ГРАН
25
Ф